

За творення великого мистецтва соціалістичної доби

I

Постанова ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 року в питаннях літератури та мистецтва має виключне історичне значення для розвитку радянської літератури, для розвитку радянського мистецтва.

Є товариші, які ще й досі не усвідомили собі як слідпостанову ЦК ВКП(б) про літературно-мистецькі справи і уявляють, що по суті нічого нового не сталося, що історія літературних справ іде по-старому. Розходиться, мовляв, тільки про нові форми. Там, в недавньому минулому, був ВУСПП, «Молодняк», Плуг тощо, а тепер цих організацій, мовляв, існувати не буде, а буде лише одна. І все. Ясно, що це не має нічого спільного з партійним розумінням тієї постанови ЦК ВКП(б), яка стала за основу перебудови всього мистецького фронту, перебудови кардинальної. Не можна постанову ЦК ВКП(б) розуміти як постанову про механічну ліквідацію РАППУ та інших Воапівських організацій, про утворення нової літературної організації.

Ця постанова дає нові настави для розвитку нашого мистецтва, літератури, вона показує нові шляхи, якими треба йти літературі, мистецтву.

Постанова ЦК ВКП(б) дає нові перспективи розвитку радянської літератури, підіймає справу цю на новий щабель.

Ця постанова по суті своїй є реалізація настав тов. Сталіна, які він дав у своїй промові про роботу по-новому в нових обставинах, про роботу на господарському фронті. Ця постанова виникає саме з тих нових завдань, які поставив тов. Сталін, кажучи про ставлення до технічної інтелігенції, до спеціалістів. Ця постанова виникає з постанов XVII партконференції про будову безкласового соціалістичного суспільства. Переможний хід будівництва соціалізму, перемоги на всіх фронтах господарського і культурного будівництва — ставлять нові завдання перед літературним фронтом. Треба було ці нові завдання на літературному фронті реалізувати більшовицькими темпами, забезпечивши цілковите відбиття й на літературному фронті тих нових завдань роботи по-новому, що стали перед усім розгорнутим фронтом будови соціалізму в нашій країні.

Чи ставила партія перед літературно-мистецьким фронтом ці завдання? Безумовно, ставила. Досить згадати недалеке минуле, щоб ні в кого в цьому не залишилось жодних сумнівів.

Пригадаймо хоч би ті настави, які майже рік тому були поставлені перед РАПП'ом, ВОАП'ом, перед ВУСПП'ом партією.

Слід хоч би згадати редакційні статті в «Правді», «Комуністі» про перебудову літературного фронту, про перебудову усієї роботи РАПП'у, ВОАП'у, ВУСПП'у. Статті в «Правді», виступ секретаря ЦК ВЛКСМ про відрив РАПП'у від комсомолу, про групування в РАПП'і, про наявність безпринципної боротьби замість широкої творчої роботи, скерованої на творення великих полотен радянської літератури — стаття в «Комуністі» про перебудову ВУСПП'у — все це були виступи, що яскраво характеризували стан на літературному фронті, ставили перед ним завдання цілковитої перебудови. Цей стан можна було характеризувати тим, що ми мали в керівних організаціях РАПП'у, ВОАП'у, ВУСПП'у наявність

безпринципних угруповань, групової боротьби, відриву від значних кіл письменників радянських, відриву від політичних завдань сучасності. Це призводило літературний фронт до того, що завдання, поставлені перед ним партією, не могли бути виконані так, як цього вимагала переможна будова соціалізму.

Помилки керівництва ВОАП'у, РАПП'у, ВУСПП'у особливо великі були в тому, що РАПП, ВОАП, ВУСПП та його організації були відірвані від значних кіл радянських письменників, які своєю роботою заслуговували на виключну увагу, товариське ставлення, сприяння роботі, допомогу їм в їх роботі.

Та проте саме такої роботи не було. А ті настави, що їх давала партія, не виконувалися в тій мірі, як це було потрібно.

Ось чому ЦК ВКП(б) цілком правильно сказав:

«Тепер, коли вже встигли вирости кадри пролетарської літератури і мистецтва, виділились нові письменники та художники з заводів, фабрик, колгоспів — рамки нинішніх пролетарських літературно-художніх організацій стають уже вузькі, гальмують серйозний розмах художньої творчості».

Дуже вузькі стали рамки, великий став одрив од завдань, що стоять перед радянською літературою, — ось чому ЦК ВКП(б) визнав за цілком правильне зліквідувати РАПП, ВОАП та воапівські організації на ділянці літературно-мистецького фронту.

В обставі цієї замкнутості, відриву від основних політичних завдань воапівська, вуспівська критика допускалася часто — густо групового підходу до оцінювання тих чи тих художніх творів.

Можна було спостерігати такі явища, коли, припустімо, той чи той письменник не належав до певної літературної групи, то критики, що належали до іншої групи, підходили до оцінювання його творчості в багатьох випадках по-груповому. Критика, самокритика теж у багатьох випадках розумілася по-груповому. Відрив від завдань, що стоять перед широким літературним фронтом в питанні про поворот до комсомолу, про серйозну роботу з попутниками — цей відрив знаходив аж до останнього часу «теоретичне» обґрунтування в роботах таких керівних робітників РАПП'у та ВОАП'у як тов. Авербах, що його помилки цілком правильно схарактеризовано в Ц.О. партії «Правді». На Україні такого самого роду помилки ми бачимо в т. т. Микитенка, Коваленка, Овчарова та інші.

Коли на перебудовчому пленумі РАПП'у прийняли резолюцію про перебудову, про критику допущених помилок, то цю резолюцію не заходилися як слід по-більшовицькому виконувати. В роботі коло перебудови рядів ВОАП'у, РАПП'у — а на Україні ВУСПП'у, перешкождала груповщина, через яку низка цілком правильних постанов ВОАП'у, РАПП'у, ВУСПП'у, що їх виносили на основі вказівок партії, залишилися незреалізовані, мертві, на папері.

Та проте було б неправильно забувати, затушовувати історичну роль роботи ВОАП'у, РАПП'у, ВУСПП'у на літературному фронті. Ця робота коло вирощування кадрів пролетарської літератури, коло розгортання боротьби проти всяких буржуазних і дрібнобуржуазних теорій в літературі, коло боротьби за літературу, гідну доби соціалізму — дійсно видатна. Ця боротьба йшла проти троцькізму, вороніщини, нацдемівщини, проти переверзанства, проти різних видів опортунізму, що прагнули створити для себе надійний ґрунт на фронті літератури.

На цій ділянці, під керівництвом партії, наші пролетарські організації в царині літератури проробили в загальносоюзному масштабі чималу роботу.

Ці організації в минулому зробили своє діло. Недаремно ЦК ВКП(б) в постанові 23 квітня пише:

«Кілька років тому, коли в літературі був чималий вплив чужих елементів, які особливо оживилися в перших роках НЕПУ, а кадри пролетарської літератури були ще слабкі, партія всебічно допомагала утворенню і зміцненню окремих пролетарських організацій в царині літератури та мистецтва, щоб зміцнити позиції пролетарських письменників і працівників мистецтва».

Цими словами коротко схарактеризовано по суті увесь історичний шлях розвитку пролетарської літератури, вирощування її кадрів, боротьби пролетарської літератури під керівництвом партії проти ворожих елементів, що особливо в перших

роках НЕП'у оживилися і впливали ворожо на розвиток літератури в нашій країні.

Ліквідація РАПП'у, ВОАП'у має виключне значення для дальшого розвитку літератури, для того, щоб література наша була розвита і була гідна тієї великої доби, що ми є її творцями і сучасниками.

Характеристика літературного фронту, дана в постанові ЦК ВКП(б), цілком кваліфікує той стан, що був на літературному терені України.

Треба прямо, з особливим наголосом, відзначити, що в житті пролетарських літературних організацій України теж останніми часами квітла безпринципна групування, відірваність від політичних завдань сучасності, відірв. від значної групи українських радянських письменників, що прагнуть брати активну участь у соціалістичному будівництві.

ВУСПП, як одна з Воапівських організацій, що має в своїй минулій історії багато корисної, значної роботи, останнім часом щораз більше потрапляв у стан групової боротьби.

Ця групова боротьба точилася переважно навколо керівництва ВУСПП'у бо ті, хто вів цю групову боротьбу, мало дбали про якісні показники літератури української, про те, щоб дати зразки української радянської літератури. За цю групову боротьбу, зрозуміла річ, несе відповідальність все керівництво ВУСПП'у. Молодняк. Безпринципних групування мало обходило те, що групова боротьба відірвася сили письменників, критиків від основних завдань, що їх поставила партія перед літературою.

Це була розкладницька робота. Бо вона скеровувала сили багатьох робітників літературного фронту не на ті питання, які треба було вирішити до того, щоб забезпечити дальший розвиток української радянської літератури.

Досить пригадати такий визначний факт у житті ВУСПП'у, як самоліквідація «Пролітфронту» та вступ багатьох членів «Пролітфронту» у ВУСПП.

Коли на зборах, де відбувалося оформлення вступу «пролітфронтівців» у ВУСПП, окремі робітники з вуспівського керівництва неточно, а в окремих випадках помилково, формулювали свої думки з приводу цього, тоді Сухино - Хоменко та Овчаров, що в своїй роботі зробили багато опортуністичних помилок, спробували були виставити вступ пролітфронтівців як політичну помилку Вуспівського керівництва, дарма що партія це входження санкціонувала. Сухино - Хоменко, Овчаров та інші хотіли довести, що біля керівництва сидять «опортуністи», що всіх пролітфронтівців треба нещадно бити, що тільки вони, Сухино - Хоменко та Овчаров, по «пролетарському» розуміють шляхи розвитку літератури.

Вже напередодні останнього пленуму ВУСПП'у ми бачимо повторення цієї проби. Прийом до ВУСПП'у колишніх пролітфронтівців Овчаров, Кушнарєв та Пішов пробує виглумачити як опортунізм.

Групування у ВУСПП'і вела спеціальну «лінію».

Коли хто з критиків або письменників не був прийнятий тою чи тою групою, тоді починали натаскувати різні цитати, щоб довести, що противник — ворог пролетарської літератури. Для ілюстрації цієї думки можемо навести той факт, що група Овчарова, Сухино - Хоменка з особливою злістю виступила проти Щупака тоді, коли тов. Щупак почав докладно критикувати помилки Овчарова, Сухино - Хоменка та інших.

Як групування ставилася до дійсно більшовицької критики та самокритики, видно хоч би з того, що Овчаров, вже після того як резолюція перебудовного пленуму ВУСПП'у була опублікована в пресі — тільки тому, що в цій резолюції пленумом були скритиковані його, Овчарова, опортуністичні помилки — виступив проти цієї резолюції, обвинувачуючи керівництво ВУСПП'у в лібералізмі і примирстві.

Питання виключної ваги, як боротьба за якість літератури, робота з попутизмом, товариська допомога в його роботі, дійсне розгортання критики та самокритики — все це відходило на другий план або подекуди зовсім випадало з поля зору ВУСПП'у — його керівництва.

В цій груповій боротьбі помилки другої сторони доводилися до неймовірних розмірів. І помилки ці, що їх треба було виправляти по-товариському, в това-

рисській атмосфері, помилки, що не виникали з цілого світогляду того чи того письменника або критика, часто критиковано як класово - ворожий виступ, а носіїв цих помилок кваліфіковано як класових ворогів.

Зрозуміла річ, за ці помилки відповідає і відповідало все керівництво ВУСПП'у. «Молодняк», «Плугу». — Ці помилки йшли по лінії замазування помилок Воєнізьських керівників — Авербаха, Селівановського та інших, ці помилки робилися всередині ВУСПП'у і йшли вони переважно по лінії групової боротьби. У виступах керівних робітників ВУСПП'у в минулому с'чинало саме таких помилок. Ці помилки групового характеру робив тов. Микитенко, тов. Кириленко, т. Кушнарьов, Шишов, ця групування набирала особливих, політично шкідливих форм у груповій, безпринципній роботі Овчарова, Сухино - Хоменка. Ці останні хотіли зштовхнути політику партії на лінію відштовхування усіх основних українських письменників, які стоять і стояли на радянських позиціях.

Очевидно, що ця внутрішня групова боротьба у ВУСПП'і з кожним днем створювала все більшу небезпеку відриву від основних завдань, які стоять перед пролетарською літературою. Група попутників, що активно працювала, залишилася зовсім без уваги з боку ВУСПП'у.

А в багатьох випадках до тих попутників, що роками довели свою відданість радянській владі, було нелюдяльне ставлення. Та такі випадки траплялися не тільки у ставленні до деяких попутників, вони траплялися й в середині ВУСПП'у, у ставленні окремих груп вуспіпів до членів ВУСПП'у, що їх аж ніяк не можна було б віднести до «ворогів пролетарської літератури».

Наведемо ілюстрації до наших тверджень.

І найкраще це почати з «Літературної газети», в роботі якої було багато обурливих перекручень, неправильного ставлення до попутника, до окремих радянських письменників.

Ось факти:

Ів. Сенченко після тої критики, що була скерована проти його «Червоноградських портретів», почав серйозно працювати над перебудовою своєї творчості.

Його кіносценарій «Комуна», опублікований в журналі «Пролітфронт», хоч і мав помилки, був літературним твором, що заслуговував на всяку підтримку автора на шляху його перебудови. Проте критика наша поставилась до цієї роботи або негативно, або замовчала цей факт.

Після цього Сенченко йде на завод, вивчає справу виробництва і пише роман «Металісти».

В цьому романі основна думка зводиться до того, що в наших радянських умовах навіть такі окремі розкладені елементи як Погодка — робітник заводу — стають свідомими пролетарями, перевиховуються.

Погодка — розкладений тип, він пиячить, він проти заходів партії в усіх основних питаннях соціалістичного будівництва, він проти ударництва. Але як тільки Погодка, цілковито розкладений робітник, потрапляє в середовище дійсних свідомих пролетарів, він з дня на день перевиховується і стає дійсно свідомим робітником. Тема ця надзвичайно відповідальна. Очевидно, що далеко легше виводити в літературному творі стовідсотково витриманого робітника. Показати ж видужання цілковито розкладеного робітника — далеко важче. Очевидно і те для нас, що автор в кількох місцях свого роману набрав помилок.

В таких випадках авторові треба допомогти, порадити, підтримати позитивно. Глибоко, серйозно скритикувати помилки. І зробити те так, щоб це було переконливо.

А що зробила «Літературна Газета»? Вона в № 9 пустила статтю К. Качана, С. Мостового з такою шапкою:

«По пристосованству — більшовицький вогонь. «Металісти»

Ів. Сенченка — твір, ворожий робітничий класі».

Ложка лаку в бочці наклепів.

Не героїка нашої дійсности, а пасквіль на неї».

В такому ж дусі побудовано всю статтю. І виходить не критика, а лайка, з-за якої не почуємо глибокої критики тих хиб, що є в автора, розгляду позитивних моментів, які автор намагався розвинути.

Хіба не варта всілякої уваги нашої критики основна думка твору Сенченка: що наша пролетарська дійсність така, що вона переживає кожного трудячого, який прийшов скаліченим з вчорашнього дня?

А вийшло що?

Вийшла не критика, а лайка. До чого доходять вправі окремих початкуючих критиків, видно хоч би з того, що П. Панчеві в статті М. Гайового, І. Ткаченка, І. Юрченка, в статті, де розглянуто низку помилкових тверджень автора «Моя доповідь», закинуто «апологетизацію Петлюрівщини».

І це кажуть про письменника, який майже перший у українській літературі на такому великому полотні як «Голубі ешельони» вивів уся нікчемність петлюрівщини, її безперспективність у боротьбі проти радянської влади. Це сказано про письменника, що вже після «Голубих ешельонів» зробив далі великий крок уперед у своїй творчості.

Треба зазначити, що журнал «Критика» в питанні про Сенченка посідав позицію тотожно з «Літературною газетою». Та взагалі «Критика» по цій лінії має багато помилок. Конкретна критика на сторінках журналу з'являлася з запізненням і в багатьох випадках мала неглибокий і маловиховуючий характер.

Голобельна критика подекуди доходила до того, що навіть таких відомих письменників, що мають вже великі заслуги перед пролетарською літературою, як Г. Епік — оголошували класовими ворогами.

Пригадаймо хоч би той факт, коли на сторінках «Молодняка» Епіка, Масенка — молодий початкуючий критик Копиця оголосив класовими ворогами. Зробив це, як відомо, Копиця, нічим не обґрунтувавши такого свого твердження.

Отакого саме гатунку критика була наведена на роботу А. Панова.

В «Молодому Більшовику» за 15 січня 1932 року з'явилася стаття т. т. К. Сторчак, М. Чепурного, В. Міщенка: На кого рівняти ударника?

Стаття ця була скерована проти А. Панова, радянського письменника, що довгі роки активно працював на фронті творення української радянської культури. В своїй творчості А. Панов, хоч і робив помилки, але не збивався на класово ворожі позиції.

Та проте К. Сторчак, М. Чепурний, В. Міщенко без ніяких доказів зразу починають статтю так:

«Справді ж нащадківська, естетська, дрібнобуржуазна, пристосованська творчість Панова, не скритикована по марксістському, і досі гуляє по світу, отруюючи пролетарського та колгоспного читача.

Дрібнобуржуазний поет Панів є витончений пристосованець в поезії, нащадківський естет, що одержав мандат «метра» від плужанської критики».

І далі:

«А. Панів вправно зазуальовує своє дійсне обличчя Кашенківця, приховує своє дутро, кожний розділ присолоджує ура-революційною фразою, та й вони не згладжує суті».

Словом, на думку авторів статті, А. Панов... «постать дрібно-буржуазного інтелігента, еклетики, сфремівського співця хуторянських вишневих садків»...

Отак і написали...

В чім же річ?

Що такого наробив А. Панов?

Він написав поему про Дніпрельстан — «Дим над Хортицею»

Автор протиставляє нове Запоріжжя, Дніпрельстан — старому Запоріжжю, віяному націоналістичною романтикою.

«І мовчить упокорена Хортиця,
І мовчить і сніється їй сні,
А над нею весело котиться
З «Комунара» дим голосний»

Автор на базі соціалістичного будівництва. Коли він згадує про старе, то лише хіба для того, щоб показати уся немічність, безнадійність романтичної України минулого.

Але автори статті, скерованої проти Панова, базуючись на вирваних з загального контексту цитатах, роблять такі «висновки»:

«Ага, ось воно що... Знову козацька романтика, націоналістичні прориви»... Словом виходить, що як тільки хтось з письменників візьметься освітлювати нашу сучасність, протиставляючи її романтиці минулої України, йому загрожує небезпека опинитися під ударами голобельної, безпідставної критики. Між іншим треба зазначити, що Сторчак, Чепурний, Міщенко, виступаючи проти Панова, просто перекрутили цитату. У Панова написано: «Там у сивих древніх туманах «Романтична» країна встає, Загорається дивний ранок, Електричний займається день».

А Сторчак, Чепурний, Міщенко вкладали в уста Панову таку цитату: «Там у сивих древніх туманах романтично Вкраїна встає(?)». Ось зразок того, як перекручують.

Такі звичай ми повинні раз і на завжди викреслити з практики нашого літературного життя.

Треба пам'ятати, що критика, подібна, до статті т. т. Чепурного, Сторчачка, Міщенка — нічого, крім шкоди, не принесе справі розвитку української радянської літератури. Це улюлюкання, а не критика.

До такого гатунку «критики», лівачьких перекручень в критиці — можна зарахувати статтю П. Колесника «Про поетичну творчість М. Терещенка».

М. Терещенко відомий українській пролетарській поет. Шлях його до пролетарського розуміння завдань, що стоять перед соціалістичним будівництвом був довгий. Були у його вагання. Але ось уже кілька років, як Терещенко і в творчості своїй, і в громадсько-політичній роботі стоїть на ґрунті пролетарського розуміння шляхів розвитку української культури. Той факт, що М. Терещенко прийшов до нас з дрібнобуржуазного табору і що його він у своїй роботі, ведучи боротьбу проти українського націоналістичного табору, каже тільки про наші перемоги на фронті соціалістичного будівництва, про те, що найкращі представники української інтелігенції, які раніше були в полоні дрібно-буржуазних забобонів, — пішли активно працювати на фронті творення соціалістичної культури.

У Терещенка є багато творів, які можна занести в кращі хрестоматії нашої соціалістичної продукції на терені творення української радянської літератури.

Але до всього цього П. Колесникові байдуже.

Він починає розгляд творчості Терещенка з того, що без ніяких доказів латих, що «робили необґрунтовані висновки про нього (це про Терещенка — А. Х.) як про *цього пролетарського поета*».

Терещенко оспівує робітничу, колгоспну Україну. Терещенко оспівує по нашому революційні рухи у Китаї, тощо. Терещенко бачить для тої частини України, що перебуває під коботом фашистівської Польщі єдину історичну перспективу.

«Скоро об'єднає Україну
Суцільний робітничий гін»

А П. Колесник цього позитивного в творчості М. Терещенка зовсім не хоче бачити. Навпаки, він навіть це хороше — паплюжить, перекручує і робить обурливий висновок, що аж нічого спільного не мають і не можуть мати з дійсною пролетарською критикою.

П. Колесник навіть невдовольний з того, що М. Терещенко пише про революційні рухи в інших країнах.

«Його (цебто М. Терещенка — А. Х.) цікавили однаковою мірою революційні рухи в інших країнах, зокрема в колоніях, і він заклинає рабів капіталу іти за прикладом пролетаріату РСР, і це добре, але це знову такі підкреслені неспроможність поетову диференціювати революції. Відси загальність у творчості про китайську революцію («Схід»), «Шанхай»), відси цілий «огляд» революційного руху в колоніях — Китай, Індія, Марокко, Сирія, Конго, Сенегаль — наче віршований переказ газетних шпальт («Колонії») *Ці теми загальні. Ця загальність тематики «не зобов'язує»* нібито поета чіткіше визначити свою політичну програму, виявити своє ставлення до «деталів» революції, які несе з собою диктатура пролетаріату (конкретний показ класової боротьби на селі підчас розкуркулювання, практика хлібозаготівель, ліквідація глитаї, як класи, соцзмагання та удари, форми класової боротьби і боротьба за план і т. д.).

Поетові «тільки хочеться, щоб і там, у колоніях «сонце волі» засіяло таке ж червоне, як у нас».

Уже з цього видно, як непристойно, з перекрученням підходить П. Колесник до М. Терещенка. Хіба можна вимагати, щоб поет в одному вірші написав «глибоко» і про Індію, і про Китай, і про Західню Україну, і про хлібозаготівлю, колективізацію, ударництво, соцзмагання і т. д. і т. д.?

Поет в художніх образах показав картину гніту капіталу над сотнями мільйонів працюючих у колоніях.

Поет закликає колоніальні народи скидати ярмо гніту і він жде часу, коли схід запалає полум'ям пролетарської революції і скине ярмо капіталу.

... Встаю
І сонця виглядаю.
Дивлюсь з надією на схід,
Коли воно з отого краю,
Де очі застилає піт,
Коли воно з піснів Китаю
З - за косооких, тихих фанз,
Нарешті волею заграє,
Таке ж червоне, як у нас?
Коли?
І знов дивлюсь у далеч,
чи не покажеться з імлі
Не сонце,
Ні,—
а вже кресало,
Що може раптом запалить
Весь світ північний у вогні,
Що й досі ще в глибокім сні
Але ще мить.
І врешті промінь
Пробив червоним дротом мур.
Невже це чути перший гомін
Шанхайських робітничих бур?
І вже горить ранковий обрій
І приєднався новий огонь
сердець простих,
сердець хоробрих,
що їх труїв одвічний сон,
Одвічний сон пустель китайських,
де мільярди зсохлих рук
благають ще у папа ласки
за пучку чаю, рижу пук.
Але й звідтіл уже проміння,
І я вдивляюся пильніш.
Ось - ось розвалиться склепіння
Й зі сходу вибухне ясніш
визвольне огнелике сонце
Таке ж червоне, як у нас».

Хай читач, приміром, уявить собі, як то можна в цьому вірші почати розповідь про хлібозаготівлю, або про ударництво.

А Колесник, як бачимо, зажадав цього від М. Терещенка спеціально для того, щоб кинути тінь на творчість поета, мовляв, ігнорує, не хоче писати про соціалістичне будівництво. А звідси висновок: М. Терещенко ворог соціалістичного будівництва. До такого висновку веде свою «розвідку» П. Колесник про М. Терещенка.

Далі П. Колесник, перекручуючи розуміння творів М. Терещенка, просто ображає письменника:

«Але ж силою «людського генія» може захоплюватися і кореспондент якої-небудь «Пті Парізеєн», разом з тим закликаючи придушувати робітничий страйк».

Що спільного має така критика з тою дійсною виховною роботою нашої марксистської критики, яку вона повинна провадити?

Терещенко кличе неможливіх до колективів

«не розпорошуй сил, неможливу,
«б'єднуйся в колектив;
Годі вже їсти тільки картошку
серед гарячих жнив...»

А Колесникові це не подобається. Він це називає «ідеєю ситого життя».
М. Терещенко оспівує Дніпрельстан:

«Встають спори Дніпрельстаду,
черкають сину далечинь,
а їм —
ввижаються гетьмани,
кричать:
— затримуйте розгін
і айгують за барокко,
обстоюють церковний стиль...
Щоб відродити свою епоху,
здіймаючи ворожий пил».

Очевидно, що автор оспівує Дніпрельстан, що автор проти українських націоналістів.

А Колесник, обурливо перекинувши зміст цього віршу, робить такий висновок:

«Виходить, що українські націоналфашисти не використовували оте ж таки «українське барокко» і «церковний стиль» як знаряддя класової боротьби проти диктатури пролетаріату, а просто од «зесвідомости», од «тупоумства» айгували за них. Тоді цілком закономірно автор виступає в ролі культурника й вихователя з позицій «надкласових» — це і є дрібнобуржуазне розуміння класової боротьби, чи точніше, повне її нерозуміння».

Отже Колесник обвинувачує Терещенка в тому, що той сховав український фашизм за барокко. Це тоді, коли Терещенко підкреслює, що українські націоналісти навіть за барокко чіпляються в своїй класовій боротьбі проти нас.

Зрозуміло, що при такому перекиненні Колесник приписує Терещенкові «дрібнобуржуазність».

Терещенко, плямуючи українських націоналістів, каже про одірвану Західню Україну, що стогне під чоботом польського фашизму:

«І скоро об'єднає Україну
Суцільний робітничий гін».

А Колесник, захопившись цькуванням М. Терещенка, каже:

«Скажемо тільки, що ця ідея об'єднаної України під єдиним прапором пролетарської диктатури має саме в такій поставі нацдемівськї риси, саме як риси «Соборної України» М. Грушевського («Україна шукає цілий вік свої шляхи»).

Отак «критикуючи» М. Терещенка, П. Колесник, як бачимо, завів його в один табір з М. Грушевським і зробив це, кидаючи поетові обвинувачення в нацдемістві. Так розправляється на сторінках нашої преси Колесник з Терещенком.

І таку «передмову» видавництво ЛІМ пропускає, а філія Інституту Шевченка у Києві, як ми довідалися, затверджує цю зачитану П. Колесником «передмову».

Як після цього можна характеризувати роботу отих товаришів, що затверджували і в ЛІМ'і в Інституті Шевченка, як не цькування М. Терещенка від П. Колесника?

Хто має право так перекинувати лінію партії до української радянської інтелігенції?

Адже ж М. Терещенко, який попри всі свої помилки, що він їх мав і що їх треба дійсно по марксівському критикувати, довгі роки активно веде роботу на фронті творення української пролетарської культури.

Висновок звідси: треба зробити так, щоб більше критика, подібна до критики П. Колесником творчості Терещенка, не мала місця на нашому літературному терені.

В № 7 - 8 «Червоного Шляху» за 1931 рік вміщено нарис Антоненка - Давидовича «Окрилені обрії».

Цей нарис скритиковано на сторінках «Критики» від М. Малащенка та М. Юрченка.

Пролетарському суспільству відомий Антоненко - Давидович, в художній продукції якого є немало націоналістичних творів. Свого часу наша марксівська критика цілком справедливо піддала їх нещадному обстрілу. Критика ця, оче-

видно, пішла на користь Антоненко - Давидовичеві. Зараз автор повільно починає перебудовуватись. В цьому Антоненко - Давидовичеві треба допомогти серйозною марксистською критикою. Нові прояви націоналістичних збочень у творчості Антоненка - Давидовича ми повинні, як і у кожного, нещадно викривати. Та саме така непримиренна лінія до всіх націоналістичних збочень од дійсно пролетарського розуміння цілях будівництва Радянської України нікому не дає права в критиці доходити до перекручень сенсу писаного, до підроблювання цитат.

А саме таке перекручення в критиці, підроблення цитати сталося в рецензії М. Малащенка, М. Юрченка, що її видруковано в «Критиці» № 1 - 2 за 1932 рік. Прислухаймося до цієї критики М. Малащенка, М. Юрченка:

«Нашу соціалістичну дійсність, нашу практику Антоненко - Давидович показує «по - своєму». У нього для цього є своє мірло, оцінка і свої фарби. З кожного рядка нарисувати глибоко - верска нам тенденційність. За об'єкт першої своєї націонал - фашистської вихватки Антоненко - Давидович бере дніпрівське пароплавання і його службовців. Скрізь автор бачить стихію і безвідповідальність. Автор запевняє, що: «Ніхто на пристані із службовців держпароплавання не скаже вам, бодай приблизно, коли піде пароплав — і вже напевне ніхто не відповість вам по - українському».

«Ви навіть образите, — запевняє А. Д. — контролера коло сходів до пристибу, якщо спитаєте про це і він матиме цілковиту рацію гримнути на вас, як він кричить зараз на нас, — «А я то откуда знаю. Прийждот і сидьте і отойдіте назад» — підкреслює автор.

У Антоненка - Давидовича — ніде немає слів: «і вже напевне ніхто не відповість вам по українському». Це просто підроблена цитата.

В нарисах «Окриті обрії» Антоненка - Давидовича є помилки. Але чи можна вже за те, що Антоненко - Давидович висвітлює неспорядки, грубе поводження з пасажирями на дніпрівському пароплаванні — оголошувати автора нарисів класовим ворогом?

Хіба ми не знаємо, що творилося на дніпрівському пароплаванні?

Хіба там мало позалазило притаєних та одвертих русотяпів, що дивляться на українську мову як на «мужичу мову»? Хіба там нема українських націоналістичних елементів?

Бо чим пояснити той факт, що й досі певна частина службовців, маючи стосунки майже виключно з українським населенням, не вживає української мови?

Як же можна після цього писати про Антоненка - Давидовича так, як це зробили М. Малащенко, М. Юрченко?

Деколи од такої «критики» тхне самим найсправжнішим анекдотом.

Не дуже давно газета «Соціалістична Молдавія» вмістила на «Запоріжжя за Дунаєм» Остапа Вишні рецензію, і в цій рецензії закинута Остапові Вишні обвинувачення в «апологетиці петлюрівщини».

Всього можна було сподіватися од рецензента, але сподіватися того, що він побачить у «Запоріжжєві за Дунаєм» Остапа Вишні апологетику петлюрівщини, аж ніяк не можна було. Бо ж кожний елементарно письменний людина ясно, що «Запоріжжєць за Дунаєм» Остапа Вишні є найгостріша сатира в нашій українській радянській літературі, що скерована лезом своїм проти ундо - фашистів, проти петлюрівців.

Перекрутивши цитату, неписьменно витлумачивши те чи інше місце в роботі письменника, отакий «критик» сподівається так будувати українську пролетарську культуру...

Всі ці приклади ми навели для того, щоб підкреслити, що останніми часами робота з боку ВУСПП'у середсоюзників та попутників пролетарської літератури не велася на основі звязок партії, що ця робота не велась навіть у достатній мірі в самому ВУСПП'і. Бо чим можна пояснити той факт, що письменники, подібні до М. Терещенка — зазнавали колесниківської критики і ніхто про це не поставив руба питання?

Чим іншим, як не елементами групівщини, відривом від виконання основних завдань, що їх поставила партія перед літературою, можна пояснити той факт, що навіть у вуспівсько - молодняківській критиці роботи таких членів ВУСПП'у

як Наталя Забіла «Тракторобуд» та Гордій Коцюба «Шахта» та інш. зустрічаються на такий зразок: «Навіть Наталі Забіли «Тракторобуд» кроку вперед не становить» (Молодіяк №№ 6-7 1931 р.).

Аджеж факт, що в цьому лівацькому перекурченні, в цій груповій боротьбі, що мала місце в ВУСПП'ї, деякі критики, рецензенти, почали обвинувачувати відомого пролетарського письменника Ів. Кулика в опортунізмі за його «Записки Консула», тоді як твір цей є пролетарський і новий своїм жанром в нашій українській літературі.

Очевидно, що така безпідставна голобельна критика, що ми її спостерігаємо до певної частини пролетарських, радянських письменників — впливала на них негативно, викривляла лінію партії щодо української радянської інтелігенції, не створювала відповідних умов для розвитку творчості цих письменників.

А між тим останніми часами ми на літературному фронті маємо великі зрушення. Значна частина українських письменників, що раніше не брали активної участі в перебудові літературного фронту відповідно до нових завдань, перебудували свою творчість, або перебудовують її.

Вони повернули свою творчість обличчям до нових завдань, що стоять перед широким фронтом соціалістичного будівництва.

Про це свідчать роботи таких відомих українських письменників як Павло Тичина, Аркадій Любченко, Остап Вишня, Ів. Сенченко, почасти Антоненко-Давидович та ін.

Ця перебудова вже відбивається в творчості.

Групова боротьба, що останніми часами точилася у ВУСПП'ї, вела до групової оцінки навіть окремих вуспівських письменників. Нічого вже казати, що в такій ситуації вуспівське керівництво майже зовсім не звертало уваги на роботу з попутниками, з союзниками.

Ті зрушення, що відбулися серед української інтелігенції в бік активної участі її широких кіл в соціалістичному будівництві, не знайшли для себе відповідного відгукону на літературній ділянці. ВУСПП не зумів швидко перебудуватись на основі останніх настанов партії. А це відривало його від значних шарів українських радянських письменників. В той же час наша критика не завжди виконувала роль дійсно марксистської зброї. Дуже часто ті чи інші критики замість того, щоб дійсно докладно, глибоко вивчити той чи той літературний факт і вже потім писати розвідку, або навіть невелику рецензію, відчували всю відповідальність за свою роботу, ці критики йшли шляхом поверхового, безвідповідального ставлення до своїх обов'язків і тим завдавали шкоди справі перебудови літературного фронту, завдавали шкоди творенню української соціалістичної культури.

Люди брали якийнебудь твір, виривали з загального контексту якусь цитату і били до нестями автора цією цитатою. Така критика з певним упередженням — не допомогти, а вбити письменника — викривляла обличчя письменника, кидала подекуди його в розпач, знесвіру і не давала йому перспектив зросту. В той же час треба відзначити, що критика такого ґатунку і серед критиків розвивала безвідповідальність, поверховість.

Прийнята останнім пленумом ВУСПП'у постанова — крім відзначення різного ґатунку помилок, що їх наробило керівництво ВУСПП'у — в основі своєї мала настанову широко розгорнути творчу роботу всередині ВУСПП'у, розгорнути змагання не засідательською метушню, не кількістю засідань, прийнятих резолюцій та сказаних бучних промов, а дійсно творчою роботою, що єдина підносить і рухає пролетарську культуру вперед.

Зрозуміло, що без засідань, резолюцій і промов не обійтися, але все це треба робити в міру дійсної потреби для справи дальшого розвитку, розцвіту нашої соціалістичної культури. У нас же мірялись деколи «авторитетами» на літературно-мистецькому фронті кількістю та довжиною засідань, промов. Оргметушня, засідательська лихоманка — ось що останніми часами сковувало до певної міри творчу роботу письменницького активу ВУСПП'у.

А в той саме час такі важливі завдання ВУСПП'у як робота з ударниками, дійсно творча дискусія — залишалися на другому плані. Скільки промов,

статтів бучних останніми часами було наговорено, написано з приводу особливої ролі ударників в літературі; тощо:

«Пролетарі - ударники прийшли в пролетарську літературу, щоб стати основною опорою, центральною постаттю пролетарського літературного руху, як вони є центральною постаттю на фронті соціалістичного будівництва» (Молодняк).

Зрозуміло, що таке твердження неправильне. Але не зважаючи на такі декларативні заяви, що робили ударника в літературі «центральною постаттю літератури», ми останніми часами не бачили серйозної роботи саме на ділянці підготовки, озброєння ударників. Навіть не було налагоджено серйозного огляду творчості ударників, щоб, систематично вивчаючи цю творчість, допомагати кожному ударникові бачити позитивні і негативні сторони своєї творчості. Журнал «Літературний призов» з цією своєю основною роботою не справився. Систематичного показу творчості ударників та їх серйозної критики не було налагоджено.

До творчих вечірків у нас дуже часто готувалися похапцем, а в наслідок ці вечірки в багатьох випадках перетворювалися у хаотуру.

Було б помилково, коли б ми, кажучи про помилки Вуспівського керівництва, обмежували ці помилки тільки українською літературою.

Такі помилки були й по лінії єврейської та російської літератури у ВУСПП'ї. Ми там так само маємо нечуте ставлення до попутника, до союзника, відрив від тих кадрів, що йдуть на активну роботу на фронті соціалістичного будівництва.

Особливо багато помилок такого роду ми маємо по лінії єврейської секції ВУСПП'у. Ці помилки мають бути однаково скваліфіковані як і помилки ВУСПП'у по лінії української літератури. Вони вели до відриву кадрів єврейської секції ВУСПП'у від тої єврейської радянської літературної інтелігенції, що твердо стала на ґрунт активної участі в соціалістичному будівництві. Досить пригадати випадок з єврейським письменником Квітко, коли йому довгий час, не зважаючи на визнані ним помилки, не давали можливості нормально працювати. А відповідальні робітники єврейської секції ВУСПП'у звисока дивилися на роботу серед попутників, на роботу з союзниками, на товарищеське до них ставлення.

В цьому питанні в керівництві єврейської секції ВУСПП'у було багато адміністративного затиску, не було в достатній мірі виховної роботи.

Товариші з керівництва єврейської секції ВУСПП'у не розуміли в повній мірі своїх завдань щодо виховної роботи серед попутників та союзників наших в єврейській літературі. Для ствердження цього досить навести той факт, що відповідальні керівники єврейської секції ВУСПП'у відмовилися їхати на засідання катедри єврейської літератури при інституті єврейської культури, де мали виступити деякі попутники з доповідями.

Ми навели стільки прикладів викривлення лінії партії щодо роботи на літературному фронті саме для того, щоб підкреслити, яка своєчасна постанова ЦК ВКП(б) і яке велетенське значення матиме для літератури радянської — її дійсно більшовицьке запровадження в життя. Навели ми ці приклади для того, щоб підкреслити, що розмови про те, що, мовляв, постанова ЦК ВКП(б) має лише організаційне значення, що вона суті особливо не міняє, що такі розмови ворожі нам, що по цих розмовах ми повинні вдарити.

Наведені приклади з життя ВУСПП'у, Молодняка, Плугу, наших видавництв — свідчать про те, що виконання постанови ЦК ВКП(б) кардинально міняє життя на літературному фронті, що ця постанова дає велетенські перспективи для дальшого зросту, розквіту української радянської літератури, літератури національних меншостей, що живуть на Україні.

Для цього тільки треба як слід усвідомити помилки минулої роботи, по більшовицьки їх виправити і надалі не припускати їх повторення.

Підкресливши саме негативні сторони в роботі ВУСПП'у за останній час — ми повинні відзначити, що ВУСПП, Молодняк в своїй роботі за роки свого існування мають великі досягнення, що ці організації за проводом партії провели велику політичну, літературно - творчу роботу на літературному терені.

Постанова ЦК ВКП(б) каже:

«Кілька років тому, коли в літературі був ще чималий вплив чужих елементів, що надто пожвавилися з першими роками НЕП'у, а кадри пролетарсько

літератури були ще слабкі, партія всебічно допомагала утворенню та зміцненню окремих пролетарських організацій в галузі літератури та мистецтва, щоб зміцнити позиції пролетарських письменників і працівників мистецтва. Тепер, коли вже встигли вирости задои пролетарської літератури і мистецтва, виступили нові письменники і художники з заводів, фабрик, колгоспів — рамки нинішніх пролетарських літературно-мистецьких організацій (ВОАП, РАПП, РАПМ і інші) стають уже вузькі і гальмують серйозний розмах художньої творчості».

На Україні цей період на літературному фронті відзначився розгортанням виступом ворожих націоналістичних сил проти політики нашої партії в культурно-національному будівництві. Плеяда українських націоналістів — Єфремови, Могилянські систематично намагалися зміцнювати свої позиції на літфронті і сподівалися що діянку велетенської ваги справі побудови української культури — захопити в свої руки. Всім відомі висловлювання з приводу цього Єфремових, Могилянських, Івченко, Зерових. Справа йшла про те, що український буржуазно-націоналістичний табір робив спробу захопити в свої руки культурний фронт на Україні. Ворожі буржуазно-націоналістичні сили хотіли використати українську культуру, як зброю буржуазно-націоналістичної реставрації України.

На цей саме період припадає вияв націоналістичного ухилу в КП(б)У — шумськiзму, хвильовiзму.

В літературі цей націоналістичний ухил знайшов вияв у виступах Хвильового та інших письменників, що мали націоналістичні погляди на шляхи розвитку культури радянської України.

Як партія кваліфікувала цей націоналістичний ухил, відомо. Виявники цього ухилу хотіли штовхнути будівництво радянської України на рейки буржуазного переродження. Вони замість спілки братніх народів у соціалістичному будівництві — по суті хотіли привести до розбрату між трудящими України та Росії. Цей ухил був відбитком ворожого буржуазного тиснення української буржуазії на окремі прошарки КП(б)У.

Зрозуміло, чому саме на літературній діяльності, на діяльності творення української культури, гасла Хвильового — «орієнтації на Захід» — знайшли собі підтримку. Літературна діяльність в ці роки стала саме тою трибуною, з якої не раз ми чули виступи проти лінії партії в українському національному питанні.

В цих обставинах, організований, підтриманий, керований від партії ВУСПП. Молодняк розпочав велику історичну боротьбу за творення української пролетарської культури — проти націоналістичних ухилів, проти українського націоналістичного табору. Ця боротьба йшла по лінії вироблення партійних поглядів на шляхи розвитку і зміцнення української пролетарської літератури, ця боротьба йшла за вирощування кадрів української пролетарської літератури. Ця боротьба була запекла. Проти теорій «академізму», теорій, що писати можуть лише вибрані жерці од літератури, ВУСПП. Молодняк кинув гасло широкого пролетарського літературного руху, руху, в якому мають брати широкую участь кадри, що виростають, виховуються в боротьбі — робітники, колгоспники.

Досить пригадати атмосферу, в якій проходив перший з'їзд ВУСПП'у, щоб зрозуміти, яких форм набирала боротьба на літературному фронті. Коли відбулося перше засідання 1-го з'їзду ВУСПП'у — тоді багато вадпідіян, що саме перебували під впливом націоналістичного тиснення — гукали всюди, що, мовляв, збирали писарів, а не письменників.

Та не тільки розмови такі ходили проти лінії партії в питаннях розвитку української культури — виступили в літературних творах такі відомі письменники, як Хвильовий з «Вальдшнепами», Куліш з «Народнім Малахієм». Критика Вадпідіте теж була підпорядкована основним націоналістичним гаслам, що їх у своїх творах кинули М. Хвильовий та М. Куліш. Оскільки цей процес ідеологічної боротьби на культурному фронті України був глибокий, видно з того, що українськi дрібно-буржуазні націоналістичні сили в країні активно підтримали гасла Шумського-Хвильового.

Цей процес мав своє відбиття і на театральному терені. Театр «Березіль» в ці часи особливо демонстративно ішов єдиним фронтом з Вадпідіте.

Вистава «Народнього Малахія» в «Березолі» була певною демонстрацією єдиного ідеологічного фронту між «Березолем» і ВАПЛІТЕ в боротьбі проти політики

партії в національному питанні. Та цей альянс ішов не тільки по цій лінії. Він, крім цього, був не раз демонстрований в ті часи у виступах Л. Курбаса.

І даремно хто б то не був спробував би зараз цей глибокий процес викреслити з історії боротьби за шляхи української пролетарської культури. Цей процес по суті своїй був складовою частиною загального наступу соціалізму проти капіталістичних елементів у країні нашої. До певної міри відгуком цієї боротьби на культурному фронті України була вистава п'єси М. Куліша «Патетична соната» в Московському камерному театрі в останньому сезоні. «Правда» в статті І. Укряїнця цілком правильно схарактеризувала цю п'єсу, як річ ворожу справі пролетарської революції.

Зараз і «Березіль», і Курбас визнали помилки націоналістичні в минулому. Театр активно почав перебудовуватись у своїй роботі. Про це свідчать останні вистави цього року — «Пляцдарм» та «Тетнууд».

І в нас нема підстав гадати, що «Березіль» з цього шляху перебудови зійде. Бо на цей шлях він став у наслідок переможного соціалістичного будівництва в країні нашої. Але було б помилково, коли б хто спробував перекреслити історію боротьби ВУСПП'у, Молодняка проти виявів націоналістичного тиснення на культурному фронті.

Робота ВУСПП'у, «Молодняка» в боротьбі за пролетарські позиції розвитку української, єврейської, російської літератури надзвичайно велика.

Та не тільки в цьому має досягнення в минулому ВУСПП, Молодняк.

ВУСПП, Молодняк виховали, зростили нові кадри пролетарської літератури. ВУСПП на різних ділянках літературно-художньої творчості дав доробки, що увійшли в актив пролетарської літератури. Досить перерахувати такі імена, як Микитенко, Іван Ле, Кулик, Кузьмич, Кириленко, Первомайський, Епик, Юхвід, Корнійчук, Шишов, Мизюн, Гончаренко, Фефер, Гільді, Городської та інші, щоб зрозуміти, що ці роки не минули даремно. Вони дали зріст новим кадрам письменників. Ці останні роки дали кардинальну перебудову роботи серед тих письменників, що певний час перебували в стані дрібнобуржуазних вагань, що виявляли націоналістичні помилки. Значна частина їх вже переклонила свою творчу роботу на розроблення тематики соціалістичного будівництва. І ми маємо вже низку творів, що ствержують цю думку.

Актив успішської роботи, що він вів під керівництвом партії, значний. За останні роки виростили нові кадри письменників українських з робітників, з колгоспників. В цій роботі, в боротьбі за правдиву лінію в питаннях літератури ЦК партії керував, підтримував ВУСПП.

Але для того, щоб література наша пролетарська переможно рухалась вперед, щоб квітнула і розвивалась далі — потрібна була постановою ЦК ВКП(б).

Бо лише на основі цієї постанови можливо буде на новій основі, на вищому щаблі розвивати далі творчі сили нашої літератури, вирощувати нові кадри пролетарських письменників з мас робітництва та колгоспників.

Спілка радянських письменників має перед собою великі завдання. Спілка має в корені ліквідувати всілякі наслідки групової боротьби серед ВУСПП'у, Молодняка, Плута, створивши всі можливості для того, щоб кадри пролетарської літератури, вигартувані в минулому — зміцнювались. В той же час потрібно звернути особливу увагу на вирощування нових кадрів пролетарської літератури. Дехто починає приблизно трактувати постанову ЦК ВКП(б) в той спосіб, що тепер все зводиться виключно до писання романів, оповідань, драм тощо. А всіляку роботу в масах, роботу з ударниками — треба, мовляв, залишити. Хто так розмовляє, той робить велику помилку. Справа бо в тому, що всю роботу з ударниками, роботу коло вирощування нових кадрів письменників з робітників та колгоспників — треба підняти якісно на новий щабель. Треба тільки добитися того, щоб саме робота з ударниками була поставлена систематично.

А це значить що «Літературна газета», журнал «Літпризов», редакції усіх журналів — мають приділити цьому питанню виключну увагу.

Треба виправити усі припущені помилки щодо попутників, союзників, окремих пролетарських письменників, що мали місце в роботі наших літературних журналів, «Літературної газети», журналу «Критика».

Ці помилки треба рішуче ліквідувати і по лінії всіх нацменівських літератур на Україні.

Перед журналами, літературними видавництвами стоїть завдання глибоко вивчати творчість кожного письменника, працювати разом з ним, по-товариськи виправляти помилки наших радянських письменників і допомагати їм підніматись ще вище в своїй літературно-художній продукції, в своєму озброєнні теорією марксизму-ленінізму.

Працю над поглибленням своїх знань з марксо-ленінської теорії, над опануванням цією теорією, кожен письменник повинен вважати для себе за честь. Бо тільки такі знання дадуть можливість вести принципову боротьбу проти правого опортунізму, як головної небезпеки на даному етапі, проти всіляких проявів опортунізму, проти ворожих пролетаріатові тенденцій в літературі. А така боротьба ще буде точитися на літературному фронті. В умовах України вона набиратиме своєрідних форм. Клясово-ворожі прояви на культурному фронті відбиватимуться ще і на його літературному відтинкові.

Російський і український націоналізм, що становлять ще для справи соціалістичного будівництва велику небезпеку — це не раз робитимуть спроби впливати в тій чи іншій формі на окремі ланки літературного фронту.

Спроби націоналізму використати літературу для своєї клясово-ворожої роботи — повинні зустрітись від кожного радянського письменника нещадну відсіч.

Кожен радянський письменник Радянської України повинен вважати для себе за честь стояти в перших рядах будівництва соціалістичної України, як складової частини радянського союзу. Кожен радянський письменник Радянської України — повинен бути в перших загонах бійців за справу соціалізму, за інтернаціоналізм, проти всіляких проявів націоналізму, проти клясово-ворожих елементів.

Сподіванки пана Донцова, який кілька років сподівався бачити в українській літературі зброю українського націоналізму, відійшли в минуле, але ворог ще не раз робитиме спроби пролізти на цей фронт.

В країні нашої іде жорстока клясова боротьба. Її веде пролетаріат на всіх фронтах за перемогу будову соціалізму. Ця героїчна боротьба мільйонів працюючих за керівництвом партії повинна знайти повне відбиття в нашій літературі, наша література повинна широко розгорнути пропаганду соціалістичного будівництва, пропаганду ідей марксизму-ленінізму в художній формі. Як велетенське, всесвітньо-історичне наше соціалістичне будівництво, так і літературна творчість наших радянських письменників на новому етапі повинні, відображаючи будову соціалізму, створити в світовій літературі всесвітньо-історичні літературні пам'ятники.

Нашу літературу треба поставити на службу тим великим завданням, що їх перед цілим соціалістичним будівництвом поставила XVII партконференція. Наша більшовицька пильність повинна бути побудована на основі тих вказівок, які дав у своєму листі до журналу «Пролетарская революция» тов. Сталін.

Щоб яскравіше уявити, які грандіозні завдання стоять перед нашою літературою, ми повинні звернутися до постанов XVII партконференції, зупинити свою увагу на тих останніх директивах, які дала нам партія в розгортанні будівництва соціалізму.

«Найважливіший підсумок соціалістичного будівництва першої п'ятирічки — це остаточний підрий коріння капіталізму на селі, який вирішує наперед цілковиту ліквідацію капіталістичних елементів і цілковите знищення кляс. Висвернення будівництва фундаменту соціалізму в СРСР означає, що ленінське питання «хто кого» вирішено проти капіталізму на користь соціалізму цілком та безповоротно і в місті, і на селі».

Так підсумовує партія наші досягнення першої п'ятирічки. Більшовицька непохитність, дійсно ленінське керівництво Центрального Комітету комуністичної партії на чолі з т. Сталіном усім процесом соціалістичного будівництва, — ось що забезпечило ці велетенські історичні успіхи соціалізму, забезпечило можливість будівництва соціалізму в другій п'ятирічці.

«Конференція вважає, що основне політичне завдання другої п'ятирічки є остаточно ліквідувати капіталістичні елементи і класи взагалі, цілком зніщити причини, що породжують класові різниці й експлуатацію, і подолати пережитки капіталізму в економіці та свідомості людей, перетворити всю трудящу людність країни на свідоміх і активних будівників безкласового соціалістичного суспільства.

На основі ліквідації паразитичних класових елементів і загального зростання народного прибутку, що цілком іде до розпоряджистості трудящих, треба досягти багато швидшого піднесення добробуту робітничих і селянських мас і при цьому рішучого поліпшення всієї житлової та комунальної справи в СРСР. Конференція вважає, що забезпечення людиності основних споживчими товарами, в тому числі предметами харчування, має на кінець другої п'ятирічки збільшитись найменше вдвоє - втриє проти кінця першої п'ятирічки».

Ці грандіозні завдання, що їх поставила XVII партконференція перед цілою країною, стоять і перед нашою пролетарською літературою. Щоб реалізувати ці завдання в лінії художньої літератури, в лінії марксистської критики, ми повинні перебудувати всю роботу так, щоб якнайшвидше, на основі більшовицької критики і самокритики, піднести наш літературний фронт на вищий щабель, зробити його в повній мірі активним чинником у здійсненні завдань партії щодо остаточного знищення клас та причин, що породжують класові різниці і експлуатацію пережитків капіталізму в свідомості людей.

«Повна колективізація сільського господарства, зростання великих державних сільськогосподарських підприємств і озброєння радгоспів та колгоспів передовою машиновою технікою, що на ділі перетворює с. - г. працю на відміну індустріальної праці, і значне зміцнення транспортного зв'язку та товарообігу між промисловістю і сільським господарством — утворюють умови, щоб цілком усунути протилежність між містом і селом».

Завдання, які стоять перед цілим фронтом пролетарської літератури, ставлять окрема надзвичайно важливі вимоги до радянської літератури. Це треба підкресити тому, що дехто гадає зараз, ніби пролетарсько - колгоспним письменникам же нічого робити. Такі розмови є по суті «лівацькі» заскоки.

Спроба нехтувати всі труднощі боротьби за другу п'ятирічку — це є викрелення тої лінії, що її дала партія. Пролетарсько - колгоспну літературу можна треба творити на основі пролетарського розуміння тих шляхів, якими розгортається будівництво соціалізму. Ніякою мірою не можна зараз сказати, що протилежності, які ще існують між містом і селом, зараз негайно зникнуть, що нема завдань, які стоять перед пролетарсько - колгоспною літературою. Наша пролетарсько - колгоспівська література повинна велику увагу приділити безпосередньо роботі над переробленням нашого колгоспника згідно з тими настановами, що їх дала XVII партконференція. Очевидно, що радянська література повинна збільшити свою увагу до питань соціалістичного виховання колгоспників. Ця увага має виявитися не лише у виступах - деклараціях: треба збільшити органічну допомогу тим письменникам, що працюють над питаннями села.

Розв'язувати велетенської ваги питання наша радянська література зможе, лише нещадно борючись проти класового ворога за будову соціалізму. Цю боротьбу пролетарської літератури треба здійснювати лише на основі боротьби за генеральну лінію партії. Той, хто ставить питання про те, що в другій п'ятирічці класової боротьби не буде, той робить спроби роззброїти пролетаріят в його боротьбі за будову соціалізму.

«Нові успіхи соціалізму робітничий клас забезпечить лише в боротьбі з рештками капіталізму, даючи пешадну відсіч опорі капіталістичних елементів, що гинуть, переборюючи буржуазні і дрібнобуржуазні заборони серед трудящих і проводячи уперту роботу над соціалістичним їх перевихованням».

Це означає, що й надалі ще неминуче є загострення класової боротьби в окремі моменти, особливо в окремих районах і на окремих ділянках соціалістичного будівництва; це одночасно підкреслює неминучість зберігання, а з окремих випадків і підсилення буржуазних впливів на окремі шари і групи трудящих, неминучість ще протягом довгого часу проникання чужих пролетаріатові класових впливів у середовище робітників і навіть у партію. Через те, перед партією стоїть завдання зміцнити пролетарську диктатуру і далі розгорнути боротьбу з опортунізмом, особливо з правим ухилом як головною небезпекою на даному етапі».

Перед пролетарською літературою, перед усім фронтом нашої радянської літератури стоїть завдання виконати свою роль на ділянці ідеологічній, борячись за генеральну лінію нашої партії.

Робота ця не легка. Боротьба, яка точиться в нашій країні, зрозуміла річ, відбивається і на літературному фронті, і саме на літературному фронті треба бути особливо пильним і чуйним.

Основні настановлення партії в боротьбі на два фронти, насамперед проти правого опортунізму, як головної небезпеки на даному етапі, треба особливо ясно, право, неухильно, по-більшовицькому здійснювати.

Ми повинні швидкими темпами перебудувати наш загін радянської літератури. Коли ми говоримо про складні, великі завдання, які стоять перед літературою, треба мати на увазі, що радянська література повинна відбивати всі процеси нашої боротьби за соціалізм, відбивати, висвітлювати їх у пролетарському розумінні. Наша радянська література, повинна відіграти величезну пропагаторську роль, підпорядковану основному — переможній боротьбі за будову соціалізму в СРСР, за світову пролетарську революцію, за перемогу комунізму у всесвітньому масштабі. Ось чому всі ділянки нашого літературного фронту треба перебудувати у світлі тих настанов, що їх дала XVII партконференція. Очевидно, що це вимагає не лише перебудови літературного фронту, це вимагає перебудови наших видавництв, це вимагає перебудови всіх наших літературних журналів. А зроблене це все? Чи зробили зокрема наші видавництва те, що доручено їм постановою ЦК ВКП(б) про видавничу справу?

Постанови ЦК ВКП(б) про видавничу справу наші видавництва ще не виконали. В цій постанові ЦК ВКП(б) сказано:

«Для роботи з новими авторськими кадрами при всіх видавництвах у місячний термін організувати спеціальні консультаційні бюро або кабінети, в яких мають даватися відзиви й відповіді авторам всіх надходять до видавництва рукописів (незалежно від їх прийняття у виробництво)».

І далі:

«Боротьба за ідеологічну якість продукції, за відповідність її до вимог розгорнутого соціалістичного наступу і сучасного рівня наукової думки мусить стати в центрі уваги видавництва. З цього погляду попри пильний добір редакційних і авторських кадрів величезної ваги набирав рецензування та бібліографування книжної продукції. ЦК відзначає, що центральна преса й досі не поставила як слід цієї вельми важливої справи, не виробила такої системи бібліографування, яка забезпечила б авторитетне і своєчасне ознайомлення широких кіл читачів з літературою, як суспільно-економічною і художньою, так і особливо технічною, і практично допомогла б видавництвам в ділі поліпшення якості продукції, добору й притягнення авторських сил. Незадовільно поставлена робота бібліографічна в самому ОІІЗ'і».

Ось які настанови дав ЦК ВКП(б) усьому видавничому фронтові. Чи перебудовані наші видавництва під поглядом цієї постанови ЦК ВКП(б)? Ні, не перебудовані. Коли б вони були перебудовані, то ми б не мали таких явищ, що в 1932 році виходять книги, які не мають нічого спільного з пролетарською ідеологією, а є прояв тиснення класово-ворожих сил на фронті літератури.

Чи зліквідовано в наших виробництвах знесібку? — Не зліквідовано. Чи ведуть наші видавництва належну виховну роботу серед наших нових письменників? Немає цієї роботи. Взаємини між письменниками і між видавцями ненормальні. Буває так, що письменник щось задумав, кудись їздив, подумав, написав, потім прийшов, здав, хтось прочитав, хтось порекомендував, потім воно вийшло і потім уже шукають, хто винний за таку продукцію. Таке ставлення до перебудови видавничої роботи є непартійне ставлення до настанов нашої партії.

А буває і так: приходять хтось із рукописом до видавництва. Редактор зразу помітив, що в книжці є помилки. Але замість ці помилки виправити, замість з автором попрацювати, — коли б редактор був редактором — він іноді стає на таку позицію: «хай вийде цей твір, а потім ми йому покажемо». З такої «редакційної» роботи добрих наслідків не буде.

Перебудова роботи видавництв особливе значення має для наших попутників, для їх виховання. Остання перевірка стану наших видавництв і художніх журна-

лів довела, що відповідної перебудови на основі постанов ЦК ВКП(б) нема, що письменник в масі працює ще сам собою.

Над книжкою треба як слід працювати, а не адмініструвати цей процес. Треба видавництву в таких випадках брати на себе відповідальність за видання книжки. Не треба знеосіблювати автора, треба йому допомогти, і тоді можна буде домогтися всього того, що ми повинні мати від художньої літератури.

Великою мірою тим, що наші видавництва, журнали ще не перебудувались, можна пояснити такі прориви, як вихід у видавництві «Молодий Більшовик» «Ех, Кубань хліборобная» Гуменної, Черняка — «Листи з чужих країв» і тому подібне.

Це ми мали останніми часами не тільки в українській літературі. Вияви ворожо-го тиснення, ворожу нам контрабанду ми мали і в єврейській літературі, і в літературах інших нацменшостей, що їх продукція виходить у нас на Україні. Досить згадати хоч би вміщений у кількох літжурналах нарис Шахно Епштейна, що містив у собі наклеп на Леніна, що являв собою ворожу контрабанду.

Візьмімо для прикладу такий журнал як «Червоний шлях» — орган ФОРПУ. Чого там тільки не виявлено. Редакція журналу очевидно ще й досі жила старим уявленням про тих чи тих письменників. І це в той час, коли за останні роки в корені змінилися кадри письменників, змінилися завдання. Виросла нова когорта пролетарських письменників, змінилася тематика нашої літератури, підріс наш читач, постали інші вимоги до літературної творчості. А редакція мабуть недостатньо мірою арозуміла характер цього процесу і все ще плентається в хвості старих уявлень, старих масштабів завдань роботи журналу «Червоний шлях». Ряд інших журналів — «Гарт», «Ді Ройте Велт», «Молодіяк», «Літературний Призов» — всі вони мають значні ідеологічні прориви. Вміщення статей на зразок статті П. Епштейна говорить про те, що є прояви гнилого лібералізму до ворожої контрабанди в нашій літературі.

На превеликий жаль, у багатьох журналах робота поставлена так, що основна людина в літературному журналі — це технічний секретар. Є редакція, едколегія, є відповідальний редактор, але політику редакції робить секретар, який не завжди є відповідальний. Він формує журнал. Скільки він сам не може як слід цього зробити навіть тоді, коли він розуміє свої завдання, скільки цей секретар без роботи цілої колекції перебуває під впливом того матеріалу, який на цього суне — плыве секретар, плыве редакція і, значить, плыве вся робота. Може це певне згущення фарб. Але, коли це й згущення фарб, то воно зроблене спеціально для того, щоб підкреслити, що стан з роботою наших літературних журналів можна характеризувати, як стан незадовільний.

У нас не було певної наявності, цілеспрямованості, свідомості того, що нові завдання, поставлені листом т. Сталіна, постановами XVII партконференції — вимагають перебудови роботи наших журналів. Це питання надзвичайно важливе. Завдання наших літературно-художніх журналів вимагають того, щоб над методами старої роботи постановити хрест назавжди. Треба як слід працювати з авторами.

Нові обставини висувають перед журналами нові завдання, бо й перед цім пролетарським рухом поставлено велетенські завдання. Поширилася база роботи кожного журналу, виросли нові кадри — ударники. З ними треба працювати інакше, ніж досі працювали редакції журналів. І мова йде не про обмежене коло авторів, а про надзвичайно великий рух, який має велике історичне значення; на чолі цього руху нам треба твердо йти і належно працювати. Редакційну роботу треба поставити на відповідний рівень. Редакційна робота полягає в тому, що автор має відчувати керівництво з боку редактора. Це повинен відчувати не тільки автор — початковець, а й кваліфікований автор. Тут ми підходимо до важливого питання — питання про нашу марксистську критику.

Що ми маємо з критикою? Конкретної критики надзвичайно мало. Взяти які твори, як «У степах» Божка, «Богун» Соколовського і т. ін. Хіба з'явилася на ці речі справжня марксистська критика? А хіба у нас взагалі поставлена на ноги конкретна критика? Ні. Поставили п'єсу Ірчана «Пляцдарм», А Любенка — «Земля горить», ось з'явилася «Перша весна» Г. Епіка, «Перешихтовка» Ів.

Кириленка — а глибокої критики нема. Про що це говорить? Це говорить про те, що одне з основних завдань, яке ми повинні ставити перед нашим літературним фронтом — це організація конкретної критики. Зрозуміло, що критика ця повинна розгортатися на основі більшовицької принципності.

Ми не зробимо помилки, коли скажемо, що майже весь радянський літературний фронт в основному повернувся до тематики соціалістичної. Пишуть тепер про великі індустріальні міста, про шахти, заводи і т. ін. По цій лінії виростає й ударницька література. Але коли ми тут маємо досягнення кількісні, то з якісного погляду є в нас іще великі й великі хиби. Багато творів на теми індустріальні, на теми соціалістичного будівництва в багатьох випадках штампують один одного. Деякі твори написано за трафаретом. Глибокий діалектичний показ людей, показ будівництва соціалізму в нашій країні — можна знайти не в кожному творі, що його написав і пролетарський письменник. А це вина не лише письменників, це вина й нашої критики, яка належно не озивається на їхню роботу.

Візьмімо такий літературний журнал як «Літпризов». Він має спеціальне призначення: він повинен був, і для цього утворено його, розгорнути роботу з ударником, в основному працюючи над продукцією ударників, над робітничим літпризовом. Але журнал збився з цього шляху. В журналі з'являються великі статті, писані на всякі інші теми. Це говорить про те, що нам цей журнал треба відповідно перебудувати.

Говорячи про критику, ми повинні спитати особливу увагу на «Літературній Газеті». Наша українська «Літературна Газета» ще не вправилася з завданнями, що їй поставила перед нею партія. Роботи з ударниками газета ще не розгорнула. Конкретної критики не поставлено. До цілого мистецького фронту газета ще й не наблизилася. З таким станом газети ми миритися не можемо. Нам треба негайно цю газету перебудувати так, щоб це була дійсно більшовицька літературна газета. Ми повинні побачити на сторінках «Літературної Газети» увесь літературний фронт і побачити його в світлі рішень нашої партії, в світлі останніх директив, настанов, що їх давала «Правда», «Комуніст» про перебудову роботи на літературному фронті. Ми повинні про всі ділянки нашої літературної роботи почути серйозний голос дійсно більшовицької критики. Скільки пових подій відбулося в нашій країні на літературному та мистецькому кону, і скільки їх «Літературна Газета» проспала!

Літературний фронт складається з редакцій літературних журналів, з критиків, письменників, ударників, призваних до літератури тощо. Але у взаєминах між літературними видавництвами і авторами є ще один гвинтик. Це той, хто перший отримує рукопис для того, щоб вирішити долю твору. Це — рецензент. І про цей «гвинтик» треба сказати кілька слів.

Є письменник Дубинський. Написав він книжку «Відвагу». Цей роман видало видавництво «На варті». Перед тим, як цей роман попав до друку, він був зданий досить кваліфікованому українському письменникові на рецензію. І ось цей рецензент пише таке:

«На нову тему образу не може бути написаний твір досконалий, бо можемо досконалий твір має своєю передумовою нашарування літературної традиції, низку часто невдалих спроб, невикінчених творів».

І далі рецензент зараховує до такого «невикінченого твору» «Відвагу». З цього виходить, що скільки буржуазна література, приміром, має більш «традицій» ніж пролетарська література, то вона матиме і відповідні «перспективи». Далі рецензент пише так:

«Зв'язаний таким от художнім завданням автор примушений був в процесі писання відмовитися од будь-якої ідейної проблематики, на якій часто - густо будується сучасний європейський роман з соціальним забарвленням, а також і од композиційно викінченого розгортання сюжетної «лінії». Без останнього роман, природна річ, втрачає право називатися романом, як і новела перестає бути новелою, втрачає один з основних «стовпів» сюжетбудови зав'язку або розв'язку. Новела в такому разі обертається в нарис або етюд, а роман, принципово не різнючись од новели і бувши лише ускладненою новелою, обертається в панаху нарисів»...

Як розглядає рецензент події, висвітлені в романі і як характеризує дієвих осіб?

«Основні дієві особи твору — це командир ескадрону Бідаш, політрук чоти Егунів, червоноармійці Кудря, Гобул, Охота й інші. Перед читачем проходить низка командирських дружин, багато епізодичних постатей, але ні на одній не можна зупинитись, сказавши, що вона цілком виразно викреслена і залишається в пам'яті...»

Поставившись так до дієвих осіб — рецензент пише далі:

«А найкраще люди пізнаються за нещасті, як каже прислів'я, й найкраще і то найлегше люди змальовуються, коли автор догадається вивести їх з нормального русла. Отож невдача автора походить од того, що він взявся до непосильного способу малювати живих людей».

Що ж рекомендує рецензент робити з людьми?

... Треба було б примусити їх робити більше помилок, вагань, навіть злочинів, щоб скориставшись цими часовими одхиленнями од нормальної біографії, яскравіше підкреслити їх позитивність. Аджеж автор вільний цілком і вичерпно виправдати героя і вивести його на «числу воду».

Нарешті рецензент закінчує тим, що твір заслугує на друк. Як бачимо, рецензент розглядає всіх дієвих осіб як «ненормальних», радить вивести їх з «нормального річища», показує, що в романі, який є перша спроба, немає нічого, що б стало са підставу надрукувати роман, а потім — радить роман друкувати. Очевидно, що коли б у роботі наших видавництв була зреалізована постанова ЦК ВКП(б), подібних зривів не було б. А їх, як відомо, не мало.

Ми повинні особливу увагу звернути на зміцнення обороноздатності нашої країни. Чи є тут відповідні твори? Візьмімо громадянську війну, 1920 рік — чи в нас є в українській літературі про цей період хоч один серйозний твір? Наша пролетарська література ще мало зробила, щоб дати значний твір на цю тему, широко висвітлити революційну боротьбу на теренах Західньої України й Польщі.

Зараз треба піти лінією творення літератури, яка буде допомагати зміцнювати обороноздатність нашої країни. Проте, на творення відповідної літератури для нашої Червоної армії не звернено достатньої уваги. Наприклад, візьмімо збірку київського Лошафу «Стоїмо на варті». Видала цю книжку київська філія видавництва «Література і Мистецтво». Тут, в уривку з п'єси «Прорив» Ю. Мокрієва сказано:

ЗУАВ. (виймає портрет В. І. Леніна)... Соціалізм.

КОЗАРЧУК. Правильно. А що таке соціалізм? Знеси?

ЗУАВ. Соціалізм... (сиджується).

КОЗАРЧУК. Так от, слухай... Соціалізм — це штука серйозна... Це... Маркса чув... Борода... о... Котрий з товаришем Леніном приятелював... Так от вони й написали соціалізм... Щоб, значить, зробити усіх рівними, зничтожить буржуа та експлуататорів, поставити усюди радянську владу й роздати землю — селянам, фабрикам — робочим, Басарабію — басарабцям, Україну — українцям, Зуавію — зуавцям...

Це так «роз'яснено», що таке соціалізм?

А ось далі приходить червоноармієць до тітки і просить сала:

НЕЗАМОЖНИК. Бабо, Ви на тім тижні кабана зарізали. Може дасте товаришам до картоплі?

БАБА (злякано). Що ти? Голубчику... Який кабан?

НЕЗАМОЖНИК. Сирій у плямах

БАБА. Забрали, голубе, забрали... От, хрест вам даю, забрали.

КОЗАРЧУК. Бабо... Не бійся... Ніхто не посміє... Ми не бандя. А так, як по — доброму шматочок даси — подякуємо...

БАБА. Нема... Боюсь вам — немає...

НЕЗАМОЖНИК. Ех, бабо...

КОЗАРЧУК. Нема, то й нема... Така вже наша доля... (Встає) А скажи, бабка, чиє це подвір'я?

БАБА. Моє, голубчику.

(Козарчук іде на подвір'я, виміряє щось кроками).

КОЗАРЧУК. Іршак. Став тут кілок...

(Баба стежить за Козарчуком, її це непокоїть).

БАБА. Що це ви, голубчики, виміряєте.

КОЗАРЧУК. Гармату ставити будемо...
 БАБА. Ой, боже ж мій, боже мій... На подвір'ї гармату.
 КОЗАРЧУК. Нічого не влієш... Війна, бабко... Бий тут кілка, Іршак...
 БАБА (хвилюється). Товариші... Рідні... Та я може в сусідів сала позичу...
 Тільки не ставте гармати.
 КОЗАРЧУК (стає). Товариші... Бабуса просить... Може справді не будемо ставити.
 ЗОЗУЛЯ. Щоб ти... Ой, не можу...
 ЛИХОЛЕТ. Ну й Андрій.
 БАБА. Почекай, я винесу...
 КОЗАРЧУК. Там, бабко, захопи й окрасць хліба...

Такого характеру продукція ще раз стверджує, що проблемі зміцнення обороноздатності нашої країни література наша ще не приділила належної уваги.

Завдання, що стоять перед нашими видавництвами, літературно - художніми журналами можна виконати, коли всі ланки нашого фронту візьмуться по - більшовицькому до перебудови на основі вказівок партії, коли ця робота буде проходити, як складова частина будівництва соціалізму.

Наші літературні організації не приділяли достатньої уваги комсомолові. Цю хибу партія викрила і поставила ряд бойових завдань перед фронтом пролетарської літератури, перед комсомолом. Зобов'язання перед комсомолом треба реалізувати. Але покищо ми цього не відчуваємо. В реалізації цього завдання наші літературні журнали повинні розгорнути активну роботу.

Це стосується й до нацменівської літератури. Ми, на великий жаль, ще не маємо достатнього взаємного обміну між загонами нацменівської літератури й літератури української. Безумовно, тут деякі досягнення є, але наші видавництва мало зробили, щоб наша нацменівська література була приступна українському читачеві. Де критичні розвідки про нацменівську літературу українською мовою? Слід пригадати хоч би той факт, що в нас немає путніх перекладів українською мовою зокрема єврейських радянських письменників, і ми зрозуміємо, як мало ми тут зробили.

Наближається 15 - річчя Жовтневої Революції. Це п'ятнадцятиріччя вимагає від нас усіх, щоб наша пролетарська література дала твори, гідні цієї величезної історичної події. Пролетарське суспільство жде від нашого літературного фронту — п'єс, романів, оповідань, нарисів, гідних нашого великого часу. Нашу роботу треба так перебудувати, щоб у найкоротший час на основі рішень XVII партконференції, на основі постанови ЦК ВКП(б) виконати ті величезні завдання, що її поставила перед нами партія.

Це вимагає напруженої, дійсно більшовицької роботи на всьому літературно - видавничому фронті. І таку роботу ми повинні негайно розгорнути.

Завдання, що їх поставила XVII партконференція перед усім фронтом соціалістичного будівництва, повинні стати бойовою програмою роботи спілки радянських письменників. В боротьбі за побудову безкласового соціалістичного суспільства, в боротьбі за повне знищення клас радянський письменник на фронті літератури повинен посісти видатне місце. Бо роль літератури у комуністичному вихованні має велетенська.

«Художник повинен відобразити не голу схему боротьби і будівництва, а повинен показати діалектику життя, боротьби і будівництва, труднощі на цьому шляху та їх героїчне бєсення, художник повинен все це показати на конкретних прикладах, підіймаючись у своїх узагальненнях до верховин філософської думки марксизму - ленінізму» («Правда» На рівень нових завдань).

В цій боротьбі — за високу художню й ідейну якість літератури нашої доби — роль критики найвидатніша. Ось чому в критиці повинні бути до останку зліквідовані всякі залишки безпринципної групової критики, що «своїх», хоч і гірших хвалить, а «чужих», хоч і кращих, гудить. Наш критичний, літературознавчий фронт повинен перебудуватися на основі рішення ЦК ВКП(б), на основі вчення Леніна, Сталіна. Треба розгорнути високо принципову боротьбу проти всякої ворожої ідеології, проти контрабанди цієї ворожої ідеології у нашу літературу.

На літературному терені в противагу групівщині, груповій критиці повинне бути змагання творчих напрямків, течій, повинна бути високо - принципова більшовицька критика, що боротиметься за велике мистецтво соціалізму, яке

повинне правдиво відобразити нашу дійсність, користуючись методом революційно-соціалістичного реалізму.

Треба, щоб усі наші організації, установи створили нормальні матеріально-побутові умови для роботи радянських письменників. Житло, постачання, своєчасна виплата гонорару — повинні стати в центрі уваги відповідних організацій при налагодженні матеріально-побутових умов радянських письменників.

Спілка радянських письменників України — під керівництвом КП(б)У, запроваджуючи по-більшовицькому в життя рішення ЦК ВКП(б) — в боротьбі за велике мистецтво соціалістичного суспільства — перебудує увесь літературний фронт по-новому, відповідно до нових завдань, що були поставлені в промові т. Сталіна «Нова обстановка, нові завдання господарчого будівництва».

Ця перебудова буде проходити на відповідній ідейній височині, на основі вчення Леніна, Сталіна.

Бо тільки така перебудова забезпечить нам новий, незнаний ще в історії розквіт української соціалістичної літератури.

II

Рішення ЦК ВКП(б) стосується не лише літератури, а всього мистецького фронту. Коли на фронті літератури ми уже маємо значні кадри, що зрости і зміцніли в своїй художній творчості, то на інших ділянках нашого мистецького фронту, зокрема на ділянці музичній, на ділянці образотворчого мистецтва, ми комуністичні, пролетарські кадри маємо в дуже обмеженій кількості, і озброєність їх невелика. Очевидно, що рішення ЦК ВКП(б) вимагає того, щоб ми на ділянці образотворчого мистецтва ліквідували усі лівацькі перекручення, групівщину.

По лівій образотворчого мистецтва у нас було дуже багато перекручень, багато групової боротьби, яка шкодила справі будівництва радянського мистецтва. Дуже часто ми бачили такі випадки, коли від імені партії промовляли перед широким фронтом радянського суспільства люди, що багато самі помилялись і свої думки з приводу образотворчого мистецтва видавали за думки партії.

Очевидно, то були перекручення з боку товаришів, що керували безпосередньо образотворчим фронтом. Але з цих настанов робилися організаційні висновки. І подекуди створилися такі умови, що деякі художники не могли працювати в такій обстановці і змушені були кидати роботу, переходили на інші ділянки роботи.

Досить подивитись на наші образотворчі виставки, які були у нас організовані в Україні, щоб зрозуміти, як наше образотворче мистецтво відстало від тих завдань, що партія ставить їх перед широким фронтом нашого радянського мистецтва на Україні. Дійсність показала, що саме на ділянці образотворчого мистецтва у нас на Україні якраз було найбільш групової боротьби, яка перешкождала розгортанню творчих сил образотворчого фронту. Значна частина комсомольців і комуністів, які працювали в образотворчих об'єднаннях, багато сил витратила на групову боротьбу, що мала безпринципний, шкідливий характер. Така групової боротьба привела до знесилення наших комуністичних сил і відштовхувала від нас; від широкого революційного фронту мистецтва тих попутників, тих митців, які могли бути використані нами цілком для творчості дійсно радянського мистецтва. Не можна дозволити по формальному ставитись до тієї постанови, яка дійсно має велике історичне значення для піднесення творчості нашого образотворчого фронту. Ми не дозволимо окремим товаришам формально прикриватись цією постановою для того, щоб по суті продовжувати стару лінію групової боротьби, безпринципності.

Досить згадати про ті величезні завдання, які стоять перед нашим соціалістичним фронтом і поглянути на зразки образотворчого мистецтва, щоб зрозуміти, яке величезне відставання, який відрив є тут, як ми, комуністи, комсомольці, ще мало зробили для того, щоб образотворче мистецтво стало великим знаряддям, яким воно повинне бути в пропаганді, в агітації будівництва соціалізму, щоб зробити цю зброю дійсно зброєю будови соціалізму. Для того, щоб знищити перешкоди, які стоять на цьому шляху, ми повинні кілька слів

сказати про явища, встановлені в цій груповій боротьбі. Хіба можна погодитись на характер такої критики, як ми нахилимо хоч би в деклярації, оголошеній за 43 підписами на адресу тов. Комашка? Характеристика творчості т. Комашка може бути не обов'язково однаковою у всіх. Кожен може підходити з критикою до тої творчості, висловлювати ті чи інші думки з цього приводу.

Але коли товариші знають, що поперше — це робітник, якій прагне дійсно дати все, що він може дати для соціалістичного будівництва, коли знають, що він працює над певною роботою і показує ударників нашого соціалістичного фронту, й коли після цього пишуть, що: «ми вимагаємо від комуністичної і послідовно — попутицької частини АХЧУ, ВУАПМІТ'у виведення Комашка із Асоціації і виведення його з міжнародного бюро художників»... то це показує, що товариші, підписуючи таку декларацію, ставлять питання про перебування т. Комашка в рядах партії, що вони не критикують, а б'ють Комашка головою по голові.

Коли казати про те, що треба Комашка вивести навіть з попутицької організації, з керівного складу Асоціації і з Міжнародного бюро художників, це значить — виштовхати його на вулицю, крикнути на нього — ату, зацькувати.

Хіба така метода критики говорить про те, що ми тут маємо якусь серйозну критику творчості Комашка? Хіба це взагалі критика?

Не можна казати, що з другого боку у Комашка все було гаразд. Дійсно, критика його праць, теоретичних праць, здебільшого була правильна. Він багато напугав з приводу мистецтва. В цьому він виявив опортунізм. Тов. Комашко дуже оригінально підходить до цієї боротьби, проти якої він сам заперечує. Була якась нарада, т. Горбенко там висловлювався. Комашко бере неправлену стенограму Горбенка і перекинує зміст цієї цитати. Горбенко каже про те, що «в нашому убогому оточенні це характерна річ, що найгіршим критиком оказався тов. Булигін, коли за його шляхом виходить, що концепції нема, все розбито і т. інш.» Горбенко каже про оточення убоге — він має на увазі оточення Булигіна. Він говорить про окремих критиків і те оточення, яке в цій боротьбі вони створюють. Він почастував рацію. Що робить Комашко? Він бере цю цитату і там, де далі іде про Булигіна, перед цим ставить крапку і убоге оточення вже стосується до нашої дійсності, а не до Булигіна. Хіба це критика?

Зрозуміла річ, що рішення ЦК ВКП(б) ставить перед нами завдання вирощувати і далі зміцнювати сили молодих кадрів на образотворчому терені. Ми для членів партії, комсомольців, робітників, для молодих сил повинні створити найкращі умови для роботи і дати можливість як можна скоріше цим кадрам вирости. Треба створити відповідні умови, партія їх створює і буде створювати далі, але партія буде бити по руці людей, які велику зброю критики і самокритики підмінюють групувщиною, підтасовуванням цитат, зведенням групових рахунків.

Коли ми говоримо про цю групову критику, яка в значній частині мала місце, то ми не можемо обминути того факту, що саме ця групова боротьба, яка з боку частини окремих наших організацій провадилась, створила такі обставини, в яких значна частина видатних майстрів, художників радянської України покинула терен радянської України і зараз працює в РСФРР. Чому Бойчук може працювати в Ленінграді, а в Києві ні? Чому у нас відносно представників цієї інтелігенції що має великі знання, що могла б добре поучити нашу молодь, зрозуміло, так як це нам треба, не створено таких умов, які створюються в усіх різних галузях згідно з настановами партії? Ленін сказав: «Від роздавленого капіталізму ситим не будеш. Треба взяти всю культуру, яку капіталізм залишив і з неї збудувати соціалізм. Без цього ми комуністичного суспільства будувати не можемо, а в нас — наука, техніка, мистецтво — в руках спеціалістів».

Це про використання надбань минулого, про використання старої спадщини. А у нас дехто частину старих мисців заглушив, ударив і вважає, що таким чином опановує мистецтво. Критика в образотворчому мистецтві в багатьох випадках, можна сказати, навіть переважно, була груповою, бо майже за однаково зроблені картини в одній організації художника оголошували класовим ворогом, а в другій він міцно сидів на пролетарському Олімпі. Навіть така організація як ВУК Ромбис записав про Бойчука, що він класовий ворог.

Можна мати різні думки щодо тематики, яку брав Бойчук, але і в цьому нічого класово ворожого не можна помітити. Ось приміром картина «Робітник і робітниця». Він малював деякі картини, що були схожі на ікони. Але хіба на виставках пролетарського мистецтва не можна знайти подібних до стилю Бойчука картин, не можна знайти риси, які схожі на твори Бойчука? Ось жінка з дитиною «Біля буфету». Річ не в написі. Коли пригадати фільм Довженка «Арсенал» і пригадати там матір з дитиною, яка нахилиється і годусь її, а потім б'є, то ви в постаті цієї жінки з дитиною з фільму побачите багато схожого з цією картиною Бойчука.

Зрозуміла річ, між Бойчуком і Довженком велика різниця, але немає жодних аргументів, щоб Бойчука, людину, яка прагне працювати разом з нами, за нашим керівництвом отак цькувати. Таке ставлення до Бойчука було проявом «специфіки». Це невміння використовувати таких людей як Бойчук. Це була відсутність виховної роботи, про яку партія говорила й говорить.

Очевидно, що йдеться не про об'єднання існуючих організацій, не про механічне злиття різних груп, а про те, що на основі рішень ЦК ВКП(б) треба так перебудуватись, щоб ті сили радянських митців, яких відрізали від можливості творчої роботи, щоб ті сили, які стоять на тому ґрунті, про який говорить рішення ЦК ВКП(б), щоб ці сили мали можливість дійсно працювати і розгорнути свої творчі сили на користь соціалізму, щоб до цих людей було кардинально змінене ставлення.

Це не значить, що на фронті образотворчого мистецтва не буде точитись ідеологічна боротьба. Це не значить, що різні об'єднання за ознакою творчої методи не будуть мати місця. Це не значить, що передова частина митців, яка буде ставити актуальні питання соціалістичного будівництва, не буде боротись проти всіляких проявів ворожих тенденцій на образотворчому фронті. Але ця боротьба буде йти на основі рішення ЦК ВКП(б), вона буде мати високо принциповий характер.

Подивившись на картини на багатьох виставках художніх, ми не почуваємо, де тут настанови Леніна і Сталіна про національну культуру соціалістичну змістом. Де ми бачимо, що це творчість художників радянської України? Характерно, що нас в теоретичній літературі, в практиці образотворчого мистецтва почувається одна основна лінія. Ви бачите все в темних фарбах. Подивіться на ударника, на шахту, на поле — все бачите в темних фарбах. Звідкіль взялися темні фарби? Аджеж відомо, що навіть олівцем обличчя можна намалювати так, що воно буде радісне. Де сміх, де радість, бадьорість в цих обличчях? Де тут низка картин з нашого багатобарвного, багатогранного життя, де тут ентузіазм величезної роботи трудящих мас, що є на радянській Україні? Ми в образотворчому мистецтві майже не бачимо таких картин. Ми повинні використовувати мистецтво, як велику зброю будови соціалізму. Цього, на жаль, у нас немає в достатній мірі. Очевидно, що ліквідація існуючого стану, це значить ліквідація остаточна, цілковита не лише по формі, а по суті, це значить, що зараз за керівництвом комуністичної фракції, що керуватиметься партією, треба буде зараз же виправити ті помилки, які і були на теоретичному фронті і в практичній роботі в образотворчому мистецтві, щоб поставити образотворче мистецтво на вищий щабель і зробити його дійсно великою, могутньою зброєю будови соціалізму.

III

На музичному фронті було дуже багато перекручень. Були випадки, коли на окремих папутиків дивилися, як на ворогів, називали їх контрреволюційне явище. Це з одного боку створило неможливу атмосферу для таких робітників музичного фронту, а з другого боку, утворило навколо різних організацій притосовницької настрої з боку людей, які не щиро ставилися до роботи і які з боку кваліфікації нічого особливого собою не являють.

Це треба зрозуміти і відповідним чином перебудувати роботу музичного фронту. Тепер — про використання спадщини в галузі музики. Це факт, що класиків музики багато товаришів, які належать до АПМУ, вважають класовими ворогами

і говорять, що їх треба взага. і викинути і не давати ні по лінії радіомовлення, ні по лінії театрів тощо. А не можна творити музики без того, щоб відповідним чином не використовувати того надбання людської культури в галузі музики, яке у нас є. І от це відношення до нашої класичної спадщини, поперше, і, подруге, неправильне ставлення до творів української музики, до використання українських мотивів, щоб дійсно дати зразки української національної музики в такому розумінні, — все це вимагає від нас, щоб були визнані всі ті помилки, які відбулися в минулій роботі, щоб ці помилки виправити.

У наших музичних ВИШ'ах, в наших відповідних музичних закладах становить приблизно таке ж, як становище на загальному музичному фронті. Там є дуже багато перекинувань щодо використання музичної спадщини. Ми командуємо у музичні ВИШ'і робітників, колгоспників для того, щоб вони вміли грати, щоб вони взяли загальні надбання музичної культури. Ми хочемо мати кваліфікованого музиканта і цього ми вимагаємо від тих товаришів, що керують ВИШ'ами, і від педагогів.

Відомості, що у нас є, кажуть про те, що в наших музичних ВИШ'ах не дають належного знайомства з класиками музики, що там ще й досі керівники цих закладів перебувають під впливом лівацьких поглядів на класичну музичну культуру.

Зрозуміла річ, що класова боротьба точитиметься й на музичному фронті. Ми повинні виховувати свої кадри. Ми повинні створити відповідні умови роботи для попутників. Увесь фронт музичний, що складається з радянських митців, які підтримують соціалістичне будівництво, повинен розгорнути на Україні свої творчі сили для справи соціалізму.

В усіх галузях — літератури, образотворчого мистецтва, музики, архітектури — рішення ЦК ВКП(б) відриває невидані обрії. Це рішення дає можливість підняти мистецтво нашої країни на вищий щабель і створити з нього могутню зброю в боротьбі за соціалізм, зброю будови соціалістичного суспільства.

А щоб зробити це, треба дійсно по-більшовицькому перебудувати увесь мистецький фронт на основі рішення ЦК ВКП(б), на основі вказівок тов. Сталіна. Згідно з новими завданнями, що поставили перед літературою, мистецтвом образотворчим, музикою тощо — завданнями, що виникають з постанов ХІІІ партійної конференції, з вказівок тов. Сталіна, що він їх дав в листі до редакції «Пролетарской революції» — треба перебудувати увесь мистецький фронт.

І за цю перебудову треба взятися з усією більшовицькою рішучістю, на всіх ділянках, ведучи нещадну боротьбу проти всяких спроб класового ворога використати мистецтво в своїх інтересах.

Увесь фронт нашого мистецтва — на службу будові соціалістичного суспільства!

Перебудуватися по-справжньому*

Нам треба обговорити постанову ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 р. і намітити шляхи її здійснення. На жаль, ця справа трохи затягнулася. Дана нарада має велике значення, а саме обговорити, як провести в життя постанову ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 р. Дозвольте мені з тих висловлень, що тут були, зробити деякі висновки, на мою думку, вони притягують увагу і потребують відповіді.

Як це сталося, що вже минуло десять днів після видання постанови ЦК ВКП(б), наші письменницькі організації і їх органи досі ніяк не озвалися на цю постанову? Хоч говорять, що це не є розгубленість, але це є певна дезорганізація, а може й розгубленість. Цілу декаду мовчали літературні організації України, не відгукнувшись на постанову ЦК ВКП(б). Хоч у поодиноких випадках говорення і було, але досі письменницькі організації якихось певних сталих висновків, крім загального визнання, не посіли.

На мою думку, ті висловлення, що тут відбулися, свідчать про загрозливість ситуації: консервативні настрої, організаційне потягнення до консервації в мистецтві, в літературі, в науці, в житті взагалі. Це свідчить про загрозливість ситуації. З цим я ніяк не можу погодитись.

Основне завдання, що ставить ЦК ВКП(б) перед нами, полягає в тому, щоб перебудувати організаційну обмеженість теперішніх письменницьких організацій.

«Тепер, коли вже встигли вирости кадри пролетарської літератури й мистецтва, висуваються нові письменники та художники із заводів, фабрик, колгоспів, — рамки нинішніх пролетарських літературно-художніх організацій (ВОАП, РАПП і інш.) стають уже вузькі і гальмують серйозний розмах художньої творчості. Ця обставина створює небезпеку перетворення цих організацій із знаряддя найбільшої мобілізації радянських письменників і художників навколо завдання соціалістичного будівництва на знаряддя культивування гурткової замкненості, відриву від політичних завдань сучасності та від значних груп письменників і художників, що співчують соціалістичному будівництву».

Це вихідний пункт постанови ЦК ВКП(б), що йде за тим пунктом, який дає оцінку наших досягнень. Після того, як ЦК ВКП(б) зробив оцінку попереднього розвитку пролетарської літератури, він говорить:

«... рамки стають вузькі і гальмують серйозний розмах художньої творчості».

Коли так стоїть справа, а вона так поставлена в постанові ЦК ВКП(б), що каже на це як на загрозливе явище, — тим рішучіше треба викривати той факт, що окремі прояви консервативності і т. д. Такі прояви почувалися майже у всіх сферах, що тут виступали. Тов. Микитенко сказав: «ми не розчинимось». Як ми розчинимось? (Микитенко: Ми були пролетарськими письменниками, та ми і залишилися). — Як організація, ви повинні розчинитися. Тов. Овчаров сказав: «Про це ми ще розмовлятимемо на нарадах, що відбуватимуться у ВУСПП і». Але рахунки й розрахунки мене не цікавлять, я ваших суперечок не хочу знати, я знаю, що не лише тов. Микитенко, а й товариш Овчаров виявляв певне потягнення до того, щоб консервувати старі настрої, взаємини і організувати наші на нову організацію.

* Виступ на літ. нараді в ЦК ВКП(б) 2/V 1932 р. в справі реалізації постанови ЦК ВКП(б) від 23/IV — 1932 р.

На мою думку, треба сказати тов. Микитенкові і тов. Овчарову та й усім іншим товаришам: ви думаєте, що у нас буде час для довгих зборів, думаєте, що ви довго будете провадити обговорення і підготовлюватись, організовувати сили, щоб прийти з настроями групівщини в єдину спілку радянських письменників? Ви цього хочете? Партія цього не може дозволити. Партія не дозволить, щоб теперішні організації підготовлялися вступати в єдину спілку радянських письменників групами. Це виходить з того, про що говорить постанови ЦК: літературні організації, що існували, є али вузькі. Не можна припускати того, що ви влаштовували довгі збори і обговорювали, як треба вступати в спілку радянських письменників, бо це буде групівщина. Замість комуністичних фракцій теперішніх організацій буде єдина фракція, а ви, шановні товариші, ваші збори влаштуйте, як ліквідаційні збори, де ви ліквідуєте себе як класу, і перейдете на шлях суцільної колективізації (Сміх).

Зараз перед нами стоїть в першу чергу завдання виявити себе, як комуністичні партійці, а не як члени окремих організацій. Ви прийшли сюди не як представники окремих організацій, а як члени партії, а тут вже намічаються деякі настрої, що йдуть всупереч цьому.

Тов. Кириленко, говорячи про завдання, сказав про завдання перетворити попутників на радянських письменників. Нічого, крім помилкового, в цій формулюванні немає. Як це перетворити попутника на радянського письменника? А попутник хіба не є радянський письменник? Деякі попутники, відстаючи від життя, перестають бути радянськими письменниками. Це так. Але сказати, що перед нами стоїть завдання перетворити попутника на радянського письменника — це помилкова думка. Хто ж буде перетворювати — пролетарський письменник, чи фракція пролетарських письменників? (З місця: Фракція). Значить, на вашу думку, в вашій єдиній спілці радянських письменників буде одна комуністична фракція, а друга фракція пролетарських письменників? У вас така лінія, ви ставите питання так, щоб було дві фракції: одна комуністична, а друга фракція пролетарських письменників. Ні, так не можна. Ви говорите — не розчинимо, як пролетарські письменники. А коли ви комуністи пролетарські письменники, як ви себе мусите тримати? (Микитенко: Розчинитися серед поліщуків?). Це справа окрема. А є знаєте, від цієї заяви їхні «генеральное лінісю ВУСПП'у», не скрізь відмінно від лінії партії. Ви тут кінців з кінцями не зв'язали. Я переконаний, що ці висловлення йдуть у цих товаришів одним шляхом, а комуністична лінія піде іншим шляхом. Лінія на те що, мовляв, ми, пролетарські письменники, ліквідуємо окремі організації і переходячи до Єдиної Спілки Радянських Письменників, збережемо певні організаційні форми, ця лінія повинна бути засуджена. Вона в пост. нові ЦК ВКП(б) визначена як:

«... вузькі рамки, що гальмують серйозний розвиток художньої творчості».

Для того, щоб не розчинятися пролетарським письменникам, членам теперішніх організацій, ідейно боритися за свою платформу, ми потрібно певне об'єднання, а цього не можна припускати. Ліквідувати, так ліквідувати справді і на основі постанови ЦК ВКП(б) треба ліквідацію провести повно, а не з застереженнями, не зберігаючи за собою можливостей певного об'єднання організаційного, що тупіше ідейного. На мою думку, це диктується глибоким змістом постанови ЦК ВКП(б).

Цілком вірно нагадав тов. Кириленко про постанови XVII партконференції, де говориться про ті завдання, що стоять перед нами на другу п'ятирічку і цілком правильно пов'язував тут тов. Овчаров цю постанову ЦК ВКП(б) з попередньою промовою тов. Сталіна на нараді господарників. Ця постанови ЦК ВКП(б) виходить з тієї лінії, яку проводить наша партія по всіх галузях соціалістичного будівництва і на літературному фронті в тому числі.

Про що говорив тов. Сталін на нараді господарників? Тов. Сталін говорив про те, що нам потрібна наша власна технічна інтелігенція, ми повинні її виготовити. Але нам треба використати всі внутрішні ресурси, пригнати на свій багатий спільник, навіть з колишніх шкідників, змінити їхнє ставлення до соціалістичного будівництва на інше ставлення. Про таку лінію щодо техніч-

інтелігенції говорив тов. Сталін на нараді господарників. І це не кон'юнктурний документ, це не те, що ця лінія відповідала б кон'юнктурним умовам 1931 чи 1932 року. Ця загальна лінія, що виходить з прогнозу на цілу добу розвитку. Не дарма постанови XVII партконференції говорять про завдання другої п'ятирічки, про побудову безкласового суспільства, про ліквідацію капіталістичних елементів. От нам теоретична основа тої лінії, яка висловлювалась тов. Сталіним в промові на нараді господарників, а щодо літератури — в постанові ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 року.

Коли ми візьмемо побудову безкласового суспільства, про що тут треба зазначити? Чи зникає пролетаріят в наслідок цього? Пролетаріят перетворює на свій зразок цілу трудящу людність, у цьому суть, і сам змінюється, вибирає в себе великі нові кадри з трудящої непролетарської людности і водночас перетворює цю людність на базі реконструкції цілого народного господарства, колективізації сільського господарства і ліквідації на цій базі куркульні як класи тощо. В такий спосіб, ми маємо перед собою великий процес, який проходить, розвивається. Відбитком цього великого процесу в галузі кадрів є те, що характеризував тов. Сталін у своїй промові на нараді господарників, відбитком цього є те, що маємо зараз в постанові ЦК ВКП(б). Тут не лінія протиставлення тому, що йде в рішуче соціалістичного будівництва, а лінія керівництва, виховання й набирання нових сил. У чому причина ліквідації всіх організацій, що існують зараз? Що означає те, що, рям і їх стали завузькі і гальмують серйозний розвиток художньої творчости, це значить, що лінія протиставлення гальмує лінію виховання й перевиховання.

Як же можна припускати отутню підготовку, зазд лежоди, певного наступу на те навіть неорганізовану спілку радянських письменників, з тим застереженням, що мовляв, ми, пролетарські письменники, не розчинимось, а ідейно будемо боротися за свою лінію. Що це буде? (Тов. Хвиль: він сказав не так...) Ви хочете сказати, як треба було то. Ми не могли висловити свою думку, а я беру її так, як ви висловлена ним, і я мушу відан чити, що його думка невірна, помилкова. Знаючи тов. Микитенка, я певен, що ця помилка у нього тимчасова і що він від неї позбавиться. Інакше дійсно виходить не гаразд. Ми маємо постанову про ліквідацію всіх існуючих літературних організацій, що

«... стають вузькими і гальмують серйозний розвиток художньої творчости. Ця обставина створює небезпеку перетворення цих організацій із знаряддя найбільшої мобілізації радянських письменників і художників навколо завдання соціалістичного будівництва на знаряддя культивування гурткової замкнености, відриву від політичних завдань сучасности та від значних груп письменників і художників, що співчують соціалістичному будівництву».

А в той же час тов. Микитенко мислить справу так, що, ліквідувавши спеціальні організації пролетарських письменників, вони входять до єдиної спілки радянських письменників, як група, що має свою окрему лінію, свої окремі настановлення і має завдання перевиховувати всіх не пролетарських письменників. З цим ми погодитися не можемо.

Перед нами стоїть завдання скликати всі наші організації і дати розгорнуте розуміння постанови ЦК ВКП(б) провести її в життя, ліквідувати всі існуючі організації і утворити єдину спілку радянських письменників. Ця постанова ЦК ВКП(б) і на її здійснення постанова ЦК ВКП(б) у є дійсно крок вперед у справі розвитку літературно-художньої творчости, в справі боротьби за проведення генеральної лінії партії в літературі.

У зв'язку з тим, що я сказав про співвідношення між класами за другої п'ятирічки, у зв'язку з сенсом промови тов. Сталіна на нараді господарників і рішеннями останньої XVII партконференції, ця постанова ЦК ВКП(б) ставить по новому питання про ролі пролетарської літератури. Чи є ця постанова перегляд і скасування всього того, що робила партія, що робили окремі товариші комуністи з її доручення, що робили наші пролетарські літературно-художні організації? Аж ніяк. Всім, що кажуть, що нібито партія визнала свої помилки, треба рішуче дати од коша:

«ЦК констатує, що останніми роками на основі значних успіхів соціалістичного будівництва досягнуто великого як кількісного так і якісного зростання літератури та мистецтва».

Давши таку оцінку станові літератури та мистецтва, ЦК ВКП(б) далі дає оцінку того періоду, коли виникли спеціальні організації пролетарських письменників.

«Кілька років тому, коли в літературі був ще чималий вплив чужих елементів, що надто поживалися з першими роками НЕП'у, а кадри пролетарської літератури були ще слабкі, партія всебічно допомагала утворенню та зміцненню окремих пролетарських організацій у галузі літератури та мистецтва, щоб зміцнити позицію пролетарських письменників і працівників мистецтва».

Тут вказується причини, чому треба було організувати спеціальні пролетарські організації. Це треба було тому, що:

«Кадри пролетарської літератури були ще слабкі, «був ще чималий вплив чужих елементів, що надто поживалися з першими роками НЕП'у».

Ось чому були засновані спілки пролетарських письменників. Ніяк інакше ретроспективно не дозволимо розглядати цю справу. У постанові ЦК, крім того, сказано ще про одну, вірніш, декілька причин.

Перша причина: широкі і значні успіхи соціалістичного будівництва і в наслідок цього кількісне і якісне зростання літератури та мистецтва. Встигли вирости кадри пролетарських письменників — це подруге, і третє — висунулись нові письменники та художники з заводів, фабрик, колгоспів і т. д.

В наслідок усього цього вузькі стали рядки існуючих організацій, і вони вже стали гальмувати загальне зростання літературно-художньої творчості на базі успіхів соціалістичного будівництва, вони вже стали гальмувати зростання робітників, що стоять на нашому ґрунті, гальмувати висування нових кадрів з фабрик, заводів і колгоспів.

У наслідок цього маємо директиву:

«Звідци треба відповідно перебудувати літературно-художні організації і розширити базу їхньої роботи.

Виходячи з цього, ЦК ВКП(б) ухвалює:

- 1) Ліквідувати асоціації пролетарських письменників (ВОАП, РАПП).
- 2) Об'єднати всіх письменників, що підтримують платформу радянської влади і прагнуть брати участь у соціалістичному будівництві, в єдину спілку радянських письменників із комуністичною фракцією в ній.
- 3) Провести аналогічну зміну лінійку інших видів мистецтва».

В такому разі дозвольте сказати, що провідна роль пролетарського письменництва за попередньої доби літературного розвитку була тим, що свідомо ставила своїм завданням партія, і ми нікому не дозволимо це переглядати. Але, товариші, коли так воно стояло за попередньої доби, коли перед цими пролетарськими організаціями стояли певні завдання, то невірно буде зараз сказати так, як говорив тов. Микитенко про провідну роль пролетарських письменників.

Чому невірно казати, що на другу п'ятирічку залишається провідна роль пролетарських письменників? Не тому, що вони перестали бути провідними. Зовсім не цьому, а тому, що пролетарська література офарблює і просякає всю радянську літературу. Пролетарська література є те, що все охоплює, є те, що все до неї додається. Коли в першу п'ятирічку провідна роль була за пролетарськими письменниками, то вона була тому, що роль пролетарської літератури була менша і література була іноді чужа, іноді ворожа, або здебільшого попутницька. Тепер ми маємо пересунути всі і пролетарська література складає основне тло нашої літератури, з нею і за нею йдуть і тому тепер робити таке протиставлення, яке було раніше, було б цілком помилково. Правильно те, що пролетарська література має вести перед. Це вірне твердження, що неминуче вело до заснування окремих організацій пролетарських письменників. Тепер умови змінюються, ліквідуються окремі організації пролетарських письменників. Це внутрішнє протиріччя так само, як пролетаріят, ліквідуючи класи, зберігає диктатуру і ліквідує самого себе в спосіб втягнення до себе і перевищення цілої трудячої людності. Такий самий процес ми маємо і в літературі.

Ви думаєте старими думками, ви думаєте старими категоріями властивими тому, що було п'ять років раніш, а треба думати перспективами другої п'яти-

річки. Ви відсталі люди, коли забуваєте, що ми працюємо за умов диктатури пролетаріату, яка має втягнути і перетерти в собі всю працюючу людність і створити безкласове суспільство. У цьому діялктика розвитку, і коли цього не зрозуміти, то у нас буде невірне розуміння цілого процесу. Що ж від цього зменшиться політична класова боротьба? Аж ніяк. Вона зростає і зростає далі так само в літературі, як зростає класова боротьба в цілій країні, як зростає вона на селі в зв'язку з проведенням суцільної колективізації, так само зростає вона в цілій країні в зв'язку з побудовою безкласового суспільства. Але від цього ворожі нам сили, їх внутрішній сенс зміняється їм не на користь, а нам на користь. В цьому сенс і так розуміючи, ми можемо далі провадити боротьбу проти ворожих нам елементів. Більш того, чужі елементи зараз розподіляються самим життям на два табори. І не лише ці чужі елементи, а й попутники тепер не можна розуміти так, як ми розуміли його раніше, старі визначення зараз уже теж невірні. Коли хочете займатися дефініціями, то вони вірні для певного часу. Тут треба знайти нове формулювання, яке давало б глибшу характеристику роботи радянського письменника.

Тов. Щупак взяв і переглянув постанову ЦК ВКП(б) так, будим то до спілки радянських письменників ми залучаємо всіх письменників, що стоять на платформі радянської влади. В постанові ЦК ВКП(б) не говориться про те, що до спілки радянських письменників входять всі, що стоять на платформі радянської влади. Ні. Ті, що підтримують платформу радянської влади. А це цілком різне значення, — чи стояти, чи підтримувати платформу радянської влади. Підтримувати платформу радянської влади за доби розгорнутого соціалістичного будівництва, за доби реконструкції сільського господарства і проведення суцільної колективізації, коли стоїть завдання знищити рештки капіталізму в економіці і свідомості людей, — значить підтримувати, беручи активну участь. І тому невірно розуміти, що завданням радянського письменника є будим то стояти на платформі радянської влади. Це невірно. Крім того, в постанові зазначається, що до спілки радянських письменників входять ті, що прагнуть брати участь у соціалістичному будівництві.

Тов. Микитенко сказав, що секретаріат ВУСПП'у і фракція намітають низку заходів для дальшої роботи. Ваша справа ліквідуватися, а вже фракція нової організації — спілки радянських письменників буде намічати низку заходів для дальшої роботи.

Цілком правильно зазначив Іван Ле про те, що коли у кого є думки про відчинення широких дверей — влязть хто хоче, то вони помилляться. Такі думки є у ворожих нам елементів з ворожими нам думками, і вони зараз чимраз більш виявляються. Чому ви десять днів мовчали і дали їм можливість так тлумачити постанову ЦК? В цьому причина. Коли б ЦК КП(б)У не скликав цю нараду, може б ще декаду мовчали?

Коли загальні зауваження були вірні, то промови були з невірним напрямком і навіть шкідливим. Коли зазначалося про політику відчинених дверей в промові тов. Овчарова, то промова тов. Овчарова не дає для цього підстав, ці закиди були в наслідок старих суперечок, але партія цього не дозволить. Цілком вірно, що на літературному терені права загроза залишається якнайважливіша. Але передовсім дозвольте мені сказати, що оскільки справа йде про політичну загрозу, то ця загроза на літературному терені така ж сама, як і на цілому фронті соціалістичного будівництва. А ви, товаришу Ле, говорили про художні напрями, про завдання піднесення художньої творчості і там треба поставити питання про боротьбу проти правих і «лівих». І коли ви, сказавши вірну думку про боротьбу в художній творчості, почали говорити про праву небезпеку, перейшли до загальних політичних напрямків і вийшло, що ви боротьбою за художню роботу підмінювали боротьбу за політичну роботу. Ви не помітили того, що протиставили художню роботу політичній. Це є один з проявів того, що властиве старій добі, пережитому етапові.

Тут говорили, що критику підмінюють читуванням, але підмінювати художньо-політичну суть теж один з невірних засобів. Фактична постановка роботи ВУСПП'у була не лише художньою, а й політичною. — ВУСПП був художньо-полі-

тичною організацією. Там були люди різних художніх відтінків, але це була художньо - політична організація. Це була художньо - політична організація, що її утворила партія для того, щоб виконати певні політичні завдання. Такими суспільно - політичними організаціями були АРМУ, АХЧУ і т. д. і т. п. Що, це художні організації? Це політичні організації, що працювали на художньому терені і боролися за завдання партії. У цьому суть, і треба було це зрозуміти. Був у нас такий період, що кадри були слабкі, а чужі елементи надто пожвавилися в перші роки НЕП'у. Партія тоді стояла на шляху всебічної допомоги в утворенні та зміцненні окремих пролетарських організацій в галузі літератури й мистецтва, щоб зміцнити позиції пролетарських письменників і працівників мистецтва. Такі вжиті заходи дали свої певні наслідки на певній добі нашого розвитку. Але зараз зовсім не такі обставини.

Ви хочете, щоб роля ВУСПП'у, яку він відігравав на певній стадії розвитку, збереглась і надалі. Це не вийде. Ці рамки, які були потрібні для свого часу, тепер стають вузькими і гальмують дальший розвиток. Ви зараз повинні сказати, що ті завдання, які були поставлені перед вами, ви виконали, ви повинні рапортувати про свою роботу і перейти на нові форми роботи, а не так, як мавр, що зробив своє діло і хоче піти. Вам було доручено певне завдання, ви його виконали, зараз треба перейти на нові форми роботи.

У постанові ЦК ВКП(б) зазначається про кількісний і якісний зріст, проте, що зросли кадри пролетарської літератури. Це наші досягнення. У постанові ЦК ВКП(б) зазначається, що на основі значних успіхів соціалістичного будівництва досягнуто великого кількісного й якісного зростання літератури й мистецтва. (Микитенко — там не сказано про політичні наслідки, а говориться про художньо - політичні наслідки).

Ви були політичною організацією на літературному терені. Тепер новий етап, нові завдання перед нами, які вимагають нових організаційних форм. Я зокрема звертаюсь до членів ВУСПП'у, бо деякі з них почали ображатися з того, що їх ліквідують. Така думка є відгуком старого. Коли ви думаєте, що і надалі ви зможете так провадити свою роботу, як тепер, то партія вам цього не дозволить. Вам треба з увагою віднестися до цієї постанови ЦК ВКП(б), зробити з неї належні висновки, бо ті рамки, що існують зараз, вони стають вузькими для серйозного розвитку і розмаху літературно - художньої творчості.

«Ця обставина створює небезпеку перетворення цих організацій з знаряддя найбільшої мобілізації радянських письменників і художників навколо завдань соціалістичного будівництва — на знаряддя культивування гурткової замкненості, відриву від політичних завдань сучасності та від значних груп письменників і художників, що співчують соціалістичному будівництву».

Окремі риси такої небезпеки є і ЦК ВКП(б) нам сигналізує про це. У наслідок чого було винесено постанову ЦК? У наслідок того, що старі форми не відповідають новим потребам. Це дає нам цілковиту можливість сказати товаришам, що працюють зараз у ВУСПП'і та інших організаціях, що перед ними, які і перед цією партією зараз постають нові завдання на даному етапі соціалістичного будівництва. Отже, нам треба цілковито відмовитися від тої думки, що в єдиний спільний радянських письменників зберігається будьяка стара організація, будьякого гатунку. Треба брати всіх письменників, що підтримують плятформу радянської влади і прагнуть брати участь у соціалістичному будівництві. (З місця: термін «пролетарський письменник» залишається). Залишається, а «фракція» ні. Тут не можна говорити так, як говорив тов. Шишов. Тов. Шишов сказав, що секретаріят ВУСПП'у і фракція наміняють низку заходів.

Хто такий буде радянський письменник? Передовсім не треба заніматися дефініціями. Життя різноманітне і всього не скажеш. Коли сьогодні перед нами стоять певні завдання, то завтра вони можуть змінитися і те, що не передбачено сьогодні, треба передбачити завтра. Справа ходить не за статутне визначення, а за соціальне визначення. Нам потрібне соціально - політичне визначення, а не форма не, а соціально - політичне визначення це робота письменника, це його ставлення до радянської влади, активність в соціалістичному будівництві тощо.

Тепер я перехожу до питання, чи всіх треба об'єднувати в спілку радянських письменників з тих людей, хто себе називає радянським письменником. А де тут у постанові ЦК ВКП(б) сказано, що всіх треба об'єднати? Тут цього не написано. У постанові говориться, що в спілку радянських письменників об'єднуються ті, хто підтримує платформу радянської влади і прагне брати участь в соціалістичному будівництві. Фракції єдиної спілки радянських письменників доведеться попрацювати. (Тов Хвиля: І над фракцією доведеться працювати). Ми поки що не Іван Предтеча, так що не будемо говорити про майбутню фракцію майбутньої спілки радянських письменників.

Отже, очевидно у всякому разі, що деякого, хто претендує називати себе радянським письменником, нам треба буде перевірити, чи дійсно він відповідає тому, що ми розуміємо під радянським письменником, цебто чи підтримує платформу радянської влади і прагне брати участь у соціалістичному будівництві, і треба буде, щоб цей письменник показав це на ділі. Я згоден з тов. Шишовим, що справа не в тому, що пропонував Поліщуку у своєму додаткові до резолюції на зборах письменників у будинку літератури ім. Благитного 30/IV — 1932 р. Справа в тому, що зі всієї постанови він підкреслює тільки ліквідацію ВОАПФ'у, РАПП'у, ВУСП'у, а подруге не дає оцінки минулого, потретьє — немає прогнози наступного, по четверте — Поліщук гадає за можливе використати постанову ЦК ВКП(б) щоб посісти керівне місце. Він хоче внести таку пропозицію, щоб він мав загальне визнання. Коли ми говоримо про Поліщука, то ми мусимо йому сказати, — чи ти перестав бути рупором «оскаже і його дріб'яго буржуа», чи виправився ти? Хочеш виправлятися — ми дамо тобі допомогу. Я нічого іншого про Поліщука сказати не можу, крім того, як визнавав суд на початку XIX сторіччя «Оставить в подозрении». Це не засудити, а саме «оставить в подозрении».

Єдина спілка радянських письменників не буде зачинена і для Поліщука, але не з таким багажем, як він виявив його в «Авангарді». Візьмемо Дорошкевича, людину, яка визнала, що в нього були ворожі настановлення, ворожі тенденції. Чи можемо його прийняти? Можемо. Не можемо, щоб у ВУАН була одна лінія, а в Київському філіалі Інституту Шевченка була друга лінія, а в спілці радянських письменників України третя. У всякому разі перед нами стоїть те завдання, яке було поставлено в промові тов. Стадіна на нараді господарників — ми мусимо використати всі сили різних галузей роботи, що переорієнтувалися в наслідок величезних успіхів соціалістичного будівництва. Але, зрозуміло, нам треба виключаючи поменше, приймаючи — міркувати.

І нарешті щодо таких організацій як ЛОЧАФ і «Західня Україна». Щодо ЛОЧАФ'у, то, на мою думку, ця організація відноситься до тих, які можна і треба об'єднати в єдину спілку радянських письменників, там буде секція, можна буде забезпечити її роботу над суміжними завданнями, ув'язати з органами Осоавіохему і т. д. Щодо «Західньої України», то я власне ще не вирішив цього питання і не прийшов до певної думки. Дійсно, ця організація працює у нас, бере участь у наших організаціях, але продукцію їх в той же час розраховано назовні. Можливо, що з додаткових зовнішніх з'їрків вай доведеться цю організацію зберегти з тим, щоб члени цієї організації входили разом до єдиної спілки радянських письменників. Але це питання окреме.

Треба визначити, які завдання стоять перед нами, щоб забезпечити зростання художнього добробку, художньої якості роботи. Від угруповань, які мали місце попередньо, треба перейти до об'єднання за художніми напрямками. Основне політичне завдання, що зараз постає перед робітниками літератури й мистецтва — це є політичний шлях художніх добробків. Художні добробки, хороша критика художніх творів. Це дуже потрібно, це правильно й вірно, це є практична робота комуністів, це є завдання кожного члена спілки радянських письменників. На цьому треба зосередити увагу кожного з товаришів.

Перебороти лівозакрутництво в програмах художніх ВИП'ів*

Коли я розглядаю дві програми роботи, що були в Харківському художньому інституті, вашу і Петрицького, мені стає відома причина, чому Петрицький мусів залишити інститут і чому ви гостро виступаєте проти нього.

Це виникає дійсно з цілковито різних настанов, що є у нас. От я, розбираючи цю програму, прочитавши ваші ціліві настанови і програми катедри станкового мистецтва, якою ви керуєте, маю цілу низку зауважень.

У вас нема зовсім визначення самого станкового мистецтва, що ж таке станкове мистецтво.

Ви говорите: «Це один із рівноважних видів пролетарського просторового мистецтва», і кажучи далі про «соціальну функцію станкового мистецтва на ідеологічному фронті...», говорите, що це «активний чинник — організатор революційної волі та світорозуміння трудящих мас, що це гостра ідеологічна зброя революційного пролетаріату». Далі ви говорите, що «станкове мистецтво лише становиться, лише знаходиться в процесі створення». А що таке станкове мистецтво — у вас цього нема. Я прекрасно розумію боротьбу між монументальним мистецтвом і станковим, і для мене тут одне цілковито ясно, — у вас нема визначення, що ж таке є станкове мистецтво. Ви говорите, що «станкове мистецтво має право на існування, як і інші галузі просторового мистецтва». З цим я згоден. Далі ви говорите, що «станкове мистецтво має певні соціальні функції, чинник соціалістичного будівництва» і т. д., — теж можна погодитися з цим, але що воно таке є, суттєвого визначення просторового мистецтва у вас нема. Ви привертаєте увагу програми не до суті станкового мистецтва, а до його соціальних функцій.

Наше завдання полягає не лише в тому, щоб студентів художнього інституту що навчаються станкового мистецтва, скерувати до певних соціальних завдань, до класових настанов, а щоб з них передусім були станковистами, щоб вони були здатні творити станкове мистецтво і, передусім, треба, щоб вони були майстри, щоб знали техніку мистецьку, щоб оволоділи нею цілковито. Я трохи розуміюсь щодо класових спрямовань, щодо класових функцій мистецтва, а технікою не володію, так що хоч би я і був художньо здатний та розумів станкове мистецтво, однак я був би аж ніякий митець цієї галузі, бо техніки станкового мистецтва не знаю, суті станкового мистецтва не знаю.

У п'ятому артикулі ви говорите, що мистецтво треба вивчати на старих мистецьких зразках, беручи їх під поглядом марксо-ленінової аналізи. Але питання про оволодіння технікою станкового мистецтва у вас зникає цілковито. Ви лише говорите в цьому пункті, — це єдине місце, де говориться про оволодіння технікою, — ви говорите, що не надаєте значення техніці просторового мистецтва, а що треба брати це під поглядом пов'язання з класовим змістом мистецького твору. Ви техніку мистецьку береєте виключно в аспекті класової цілеспрямованості. Програма не скерована до того, щоб увагу викладача, професора, керівника катедри і студентів скерувати на оволодіння технікою.

І саме тут надзвичайно характерне є ваше розходження з Петрицьким. Він починає з композиції, як формувальної методи, графічної методи, графіки як такої, як елементу малярства, організації просторового обсягу речі, малюнку, тобто підготовка до картини, а далі переходить до композиції, кольору, форми тощо і

* Стенограма прийому директора Харківського художнього інституту тов. Комашка а 21/І — 32 р.

далі маємо перехід до клясової цілеспрямованості. Він бере з початку оволодіння технікою з тим, щоб ту техніку далі скерувати на певний соціальний зміст, соціальну цілеспрямованість. Ви виходите з соціальної спрямованості, проходите повз техніку і не повертаєтесь до неї. І тому, коли дати характеристику вашій програмі, я сказав би, що це явний лівий закрут у викладанні просторового мистецтва. Це технічне розбросання пролетарського студентства художнього інституту.

Тепер щодо вашої соціальної характеристики мистецтва. У вас такі визначення:

Друге визначення, цілком протилежне, таке:

От дві протилежні настанови, — станкове мистецтво є гостра ідеологічна зброя революційного пролетаріату, і друге — станкове мистецтво має бути зрозуміле найширшим масам трудящих. В одній говориться, що пролетарське мистецтво станкове є мистецтво, є зброя передового авангарду революційного пролетаріату, станкове мистецтво є функція передового загону трудящих, а друга настанова — воно мусить бути зрозуміле найширшим масам трудящих, не лише пролетаріату, а взагалі трудящих. Так от, ця внутрішня суперечність соціальних функцій мистецтва. У вас, у ваших програмах, нема діалектичного переборення внутрішніх протилежностей цих явищ, а оскільки ви про це говорите не діалектично, це визначає, що фактично у вас нема правильного класового розуміння функцій мистецтва, бо, виходячи з цього, ви і станкове мистецтво берете, як функцію пролетаріату, виходячи з пролетаріату чи з трудящих взагалі, а звідси розширення в загально-демократичній ідеології. Скільки б разів ви не говорили кляса, пролетаріат, це не вирішує питання, оскільки нема правильного діалектичного переборення внутрішніх протилежностей розуміння того, яким пролетарське мистецтво мусить бути. Воно мусить бути нашим чинником впливу на психологію широких мас трудящих, у вас про це ні слова немає і тому є внутрішня суперечність — розрив.

«Визначаючи за необхідне з методичного боку вивчати дисципліну з композиції на таких об'єктах, як користування натурою в класі, зразками мистецької творчості — в оригіналах, репродукціях тощо, — кафедра стає на шлях вивчення композиції безпосередньо на об'єктах життя поза ВИШ'єм».

Це і є протиставлення. Ви оминули вивчання у ВИШ'ї, але стоїте на шляху вивчання композиції поза ВИШ'ом. Це протиставлення тотожне тому протиставленню, що виявляється в теорії відмирання школи, коли не школа учить, а не-посередньо життя, виробничий процес. Це одверті прояви у мистецькому ВИШ'ів

ському процесі того ж «лівого» закруту теорії відмирання школи і звідси у вас виступ проти академізму, як старої, так і нової формації.

Академізмом, очевидно, ви визнаєте зосередження на оволодінні технікою малярської роботи. Що це так, видно з ваших дальших слів:

«Запроваджуючи методи учбової роботи з практики поза ВИШем, катедра тим буде стимулювати рух самодіяльного мистецтва мас та організацію мистецького ринку, вербування робітничо-селянських кадрів до інституту».

Таким чином, ваша нова метода є для вас не тільки спосіб підготувати малярів - митців, а, крім того, набуває функції стимулювання малярського руху самодіяльного мистецтва мас та організації мистецького ринку, вербування робітничо-селянських кадрів до інституту. Deus ex machina є ваша метода, яка все переборює і все змінює, сама перенесе роботу з ВИШ'у непосредньо до життя, як кажете ви — «учбова робота з практики», «поза ВИШ'ем непосредньо на об'єктах життя». І от, коли брати методу вашої учби, ви говорите:

«активний учбовий метод катедра застосовує так, щоб це була творча мистецька робота студентів під керівництвом педагогів».

І це вже студенти першого курсу — творці, митці, а далі говорите:

«І та 2 курси станкового відділу навчаються мистецьких дисциплін»

і виходить, що ви роботу студентську для оволодіння технікою мистецькою, технікою мистецької праці, трактуєте, як творчу, забуваючи, що творча робота може бути лише на базі оволодіння технікою. І це оволодіння тут стушковується:

Тов. Комашко. А хіба поєднання не може бути? Тов. Скрипник: Лише на базі оволодіння технікою може бути творча робота. Хто хоче одірвати творчу роботу від попереднього оволодіння технікою, той стає на ґрунт «лівого» закруту, найодвертнішого, той роззброює нашу художню молодь, зриває підготову наших кадрів. Для того, щоб студент міг стати на шлях творчої роботи треба, щоб він наперед оволодів мистецькою технікою. Найгірший спосіб підготовки митця студента може бути, коли ми втлумачимо йому в голову думку, що він може бути митцем до того, щоб оволодіє технікою. Це таке «ліве» закрутництво, з яким миритися не можна. І ваша програма є яскравий вираз «лівого» закруту. Це складає базу саме для того, що студент першого курсу художнього інституту вже вважається у вас за митця, представника творчого мистецького процесу і за члена художньої організації. В такий спосіб ішов колишній директор художнього інституту в Києві тов. Врона. Тоді він рекрутував до АРМУ студентів, на них спирався і на цій базі керував у АРМУ. Коли у вас такий спосіб буде, це буде загибеллю для АХЧУ - ВУАПМІТ'у. Це безсумніву відіб'ється і на художньому інституті. Ви будете керувати в інституті, спираючись на ВУАПМІТ, а в ВУАПМІТ'і будете керувати, спираючись на студентство, яке б ішло за вами, оскільки ви видавали б їм диплом на представника творчої роботи до того, як примусите їх оволодіти технікою.

Тематику станкового мистецтва ви визначаєте так:

«Об'єктами в житті для станкового мистецтва катедра вважає: будівництво соціалістичного суспільства — портрети і картини ударників, ударництв, з нового села суцільної колективізації, знищення куркульні як класи, портрети і картини з Червоної армії, обороноспроможності країни, портрети і картини з інтернаціонального революційного руху, з історії революційного руху» і т. ін.

Ці слова дуже зручна справа, туди все можна звалити, але дозвольте запитати: ви, напевне, забули резолюцію ЦК КП(б)У з 27 року про літературу, де говориться про тематику. Я знаю це місце, бо сам з тов. Хвилює складав його. Ви забули цю резолюцію, де говориться про тематику, і в резолюції ЦК ВКП(б) також говориться про доконечність оволодіння тематикою і робітничою, і селянською і іншою. У вас тут виходить так, що тематика пролетарського мистецтва обмежена виключно робітничим життям, як таким, а це значить, замкнути пролетаріат у собі. Передусім у вас зовсім випадає природа, об'єкт цілої боротьби соціалістичного суспільства, природа, що ми її плянуємо, переборюємо колективною працею. Це у вас цілком випадає.

Подруге, у вас цілком випадає техніка, тобто у вас випадають засоби колективної боротьби з природою, в тому то і справа, що у вас коло тематики мистецької обмежене — саме співвідносинами між людьми. Людина колективна, групова, класова людина є у вас єдина тематика. Цей портретовий ухил станкового мистецтва відомий в історії буржуазного мистецтва. У цьому ухилі теж є обмеження нашої тематики і з цим миритися ніяк не можна.

Тепер дозвольте маленьке зауваження. Ви говорите:

«Станкове мистецтво є один із рівноважних видів пролетарського простого мистецтва».

і далі перераховуєте:

«монументальне мистецтво, скульптура, графіка, архітектура, виробниче мистецтво».

Виробниче мистецтво? Я такого не знаю. Є мистецтво у виробництві. (Тов. Комашко: тут мається на увазі текстиль). Це мистецтво у виробництві. Нема окремого виду — виробниче мистецтво, є різні види мистецтва у виробництві, — так, наприклад, і графіка може бути, і скульптура, і архітектура, і малярство і інші. Ви протиставляєте виробниче мистецтво, як окремий вид станкового мистецтва, коли це не окреме мистецтво, а приклад окремого виду мистецтва на виробництві. Це показує нерозуміння ваше самої суті мистецтва.

От щодо вивчення техніки у вас є така теза:

«1 - й та 2 - й курсу станкового відділу навчаються мистецьких дисциплін на певних об'єктах мертвої й живої природи в класах, але з тим, що всі академічні студіювання з рисунку, малярства, композиції скеровуються на перспективу мистецької творчості — пролетарського художника».

Іншими словами, ви з першого курсу висуваєте перед студентом перспективу його творчої роботи і тим ви вищеплюєте йому думку, що він митець, відволікаєте від завдання оволодіти технікою. Гасло Сталіна «оволодіти технікою» ви в житті не перетворюєте, ви проти нього виступаєте з своєю програмою.

Одне місце у вас надзвичайно невизначено сформульовано:

«Катедра стає на шлях винаходження характерних жанрів станкового пролетарського мистецтва».

Про які жанри ви говорите, неясно. Тут можна розуміти що завгодно і як завгодно. Але справа не в тому. Передусім, ви хочете методи навчальної роботи зробити шляхом до розрішення суто мистецьких проблем винаходження характеристичних жанрів станкового пролетарського мистецтва.

Не мистецтво ви робите проблемою, що мусить стати перед учнем, перед тим, хто оволодіє технікою і хто на базі оволодіння технікою працює як митець, а ви хочете поставити завданням навчальної роботи розрішення глибокої проблеми мистецького процесу. Це зміщення роботи навчальної і позанавчальної у ВИШ'і, поза ВИШ'ем і після ВИШ'у у вас надзвичайно характеристичне. Це свідчить саме про те, що ви роботу студента - учня розглядаєте, як мистецьку роботу і перед ним ставите завдання розрішення мистецьких проблем, ви відволікаєте його від поставленого тов. Сталіном завдання «оволодіти технікою».

Останній пункт говорить у вас так:

«Особливо потрібно надавати уваги тим мистецьким школам і напрямкам і практично їх вивчати, які мають елементи реалістично - матеріялістичної трактовки, геометричний порядок, динамічність та ритмічність у побудові композиції, якими елементами ми можемо критично скористатись, як співзвучними нашій творчій діяльності при створенні побудови соціалістичного суспільства і соціалістичної культури».

Перше — тут звертає увагу на себе ця настанова ваша, коли ви мистецьким говорам у мистецькій роботі даєте трактовку реалістично - матеріялістичну. Коли говорите про суть трактовки, то ця ваша настанова невірна, бо це є суттю заміна діалектико - матеріялістичної трактовки реалістичною. Це невірне, немарксистське протиставлення, відхід від єдино вірної методології діалектичного матеріалізму. Коли ж ви кажете не про суть трактовки, а про форму, очевидно, ви це

масте на увазі, в такому разі знову постає питання, чому у вас таке визначення «реалістично - матеріалістичне». Пролетарська література говорить про те, що вона має методу пролетарського реалізму. Ви знаєте, що в літературі були великі суперечки про розуміння пролетарського реалізму, але спроби дати пояснення пролетарському реалізмові, як реалістично - матеріалістичного досі не було і в літературі мистецькій. Це формулювання, що трактовка мусить бути реалістично - матеріалістичною належить вам, але що вона визначає — хто його зна, а може визначати дещо неприпустиме, а саме — «реалістично - натуралістичну» трактовку. Зрозуміло, з таким визначенням погодитися не можна. Думка неясна, нечітка, а тому невірна.

Щодо коментарів, я говорити не буду.

Ви не визначаєте, чи відрізняється ваша програма від програми Петрицького, але я звертаю увагу на інше. Коли ви говорите про школи мистецької минулі і сучасні, ви ставите завдання — треба практично вивчати їх з погляду того, які елементи можна критично використовувати, як співзвуччя нашій творчій діяльності при створенні соціалістичного суспільства і соціалістичної культури. Це формулювання про співзвучність нашій добі, нашій епосі у нашій літературі було вживано досить часто. І це був псевдонім, що прикривалися ним один час хвильовистські групи, коли почали говорити про співзвучність нашій епосі, щоб не сказати прямо одверто, що вони стоять на класово - непролетарському ґрунті. Що означають ваші слова про співзвучність старих художніх шкіл нашій творчій діяльності? Таке розуміння використання досвіду мистецького минулої епохи не відповідає ніяким Леніновим настановам, що за ними оволодіння здобутками минулого мистецтва може відбуватися на базі оволодіння всією наукою і мистецтвом, що треба діалектично оволодіти нею, треба зрозуміти, сприйняти і перемогти старе мистецтво, сприйнявши його досягнення і т. д. А у вас є метод вибору старого мистецтва і вибору за ознакою співзвучності (домашко: Я це цілком засуджую). Позиція цілковито невірна, неправильна і тому добре, що ви засуджуєте її.

Таким чином, я вашу програму ніяк не можу визнати за вірну, за правильну. Гадаю, що ця програма внутрішньо суперечлива щодо минулого мистецтва — надумана, побудована на невірних засадах, щодо трактовок — неясна, необґрунтована і плутана, щодо тематики — звужена, щодо учбової методи — невірна, лівозакрутницька. Програма не відповідає настановам партії про оволодіння технікою.

Зрозуміло, стоячи на засадах такої програми, ви не могли бути цілком згодні і мусіли боротися з програмою Петрицького, де він спочатку бере оволодіння технікою, а далі приходить до того, щоб цю техніку використати, переходить до класової спрямованості, де він говорить у перше про втілення техніки, і далі переходить до того, що треба писати і як треба писати. При цьому, Петрицький додає паралельно з практичною працею зі студентами екскурсії тощо. Я не аналізую тут першої половини програми Петрицького, де він бере техніку і оволодіння нею, де пише як технікою оволодіти. Тут у Петрицького є певні супереччя і, на мою думку, невірні формулювання і визначення, але він цю проблему ставить, а ви її затушковуєте.

З двох програм ваша програма — лівозакрутницька, невірна, хибна. Побудовано ліпше програму Петрицького, бо ця програма ставить першим завдання — оволодіти технікою, а ви повз нього проходите і підмінюєте оволодіння технікою виголошенням гасла про те, що студент - початковець уже є митець, поза ВИШ'ем працює, на тій позавишівській роботі розв'язує мистецькі проблеми. Таким чином ваша програма не озброює, а роззброює студента, іде проти гасла оволодіння технікою. Звідси ясно, чому у вас була боротьба з Петрицьким. Я з цією вашою програмою погодитися не можу.

Я не займався спеціально програмами художніх ВИШ'ів і вперше зустрічаюся з ними в розмові з вами. Доведеться, очевидно, зайнятися ними, бо тут справа іде про те, щоб зробити у викладанні в художніх ВИШ'ах той перелік, що продиктований постановою партії щодо «лівих» закрутників в школі і т. д.

Оскільки ви запитали мою думку про цю програму, я її висловив.

М. А. РУБАЧ

Буржуазно-куркульська націоналістична ідеологія під машкарою демократії „трудового народу“

(Соціально-політичні погляди М. С. Грушевського)*

I

Михайло Сергійович Грушевський був істориком-політиком. Відмінно від багатьох інших буржуазних істориків, М. С. Грушевський не заперечував, що його історичні роботи органічно пов'язані з політикою, обслуговують певні політичні потреби. Це відзначав він з самого початку своєї науково-історичної та політичної діяльності, і, між іншим, у своїй автобіографії.

В одній порівняно недавній статті про Олександра Матвійовича Лазаревського, Грушевський підкреслив: «Не треба забувати, що наша історіографія — це zarazом історія політичної української мислі; великі історики України були її великими ідеологами, давали напрям і тон не тільки історичній, але і громадській та політичній свідомості нашого суспільства». Це написав Грушевський 1927 року в журналі «Україна» в статті з приводу 25-річчя з дня смерті О. Лазаревського**.

Грушевський сам теж був істориком-політиком. Подивимося, який же «напрямок і тон» виявляв сам Грушевський? Яку «політичну свідомість» він пропагував та прищеплював «українському суспільству»? Це потрібно особливо тепер, коли на основі суцільної колективізації ми ліквідуємо куркульство як класу, коли в умовах глибокої кризи світового капіталізму й могутнього піднесення міжнародного робітничого руху, в умовах загостреної класової боротьби представники ворожих пролетарській диктатурі клас з особливою силою намагаються використати ідеологічний фронт, зокрема історичний, для пропаганди ворожих пролетаріатові ідей, для оборони своїх класових інтересів.

Буржуазія та куркульство намагаються за всяку ціну вдержатися хоч би в окремих ділянках науково-теоретичного фронту. Буржуазні ідеологи маневрують, перефарбовуються, маскуються «під марксизм», вдаються до всяких заходів, щоб врятуватися від соціалістичного наступу пролетаріату.

Дехто з товаришів не розуміє цієї тактики маскування буржуазних ідеологів, не маючи потрібної класової чуйності, бере за чисту монету заяви окремих буржуазних істориків, в тому числі і М. Грушевського, що вони «майже» марксисти, що вони наближаються до марксизму і т. ін. Тому потрібний поглиблений критичний огляд різних течій історичного фронту. Потрібна рішуча боротьба з буржуазною історіографією різних гатунків.

М. С. Грушевський є «центральною» фігурою української буржуазної історіографії. Тому ми й починаємо з нього.

* Стаття є оброблена стенограма доповіді «Про соціально-політичні погляди М. С. Грушевського», зачитаної в квітні в Українському товаристві істориків-марксистів та промови на цю ж тему на об'єднаному пленумі історичної та філософсько-соціологічної секції Української Академії Наук у Києві, проголошеної 25/V — 1931 р.

** М. С. Грушевський «З соціально-національних концепцій Лазаревського» 1927 р. «Україна», книга 23, стор. 17.

Дехто вважає М. С. Грушевського за «соціаліста». 1917 — 1921 року він був один із лідерів дрібнобуржуазної партії українських соціалістів-революціонерів. Перебування його навіть в есерівській партії має свою цікаву «історію». Але про це пізніше.

До лютневої революції Грушевського ніхто, ні сам він себе за соціаліста не вважав; Жодного відношення навіть до дрібнобуржуазних «соціалістичних» партій, навіть до «соціалкадетів» типу російських «народних соціалістів» на зразок Пешехонова, Мякотіна він не мав. Грушевський не вважав себе за соціаліста і ніхто не вважав його за соціаліста.

До 1917 року він був поміркований буржуазний демократ, український кадет. Правда, українські кадеты, через колоніальне становище України, певні утиски української буржуазії та української буржуазної інтелігенції від російських поміщиків і буржуазії, були трохи більше опозиційними до царату, трохи більш радикальними в аграрному питанні. Вони реформістично боролись проти національного пригноблення України, але між українськими та російськими кадетами істотної великої різниці в основних питаннях не було.

Яке було соціальне оточення М. С. Грушевського до 1905 року? Чиї класові інтереси він репрезентував у своїй соціально-політичній діяльності?

Я не маю змоги, за браком часу, докладно зупинитися на політичній біографії Грушевського, коли він був ще студентом, потім молодим доцентом - професором київського, а пізніше львівського університетів. Зазначу тут лише: сам Грушевський походить з заможної попівської родини. Батько його типовий поміркований ліберал-просвітитель, вибився в люди — спочатку був викладачем у духовних семінаріях, а пізніш став значним чиновником царського міністерства освіти, посідаючи посаду інспектора народних шкіл кавказької округи. В автобіографії Грушевського ми знаходимо: «Я походжу з давньої. [звісної з XVIII в.], але бідної духовної родини Грушів, пізніше Грушевських, що загніздилася в Чигиринському повіті. Були це переважно дячки, паламарі, але дідові моему Федорові вдалося дійти священства й перейти під Київ, до села Лісників, і се помогло батькові моему Сергієві вийти на дорогу. Хоч він рано зостався сиротою, але завдяки енергії й здібностям осягнувши освіту і, не прийнявши священства, віддався діяльності педагогічній, був спочатку «професором» у семінаріях... потім директором народних шкіл на Кавказі, а бувши автором одного популярного підручника, слов'янської мови, не тільки міг забезпечити нам, дітям, можливість, не журячись за хлібом насущним, віддаватися науковій роботі замолоду, а й зоставив по собі достатньо значний масток...» * [курсив наш — М. Р.]

Яке було оточення Грушевського в часи його науки в університеті, до переїзду в Львів? Це був кінець 1880 - х років, початок 90 - х. Чи мав він якесь відношення до революційного народництва? Жодного. Його учителем і зовсім не тільки науковим, а й політичним, був В. Б. Антонович, в ті часи найпоміркованіший український ліберал, який почав пропагувати для Галичини угоду з панівним польським поміщицтвом. Та націоналістична студентська молодь, що гуртувалася навколо Антоновича, в тому числі і Грушевський, жодного відношення до революційного руху не мала.

М. С. Грушевський вважає себе продовжувачем М. П. Драгоманова. Грушевський дійсно був «продолжателем» Драгоманова останньої доби його діяльності, коли він з дрібнобуржуазного демократа перетворився на звичайного буржуазного ліберала.

Кінець 90 - х років, початок 900 років, розвиток капіталізму на Україні, народження великої промисловості, глибока капіталізація сільського господарства чимраз більше розвивали українську буржуазію, загострювали класові противенства, зокрема підсилювали національну боротьбу проти російських поміщиків та буржуазії.

* М. С. Грушевський «Автобіографія», стор. 3.

На історичну сцену виступає пролетаріат, політично організуючи свій авангард в соціал-демократичну партію, виконуючи ролю основної рушійної сили революції, гегемона в боротьбі проти царату, проти поміщиків, проти буржуазії російської і української.

Старі народницькі організації розпоршуються, в тому числі напівнародницькі, фактично ліберальні українські громади. На кінець 90-их років і початок 900-их років розвивається робітничий рух, у зв'язку з ним, на базі загострення економічної кризи, виникають нові широкі селянські заворушення 1901—1902 років. На Україні виникає дрібнобуржуазна націоналістична партія «Р. У. П.», з якої пізніше виділюється УСДРП. Чи мав якесь відношення навіть до «Р. У. П.», не кажучи вже про справжній робітничий та селянський рух, М. С. Грушевський?

Ніякого!

Готується, назріває через чимраз більше загострення класової боротьби перша революція 1905 року.

М. С. Грушевський переїжджає з Львова до Києва на Україну. Яка його позиція в революції? В якому він класовому таборі? В якій він партії?

Грушевський проти царату. Грушевський за національну свободу України. Але проти царату 1905 року спочатку були й вороги робітників і селян, представники буржуазії — кадети. Він в таборі «борців» кадетського типу. Яка була позиція М. С. Грушевського в одному з основних питань революції 1905 року, аграрному?

З ким він виступав, — з селянами, робітниками, чи з буржуазією, яка хотіла мирно, за *випук* передати частину поміщицьких латифундій куркульству? Бідняк-селянин не міг *купити* за сотні карбованців десятину поміщицької землі. Грушевський за те, щоб передати землю великих поміщиків селянам. Він докладно пояснює, що *російські* поміщики — це основні вороги українського національного руху. Чомусь вперто мовчить Грушевський про *українських* поміщиків? Але кому, якій частині селянства, головне *як*, на яких умовах передати землю? Чи *конфіскувати*, як вимагали представники робітників та трудового селянства, чи за *випук*, заплативши поміщикам сотні мільйонів? Грушевський 1905—1907 р.р. написав кілька статтів з приводу аграрного питання, але чомусь обминув ці основні питання. — «Партія конституційних демократів [кадетів] і інші менші ліберальні організації, — пише він, — щоб мати селянство не проти себе, а за собою, «за волею» — годяться на «землю» для селян. Приймають програму «Землі й волі». На найближчий порядок дня ставлять вони задоволення «земельного голоду» примусовою експропріацією земель і передачею до рук трудящих».

«Аграрна програма, виставлена конст.-демократичним клубом Думи, містить тому досить близько підійшла до програми «трудової групи» — селянської репрезентації Думи. Кадети з великим натиском підносять се, що вона майже не різниться від тої, крім другорядних деталей». Це було явне ошукування. Добре відомо, що в Державній Думі програма трудящих різко відрізнялася від кадетської. Але що Грушевський вважає за деталі?

«Серйозно спірними питаннями в Думі будуть тільки *деталі* — продовжує М. Грушевський. — Чи *забрати* панські землі *випуком* чи без *випуку*, що *поділити* з панських земель, на яких умовах *передавати* хліборобам землю...» (курсив наш — М. Р.).

Ці питання що ми їх підкреслили, на думку Грушевського, — *дрібниці, деталі*, про які навіть не варто й писати. Він не викрива ошукування кадетів, які обдурювали селян, які боролися поміщиків проти селянської революції. Не робить він цього тому, що сам по суті був кадетом. Зовсім не випадково М. С. Грушевський в трьох статтях*, присвячених спеціально аграрному питанню, мовчить — як саме він гадає розв'язати ці «деталі»?

За ці «деталі» по всій Російській імперії котилися хвилі селянської рево-

* М. С. Грушевський — збірник «З біжучої хвилі», стаття «Аграрне питання», стор. 100 — 105. Крім того, в іншому збірнику — «Освобождение России и украинский вопрос» є ще дві такі статті «Вопрос дня (аграрные перспективы)» та «Национальные питання в аграрном вопросе».

люції, горіли тисячі панських маєтків, а М. Грушевський якось тишком проходить мимо цих питань.

Чи випадково це? Чи може тому, що у самого Грушевського був «чималий маєток»? Ні. Зовсім це не випадково. *Класові* інтереси української буржуазії, вершків українського куркульства, буржуазної інтелігенції цього не дозволяли. Розгорнути перед українським селянством свою дійсну кадетську програму Грушевський, зрозуміло, уникав, не бажаючи відштовхнути від себе представників селянства, яких він спеціально «обробляв» в «українському клубі» І Державної Думи.

Я не маю часу викласти ставлення М.С. до інших питань революції 1905 року. Зазначу тільки, що жодного слова в робітничому питанні ви у нього не вишукаєте, що навіть у націтанні далі обмеженої автономії України він не йшов. Поразка революції зробила ці вимоги ще поміркованішими. Українська буржуазія, налякана революцією, ще тісніше об'єднується з російською. Українські ліберальні діячі, як наприклад М. Шраг, виставляють свої кандидатури до Державної Думи від імені російської кадетської партії. В добу між двома революціями М. С. Грушевський, який уже перетворився на видатного українського буржуазного вченого та одного з лідерів національного руху, переходить знову переважно до науково - академічної роботи. Його соціальне оточення в що добу те саме. Тут і капіталізові поміщики, — Чикаленко, Леонтович, лівіше його Грінченко і т. д. — вершки української буржуазної інтелігенції, об'єднані в напівпартійні організації — товариство українських поступовців [Т. У. П.].

Євген Чикаленко в своїх споминах докладно малює соціальне оточення М. С. Грушевського, його політичну позицію та програму в тих суперечках, що виникли в керівному складі, «голівці» буржуазного укр. національного руху Грушевський фактично вигнання зі складу редакції «Ради» Грінченка та його товаришів, трохи радикальнішого буржуазного демократа, який насмілювався виступати проти поміщиків. Грушевський фактично виступає в бльозі з поміщиком Леонтовичем, зв'язаним з відомим капіталістом Семиренком, проти Грінченка, проти більш радикально - демократичного крила, що в основному репрезентувало демократичніші кола української дрібнобуржуазної інтелігенції. Грушевському, що приблизно в ці часи кінчав будувати свій великий будинок на Паньківській вулиці, було не зовсім по дорозі навіть з Грінченком.

Газета «Рада», що її видавалося наприкінці під головним керуванням М. С. Грушевського, журнал «Літературно - науковий Вісник» — це основні матеріали, що можуть достатньо характеризувати ліберально - буржуазну суть політичної ідеології Грушевського та його найближчого оточення того часу.

Нова хвиля піднесення робітничого руху після реакції, особливо після Ленських подій 1912 р., провал столипінської реформи, нерозв'язаність основних проблем буржуазно-демократичної революції, новий етап розвитку промислового капіталізму на Україні, краща організація української селянської буржуазії в кооперації, збільшення національного гноблення — все це загострює політичні обставини, зокрема поживає український національний рух. Представники українського буржуазного руху активізуються. Радикальнішим у національних вимогах стає і Грушевський, але в основному він залишається поміркований буржуазний демократ.

Для царату під час світової війни він «крамольний», якого арештовують, потім через короткий час звільняють і виселяють з початку до Сибірску та Казані, потім до Москви. Між іншим, про переслідування Грушевського царатом виникли цілі легенди. Царська охранка страшенно перебільшувала в своїх документах активність, «революційність» Грушевського й інших діячів буржуазного національного руху. Після повернення М. С. з еміграції, соціал - фашист *Гермайзе* догідливо надрукував доповідну записку охоронного відділу [звичайно без жодних критичних зауважень], де М. С. Грушевського перетворено на страшенно небезпечного для царату, мало не революціонера і т. ін. Але характеристично, що 1914 р. після арешту Грушевського царський уряд не тримає його у в'язниці, не засилає до Сибіру, як це робив він з революціонерами, діячами робітничого руху українського, польського і т. ін., а засилає в «страшенне»

заслання до... Москви. Мабуть не такий уже небезпечний був Грушевський для російських поміщиків та буржуазії. Гнат Михайличенко і інші діячі українського робітничого та національного руху в часи світової війни сиділи у в'язниці, а не сиділи за науково-академічною роботою в Москві.

Ві знаєте, що й кадетів «переслідував» паризм. Милокова не раз заарештовували до 1905 року, навіть тут у Харкові його арештували, коли не помиляюсь — 1904 року [він приїздив читати лекцію]; царська охранка пильно стежила за діяльністю кадетської партії, особливо підчас війни. Десятки томів жандармських справ, доповідних записок можна знайти про діяльність кадетів. Коли взяти серйозно до уваги без критичної аналізи ці документи, можна дійти висновку, що радикальніших «борців» проти царату, як кадети, тяжко розшукати.

* * *

Лютнева революція застає М. С. Грушевського ТУПівцем, поміркованим буржуазним демократом — кадетом українського толку. Приїхавши в березні 1917 року до Києва, Грушевський несподівано для своїх політичних друзів переходить до лав молоді партії українських есерів. Грушевський стає «соціалістом». Треба згадати що після перемоги над царатом буржуазні партії швидко почали перефарбовуватися. Кадети конституційно-монархічну плятформу замінили республіканською. До російської партії есерів лавиною ринули так звані «мартовські» соціалісти, які до Лютого нічого не мали спільного з революційним рухом. До лав есерів вступило навіть не мало колишніх видатних земських та інших буржуазних діячів. На Україні до українських есерів, що тільки в березні 1917 р. фактично заснували свою партію, ринули й кооператори, і земці, й учителі, а лікарі, верхівка української селянської буржуазії — «національно найсвідоміша».

Українські кадети «ТУПівці» чи «радикал-демократи», що репрезентували інтереси молоді української буржуазії та *вершки* буржуазної української інтелігенції, з революційною хвилею перефарбовувалися в «соціалістів-федералістів». Але М. Грушевський, один з лідерів ТУПівців від них відійшов. Він пішов до соціалістів-революціонерів. Чому це так трапилося?

Дмитро Дорошенко, колишній тупівець, 1917 року «соціаліст-федераліст», потім у гетьмана міністер закордонних справ, у своїх споминах розповідає, як Грушевський потрапив до есерів. Як він став «соціалістом»:

«Нарешті (тижнів через два після початку революції в Києві), — пише Д. Дорошенко, — приїхав М. С. Грушевський. Пам'ятаю в призначену годину ввечері ми з пок. Ф. П. Матушевським поїхали його зустрічати на двірці. Дожидали кілька годин, а поїзда все не було. Ми залишили авто дождатися, а самі поїхали до дому. Шофери чекали до 4 - ої години ранку й поїхали також подому спати. А в п'ять годин ранку прибув нарешті поїзд, з ним трапилося в дорозі нещастя: загорівся спальний вагон, в якому якраз їхав Грушевський, і він леве встиг вискочити в одній білизні та пантофлях. Погоріли всі його речі... З двірця до себе додому довелося мандрувати Михайлові Сергійовичу пішки, в пальті поверх білизни і в нічних пантофлях. Так скромно відбувся в'їзд до Києва людини, якій незабаром довелося відігравати таку голосну роль в діях Києва й цілої України».

Але це говориться між іншим, для розваги, головне далі.

«Прибувши до Києва, — продовжує розповідати Д. Дорошенко, — проф. Грушевський дуже скоро зорієнтувався в обставинах і ось за дуже короткий час, коли минулися перші дні радісних зустріч, поцілунків, привітань, ми, старі «тупівці» співробітники Михайла Сергійовича, його вірна стара гвардія, з незламним здинованням почали помічати, що він не з нами. Він більше перебував у товаристві молодих есерів, радився з ними, оточував себе ними, а з нами балакав і радився дуже мало. Коли дехто з старших українських діячів, що стояв в особисто близьких стосунках до Михайла Сергійовича, спробував запитувати його, що сталося, чому він так поводить, М. С., ухилившись, заявляв, що реальна сила за цими «молочниками», що за ними скоро підуть маси, через те краще відразу стати на їх чолі, щоб не допустити цілий рух до крайностей і великих помилок. Такий був зміст його відповіді і пояснень. До певної міри ми з ним погоджувались, хоч особисто це було й неприємно» *.

* Дмитро Дорошенко — «Мої спомини про недавнє минуле», 1914 — 1918 р.р. Львів, 1923, стор. 73.

У даному разі Д. Дорошенко в основному правильно малює фактичний бік справи.

М. Грушевський краще від інших тупівців розумів інтереси своєї класи. Це «полівіння» М. С. не випадкове явище, а цілком закономірне. Однаково з ним зробили сотні буржуазних кооператорів, учителів, студентів земських діячів тощо. Це вони утворили кістяк, апарат нової тільки народженої дрібнобуржуазної партії українських есерів.

Перед українською буржуазією, міською й селянською, стояло основне, першочергове завдання — повести за собою селянські маси, відгородити їх від керівництва, впливу пролетаріату. Через національне гноблення України, особливості її колоніального становища, українській буржуазії під національним прапором вдалося глибше, на довгий час зачепити та повести за собою селянські маси.

І ось, коли на початку революції М. Грушевський переходить до есерів, заявляючи: «Я там більш потрібний, за есерами підуть селянські маси, треба керувати есерами», — він правильно виконував соціальне замовлення своєї класи*.

А щоб повести за собою українське селянство, треба було дати українським есерам певну ідеологію. Ідеологічна зброя російських есерів, підтримка Тимчасового Уряду, чекання установчих зборів, угодовство з російською буржуазією недостатні були для української буржуазії, якій під тиском широких солдатських та селянських мас доводилося хоч і реформістично помірковано, але все ж боротися з російською буржуазією за національну свободу для України.

Висувається теорія «єдиного національного фронту».

... «Геть класові розходження!» Попереду треба розв'язати національне питання, потім у своїй українській державі розв'яжемо соціальні питання. А доти треба подождати.

«Нація над класами, держава над партіями» — ці гасла лунали в сотнях тисяч промов, статтів, листівок від імені українських есерів.

Це було тоді, коли на Україні розгорталася загострена класова боротьба, коли селянство виступило проти поміщиків, широко почало забирати землі, відмовляючися «чекати» не тільки установчих зборів, але й попереднього утворення «української держави», коли робітники рішуче виступили проти буржуазії, встановлюючи робітничий контроль, виступаючи проти імперіалістичної війни і т. ін., готуючи пролетарську революцію. Гаслу «громадянської війни», пролетарської революції протиставлялось теорія «єдиного національного фронту», «безкровної революції».

Щоб довести тезу «Нація над класами», висовується допоміжна теорія «безбуржуазності» української нації, що український нарід є тільки *трудовий* нарід, який не має власної буржуазії, власних панівних *експлуататорських* клас. Тому класова боротьба — це *чуже*, принесене з Півночі; буржуазія та поміщики — це великороси та поляки. Українцям «у своїй хаті», у «своїй» українській державі нічого сваритися між собою.

Оскільки революційне життя відкидало ці теорії, оскільки пролетарська революція перемагала, треба було за всяку ціну відгородитися від пролетарської революції, що збодулася на перемогу в Великоросії. Почали сіяти ворожнечу до великоруського народу, що мовляв, він [не великоруські поміщики та буржуазія, а взагалі великоросі] спокон віку гнітив Україну й тепер, мовляв, нав'язує Україні «пролетарську» неволю. На сцену випливає «западницька теорія» близькості українців до німців та природної ворожнечі до великоросів. Але це згодом, пізніше. А перші часи основною була теорія «єдності нації».

М. С. Грушевський був найбільш імпульсивною фігурою, щоб виконувати соціальне замовлення української буржуазії. Людина з політичними минулим, авторитет вченого історика, «борця» за національну свободу і т. інш. — «батько Грушевський». Коли на початку революції тупівці з кооператорами зразу ж

* Тут відбивалася також певна диференціація, певні розходження української селянської та міської буржуазії. Ця міська буржуазія була тісніше зв'язана з російським капіталізмом, з фінансовим закордонним капіталом. Але основна суть не в цьому.

заходилися організовувати майбутню центральну Раду «представники молоді й численних нарад повсталих соціалістичних організацій вимагали, щоб Ц. Рада складалася відразу за партійним принципом — пише Д. Дорошенко — переспорити й переконати людей з демагогічним нахилом було дуже важко... Бачучи, як трудно зговоритися, порозумітися й налагодити спільну працю й та й друга сторона покладала всі надії на приїзд проф. М. Грушевського, якого сподівалися з дня на день. Для цього було резервовано місце голови Центральної Ради. Од його особистого й громадського авторитету, шанованого в усіх українських колах, сподівалися примирення всіх суперечностей, об'єднання всіх на спільній роботі за для громадського добра»*.

Розглянемо ближче політичну ідеологію, ту систему поглядів, яку розвинув Грушевський у революції 1917 — 1921 р.р.**. Ця система поглядів не нова. Основні моменти її можна знайти в минулих історичних та публіцистичних роботах Грушевського до 1917 — 18 року; ця система поглядів була тільки більш розгорнута, більш загострена, чітко зформульована. Деякі речі, про які доводилось до пори мовчати, 1917 — 18 р. можна було голосно декларувати.

II

ТЕОРІЯ ЄДИНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ФРОНТУ ТА КЛАСОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Які ж основні підвалини цієї націоналістичної буржуазно-куркульської системи поглядів?

В епоху величезної революції, коли мільйонні маси робітників, солдат, селян, сунули проти віковичних гнобителів, коли класова боротьба, загострюючися, безпосередньо починала переходити в громадянську війну, коли пролетарська революція почала загрожувати самому існуванню капіталізму, приватній власності та експлуатації, М. С. Грушевський під національним прапором висунув гасло класового співробітництва, гасло «національної згоди й гармонії». Вся історія України з найдавніших часів кричить про запеклу класову боротьбу, факти, реальне життя заперечує спільність інтересів різних верств. І тут політику Грушевському, явно насилуючи історію, приходить виступати теорію, що мов в минулій боротьбі селян та панів винний царат, самодержавство. В статті під характерною назвою «кінець старому лукавству» Грушевський каже: «Це воно, самодержавство, селянство українське віддало... українській старшині в люте кріпацтво...» Це воно «порізвиши та посвариши «панів» і «людей», з утіхою дивилося, як «люди розійшлися — не тільки з поміщиками, чиновниками та духовенством, але і з тими освіченими людьми, які хотіли добра селянству». Але ж тепер парату нема.

Тому, мовляв, прийшла змога порозумітися, організуватися і... об'єднати всі верстви і всі партії українські для спільних заходів за права України».

«Організуватися треба українському народові, — пише Грушевський в іншій статті у червні 1917 р. — міцно, негайно, так, щоб він об'єднався весь без різниці партій, верств і станів під проводом своєї центральної Ради...

Спільні завдання народні об'єднали Україну в сей великий час від верху до споду, згуртували всі її класи та партії, треба, щоб ця єдність, організованість пройшла в кожну клітину, в кожне село, в кожну хату»***.

«Кінець старому лукавству» — каже Грушевський і фактично проголошує: — дорога новому лукавству.

Українська буржуазія, так само як і російська, поміщики почували величезне тиснення, переможний наступ робітничої класи, солдатських та селянських мас.

* Дмитро Дорошенко: Там же, стор. 72.

** Характеристично, що Грушевський, виконуючи роль ідеолога УПСР, будучи головою центральної Ради, де абсолютна більшість належала цій партії, формально не входив до партії есерів, хоч брав участь на найбільш відповідальних засіданнях Ц. Комітету УПСР, фактично керуючи її справами, відверто буржуазно-куркульським крилом.

*** М. С. Грушевський «Велике діло», «Кінець старому лукавству», газета «Народня Воля» № 4, № 25.

Реальної сили подолати цей наступ у руках експлуататорської сили не було. Збройна сила була в руках робітників та солдат. Треба було за всяку ціну ошуканством відтягти розв'язання основних соціально-економічних проблем, що стояли перед революцією.

М. С. Грушевський, ставши головою Центральної Ради, за всяку ціну старався відсунути на далі розв'язання основних проблем революції.

«... З огляду на те, що різні партії різно думають про поладження економічної, особливо земельної справи, вона (Центральна Рада — М. Р.) закликає всі партії, групи й верстви (кляси) українські, аби вони поки що відложили те, що їх може поділити чи порізати... і через те вона відкладає вияснення економічної, земельної і харчової справи на пізніше» *.

І ось, щоб відкласти «на пізніше», Грушевський розгортав і пропагував свою концепцію класового співробітництва, єдності національного фронту.

«Український нарід повний життєвої сили й енергії — писав 1917 року М. С. Грушевський, — здібний, витривалий, високо здатний до організації, до громадської солідарності. Національне почуття, стільки віків боротьби проти всяких напасників, що наступали на волю й добро України, зв'язали міцно, згопили національним обрчем всі верстви українського громадянства від панських і буржуазних груп до пролетарів. Досить людині відкрити очі на те, хто вона, щоб бути певним в її вірності національній дисципліні. З сею міцною одністю наш український нарід становить велику силу, суцільну глибу, моноліт, якого нема нішого в Східній Європі» **.

(курсив наш — М. Р.).
«Ідеї національної згоди й гармонії — пише Грушевський в іншому місці — повинні ввійти в життя, глибоко залягти в нім, як фундамент, на яким будуватиметься нове життя і тільки на нім повинно будуватися» ***.

Не клясова боротьба, не боротьба селянства проти поміщиків за землю; не боротьба робітників проти буржуазії, а «ідеї національної згоди й гармонії» повинні бути фундаментом, повинні зв'язати міцно, вхопити «національним обрчем всі верстви українського громадянства від панських і буржуазних груп до пролетарів», ось перша теза, перша основа націоналістично-буржуазної системи поглядів Грушевського, які проходять через численні його статті, роботи, промови.

ТЕОРІЯ БЕЗБУРЖУАЗНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Але в добу імперіалізму, підчас революції, виключного загострення класової боротьби приходилося спеціально уґрунтувати можливість класового співробітництва, можливість єдності інтересів різних клас. Оскільки кожний часочковий день реального політичного життя трошив ці теорії, доводив протилежне, Грушевський допоміжно уґрунтовував «єдність національного фронту» теорією безбуржуазності українського народу. Заперечувати наявність буржуазії на Україні було тяжко, тому це обґрунтовувалося тим, що владущі експлуататорські класи це — чужі, російського або польського походження.

Коріння цієї теорії у Грушевського можна найти ще в його старих писаннях 1906 р. «Украинская народность» — писав він — приналежить к категории народностей демократических раб. exelence. Исторические условия свели национальный состав почти исключительно до демоса, притом, главным образом, демоса крестьянского, земледельческого. Раннее прекращение государственной жизни [в XIV веке], возобновленной только отчасти и на короткое время (во втором половине XVII века), состояние под властью и управлением чужих инородных правительств имели здесь своим последствием потерю внешних имущественно сильнейших классов».

Це Грушевський писав ще підчас першої революції. 1917 року ця теорія стала ще потрібнішою, Грушевський формулює її різкіше і чіткіше.

* М. Грушевський «Українська Центральна Рада та її універсали», стор. 4.

** М. С. Грушевський, «Звідки пішло українство і до чого йде воно».

*** М. С. Грушевський, «На порозі Нової України», стор. 42.

«Наша історія йшла відмінними дорогами. — *Творчі, здорові, роботящої буржуазії у нас не було й нема.* Те, що зветься буржуазією — се переважно паразитарні елементи, виховані протекцією старого режиму, нездібні до творчої праці, — в більшості не творчі, а марнувачі економічних засобів нашого краю. *Пролетаріат український ще надзвичайно слабкий.* Пролетаріят міський, свідомо зв'язаний з кращим, сильніший від українського, але також в порівнянні з загальною міркою нашого життя, він теж не бо-зна який і відступає перед чисельною економічною силою селянства на другий план. Тому революція наша пішла іншими дорогами, ніж на Заході, з іншого боку підійшла до розв'язання соціальної проблеми, наміщеною стейкою повинно йти й даліше наше соціальне й державне будівництво, маючи своєю підставою інтереси трудового селянства. Як основа соціальної й економічної структури нашого краю взагалі, селянство зістанеться фундаментом, на котрім треба будувати все...» *

Тут Грушевський стисло давав згусток своєї концепції, яку десятки разів у різних інтерпретаціях і варіантах можна знайти в його численних публіцистичних роботах**.

В чому суть цієї теорії? Тут зводиться на нівель українська буржуазія.

Що, мовляв, ви, марксисты - більшовики, балакаєте про потребу нещадної боротьби з буржуазією, її ж майже нема, — відповідає Грушевський.

Що ви, більшовики, балакаєте про гегемонію, диктатуру пролетаріату? Пролетаріат України надзвичайно слабкий, — відповідає Грушевський. Хіба в таких умовах можна ставити питання про керівну роль пролетаріату? Коли українські соціальні демократи, меншовики висували теорію «недозрілості», що ми, мовляв, ще не досішли до соціалізму, що капіталізм ще у нас молодий, слабо розвинений, то Грушевський з есерівського, «іншого» боку дає другу допоміжну теорію безбуржуазності українського народу, що Україна до соціалізму прийде іншими шляхами — не через пролетаріат, а спираючись на селянство, як «головну» підставу. За цією концепцією Грушевського є *єдине селянство*. Він заперчує наявність в ньому класової диференціації, забуває про існування селянської буржуазії, куркульства та селянської бідноти.

Суть цієї «теорії» полягає в тому, що Грушевський, відкидаючи керівництво пролетаріату, підкреслюючи його слабкість, висовує замість нього керівництво *куркульство*.

Грушевський прищеплює селянству недовіря до робітничої класи — «Ми хочемо — піти в травні 1917 р. — як на чолі всіх справ стають почасти робітники, почасти ж пани.

«Ніхто селянству не допоможе збудувати свій український трудовий храм... Довіряти тільки собі, покладатися тільки на свої трудові сили». (Народня Воля», М. С. Грушевський — «Селянство і власть»).

Ідеолог «нового лукавства» все це робить, звичайно, як «приятель» селянства. Так буквально він себе атестує:

«Я як вірний і незамінний приятель і товариш нашого трудящого люду» (М. С. Грушевський «Народня Воля» № 25).

Замість того, щоб показати селянам досвід історії, що селянство само по собі, без допомоги, без керівництва пролетаріату, неспроможне розбити поміщиків, Грушевський, навпаки, дискредитує в очах селянства робітничу класу, допомагаючи поміщикам та буржуазії.

* М. С. Грушевський «На порозі нової України» стор. 37.

** Правда, на авторство теорії безбуржуазності української нації претендує також В. Винниченко. В брошурі «Поворот на Україну» він пише: «Українська нація силою історичних умов і обставин не виторвала свої національної буржуазії, ні індустріальної, ні торговельної - фінансової, ні навіть аграрної (коли не рахувати окремих одиниць). Коли я перше в 1917 р. виставив цю тезу і на ній базував напрямки нашої політики й боротьбу тимчасовим урядом, то на мене з різних причин обурилися і деякі соціалісти. Однак факт був фактом і його зрештою мусіли визнати всі і навіть підкреслювати його» (стор. 22).

З наведених матеріалів ми наочно бачили, що справжнім автором цієї теорії є М. С. Грушевський, що висунута вона була ще задовго до 1917 року. Звичайно, 1917 року ця теорія обслуговувала не боротьбу з Тимчасовим урядом, а боротьбу з пролетарською революцією. Але ця питана важлива з іншого боку. Тут колишній голова уряду П. Ради В. Винниченко прямо й недвозначно зазначає, що на цій теорії *базувався напрямки нашої політики*.

Під маскою влади «трудового» народу висовується влада селянської буржуазії — куркульства.

Трудове селянство — це про людське око, а справжня підстава політики Грушевського, це, як він висловився, в своїй ілюстрованій історії, — «найцінніші й свідоміші елементи селянства» — заможне селянство.

ГОЛОВНА ПІДСТАВА ЄДИНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ФРОНТУ КУРКУЛЬСТВО

Де ж за Грушевським центральна фігура утворення «єдиного національного фронту»? Хто, яка класа є його гегемоном, керівником, «підставою»?

«Головною підставою сей Великої України, — пише він, — ще довго, коли не завжди буде селянство, і на ній прийдеється її будувати. В довгі часи нашого досвітнього животіння ми все повторяли, що в селянстві і тільки в селянстві будущина українського відродження і взагалі будущина України.»

Протягом цілого століття українство й селянство стали синонімом. З того часу, як усі інші верстви зрадили свою національність, від нього черпався усебі матеріял для національного будівництва й на нього покладали воно свої надії. Україна зможе встати тільки тоді, коли встане наново цей скинений в безодню пітьми й невідомості титан...

І як підстава української стихії спеціально й як основа соціальної і економічної структури нашого краю взагалі, селянство зістане фундаментом, на котрім треба будувати все. Тільки те буде міцне, що збудується на ньому, і горе тим течіям, партіям, плянам і намірам, які будуть іти проти нього...

Грушевський спеціально уґрунтовує довготривалість гегемонії села.

«Селянське господарство мусить високо підноситись над прожиточним мінімумом, повинно фактично риватись по принципу трудовому й ся трудовою нормою з розвитком інтенсивної культури, машин і всяких технічних уліпшень повинно підійматись все вище.

«Селянське господарство повинне буде дати, як я сказав, не тільки мінімум прожитку селянській сім'ї, але й змогу задовольняти певні вимоги з достатком і комфортом, культурні й духовні потреби, котрі повинні зростати, — і на зріп іх мусить попрацювати вся державна машина».

Але для «трудової» норми (30 — 40 десятин) всьому селянству мабуть землі не вистачить. «Достаток і комфорт», мабуть, розраховує Грушевський для заможної верхівки села, бо навіть за Грушевським якийсь «лишок» все ж відпливатиме на фабрики. Але тут Грушевський заспокоює.

«З другого боку, з розвитком інтенсивних культур, ся трудова норма вимагатиме все менше земельного обшару, поємність території буде зростати, на українській землі знаходитиметься місце навіть для тих хліборобів України, що помандрували з рідної землі, приводу до селянської еміграції, мабуть, не буде. Через те селянська верства хоча не буде зростати релятивно, з розвитком індустріалізації і культури, зі зростом фабричного пролетаріату й інтелігентських занять... абсолютно вона таки зростатиме далі й соціальна та політична роля її буде першою дуже довго, а може і завжди» (стр. 37 — 38) (курсив наш — М. Р.)

Ця перевага селянства, на думку Грушевського, буде продовжуватись дуже довго, а може й завжди.

«Навіть коли... з села почне відпливати весь лишок, котрому фабрика чи інша праця зможуть дати кращі умови існування, все таки й чисельно й економічно й політично селянство зістанеся, очевидно, підставою політичного, державного й економічного життя України». (стор. 39).

Грушевський заперечує гегемонію міста. Село повинне вести перед в країні. Пролетаріат чисельно слабкий, буржуазії майже нема. На Україні повинне панувати село, на чолі з заможним селянством. Грушевський формально механістично підраховує чисельну перевагу селянства над пролетаріатом. Він ігнорує, що місто в умовах капіталізму веде за собою село. Для нього вирішає питання кількісний бік справи.

* М. С. Грушевський «На порозі Нової України», стор. 36 — 37.

Грушевський тут не самотній. Ленін писав спеціально про цей тип буржуазних демократів.

«Хоч скільки дрібнобуржуазні демократи, що називають себе соціалістами, розбиватимуть собі лоба перед божествами «рівності», «загального голосування» і «демократії»... від того не зникне економічний і політичний факт нерівності міста й села. Це факт неминучий за капіталізмом взагалі, підчас переходу від капіталізму до комунізму, зокрема.

«Місто не може бути рівне селу. Село не може бути рівне місту за історичних умов цієї доби. Місто неминуче веде за собою село. Село неминуче йде за містом. Питання тільки в тому, яка класа, з «міських класів» зуміє повести за собою село, подолає це завдання й яких форм цей провід міста набере...

«У вирішальний момент у вирішальній точці мати вирішну перевагу сил — цей «закон» воєнних успіхів, є так само законом політичного успіху, особливо в тій запеклій, кинучій війні класів, що зветься революцією.

«Столиці, або взагалі найбільші торговельно-промислові центри... в значній мірі вирішують політичну долю народу, розуміється, за підтримки центрів достатніми місцевими сільськими силами, хоча б це була й не негайна підтримка.

«Сила пролетаріату в усякій капіталістичній країні незрівняно більша, ніж частка пролетаріату в загальній сумі людності, це тому, що пролетаріат економічно панує над центром і нервом всієї господарської системи капіталізму, а також тому, що пролетаріат економічно й політично відбиває справжні інтереси величезної більшості трудящих за капіталізмом.

«Тим то пролетаріат, навіть коли він становить меншість людності... спроможний і повалити буржуазію і притягти потім на свою сторону багатьох співників з цієї маси інакше — пролетарів і дрібних буржуа...».

Тут ми маємо яскраве, наочне протиставлення системи поглядів буржуазного демократа Грушевського Леніновому вченню про гегемонію міста та диктатуру пролетаріату. Грушевський заперечує, ігнорує *класове* розширення селянства. Село у нього виступає, як єдине ціле. Свою справжню соціальну опору — куркульство — він приховує селянською масою.

Відвертіше *дійсно* соціальною підставою своєї політики Грушевський виявляє, пояснюючи заклик німецьких імперіялістів в лютому 1918 року.

«Можна було наперед знати, — пише він, — що вступ німецьких військ на Україну дасть привід до агітації проти Ц. Ради, з різних сторін може викликати тривогу й незадоволення серед широких кіл людності, серед селянства, сеї головної підстави української державности. Але з другого боку було в високій мірі небезпечним зоставляти Україну на довгий час у владі більшовицької анархії і чекати поки вона сама себе злість, поки переговори більшовицька зараз і викличе таку сильну й організовану реакцію серед самої української людності, щоб на ній можна було опертися українській владі. Широкі круги людності, націоналістичні й свідоміші елементи селянства бажали ладу й порядку, але ждали твердої власті, котра б дала їм того й визволила від більшовицького терору, самі почували себе безсильними, і се могло тягнутись дуже довго...

«Власні військові сили України змаліли дуже під впливом більшовицької деморалізації** і про організацію правдивої армії можна було думати тільки згодом.

«Супроти цього українське правительство вважало неможливим зрестися тої воєнної помочі, яку йому зараз готове було подати правительство Німеччини — теж розуміється з власного інтересу: щоб поспішити вивіз збіжжя з України. Воно просило Німеччину прислати своє військо на Україну і за який тиждень, по підписанню трактату воно вже переходило границю»***.

Тут Грушевський трохи відвертіше ставить питання: Вступ німецького війська на Україну викликає тривогу й невдоволення серед широких кіл людності, серед селянства — зазначає сам Грушевський. — Селянство це «головна підстава української державности». Але селянство було «*головною*» підставою тільки на бумазі, «про людське око». Дійсна реальна *головна* підстава — це «найцінніші і свідоміші елементи селянства, що бажали ладу й порядку, ждали твердої влади»

* Ленін — «Избранные произведения», том III, стр. 570.

** Трохи раніш Грушевський сумно відмічає: «До половини січня Київ взято в дуже тісне кільце, і становище його стало просто критичне. Військові українські частини, зібрані в Києві, були деморалізовані дорешти більшовицькою агітацією, висловлювалися проти Ц. Ради, або проти братовицької війни з більшовиками, домагалися переговорів з ними, а себе тим часом проголошували нейтральними» (там же, стор. 561).

*** М. Грушевський — «Ілюстрована історія України», стор. 565 — 566.

Хто це вони «найцінніші й свідоміші елементи», що весною 1918 р. ждали твердої влади? Хто ждав визволення «від більшовицького терору»? Може селянська біднота чи малоземельне селянство, що захопили поміщицькі землі та реманент та зач.пили також куркульські землі? Мабуть, вони більшовицького «терору» не боялись?

Академік М. Грушевський все ж таки історик і добре знає, які класи підчас революції ждуть «ладу та порядку», «твердої власті». Оти 100 тисяч куркульських господарів України, селянська буржуазія, ось хто передусім бажає твердої влади, ось хто був головною підставою, і коли Грушевський та Ц. Рада не зуміли (хоч і хотіли — М.Р.) дати цієї «твердої» влади, — ця сама селянська буржуазія в бльоці з поміщицтвом за допомогою німецьких юнкерів, послали до чортової матері і Грушевського і Ц. Раду, встановивши гетьмана.

Прямо кумедно, смішно читати Грушевського, який навіть тоді, коли ця українська буржуазія вкупі з поміщицтвом проганяла його, він дон-кіхотськи розводить руками та заперечує існування буржуазії.

«На лівобережжі українські поміщики захопились також організувати рух проти земельної реформи і соціалістичного (?) українського правительства; приєднавши до себе дрібних власників — селян і козаків, вони виносили резолюції з домаганням, щоб Ц. Рада відставляла свій соціалістичний (?) кабінет, не скликала Установчих Зборів, організувала тимчасове правительство й віддавши йому всю владу, себто диктатуру, сама розпустила себе. Інакше грозили боротьбою, повстанням і т. д... Їх депутатії з'являлися й у німецьких представників... І що найгірше, паралельно з такими заходами елементів сторонніх, несоціалістичних аналогічна агітація за відсунення соціалістів (?) від влади та передачу її в руки якоїсь нікому ближче незвідомої української буржуазії (КОТРОЇ ФАКТИЧНО Й НЕМА) — щоб вона за поміччю німців закріпила українську державність на підвалинах буржуазних, вели певні групи українських с. - демократів і соціалістів - федералістів і їх преса» *.

М. С. Грушевський, як та божя коровка, вважає соц.-федералістів та соціалів - демократів за соціалістів, не розуміючи, що це були безпосередні представники української буржуазії — великої та дрібної. Навіть тоді, коли ця буржуазія давала йому пинка, він заперечував її існування.

«Незвідомої української буржуазії, котрої фактично й нема».

Для Грушевського класова боротьба — це не рушійна сила всієї історії, це не закон історичного розвитку, а якась «аномалія», зло, з яким треба боротись.

Він здивований, коли українські поміщики порушують «Єдиний національний фронт». Ну, мовляв, польські поміщики виступають проти Ц. Ради, те натурально, мовляв чужі, ворожі. Але який жах!

«Але від них (поляків) не одстають і сито українські поміщики. Самі щирі українці, патріоти самостійники і так далі — пише Грушевський. — Вони підлецуються до німецьких військових, розповідають їх, оповідаючи, що українське правительство неадекватне, бо соціалістичне. Отже, німцям треба вмішати, взяти в свої руки справу, тому, що селяни не можуть самі засіяти земель, Україна зістанеся без хліба...»

Грушевський, що досі замовчував навіть існування українських поміщиків, тепер мусить визнати їх. Він «пужас» українських поміщиків та капіталістів судом історії. Мовляв, це повторення «ганебної сторінки української історії, коли проводирі, погнавшись за класовими інтересами, вмішали у свої внутрішні справи чужоземного протектора, щоб закріпити свої права на землю й працю визволеного народу» (курсив наш — М. Р.).

Грушевський перед лицем класових інтересів українських поміщиків та куркульства не знаходить нічого іншого, як присоромити українських «патріотів» - поміщиків.

Пам'ятайте, — галасує Грушевський 21 квітня 1918 р.**, — ці соромітні події, оплакані пізнішими поколіннями свідомого українського громадянства, ся велика неагороджена помилка (добра-«помилка» — М. Р.), заплямована огненними сло-

* Михайло Грушевський «Ілюстрована історія України», 1918 р. стор. 568.

** М. Грушевський «Стара історія», газета «Народня Воля» від 21 квітня 1918 року.

нами поетів, як ганебна зрада народнім інтересам». Мабуть той «національний бруч», який повинен за Грушевським об'єднати «всі верстви українського громадянства від панських буржуазних груп до пролетарів», про який він галасував 1917 року десятки разів в цій залі теперішнього Київського Музею Революції, не раніш засідала Ц. Рада, цей «єдиний національний фронт» існував тільки в маніловських фантазіях «великого» історика та політика М.С. Грушевського.

Чи випадкова ця куряча сліпота?

Ні, зовсім не випадкова.

Вона має глибоке соціальне коріння.

В «кумедне» становище попав Грушевський тільки в квітні 1918 р., не зрозумівши, що «хазяїну» при фактичній владі німецьких імперіалістів, теорія «єдності національного фронту», «безбуржуазности українського народу» вже непоприйнятна, що тепер за допомогою німецьких багнетів та гармат, селян можна «навести» іншою метою «підождати» з землею, що тепер Грушевський і сам не потребує, що тепер буржуазія може вийти на світ, показати своє дійсне обличчя, не ховаючись за спину «трудового народу».

* * *

Дуже характеристично, що ідеолог українського поміщицтва — гетьманців — В.К. Липинський теж рішуче виступає за гегемонію «селянства».

«Політична власть на Україні — пише Липинський — повинна належати в першій мірі представникам українського селянства і город не повинен диктувати свою волю українському селу. Україна — край хліборобів, і українська держава мусить стати державою хліборобів. Стоячи на такому ґрунті, партія наша (цебто українська партія демократів — хліборобів — М. Р.) буде використовувати всі засоби для збільшення політичної, економічної і культурної сили українського селянства».*

Цю програму поміщицько - куркульської партії видано 15 жовтня 1917 року, коли пролетарська революція, коли хвиля селянських повстань безпосередньо загрожувала самому існуванню поміщицтва. Українське поміщицтво, особливо дрібне та дрібне, намагається спертися на куркульство, виводячи його на перший план.

«Ми мислимо майбутню Вільну Хліборобську Україну — продовжує Липинський, — як край високо розвинутого інтенсивного фермерського сільського (курсив автора — М. Р.) господарства».

Український поміщик, що був переважно дрібним та середнім, намагається урятуватися коштом ліквідації великих маєтків.

*«Ми будемо йти до того, щоб зникли якнайшвидше... величезні поміщицькі антифунді, котрі могли існувати тільки при дешевих робочих руках, темноті народній та піддержці пануючих держав, і витворені панщиною — великі скупчені і бідні українські села. Місце одних та других повинні зайняти розкинуті рівно по всій українській землі — дрібні трудові українського селянства»**.*

курсив Липинського — М.Р.]

Отже ми яскраво бачимо, як під прапором демократії, під гаслом влади селянства ховається і поміщик, і буржуа та куркуль. Вони спільно виступають проти гегемонії міста, проти пролетаріату. Дивіться, як цілковито сходяться в основному питанні Грушевський, Шраг і Липинський***.

* В. К. Липинський — Нарис програми української демократично-хліборобської партії, стор. 12.

** Там же, стор. 21.

*** Характерно, що один з видатних соціалістів-федералістів старий Шраг, який на кригівщині як кандидат обирався до Держ. Ради, виступаючи на першому Всеукраїнському з'їзді майже слово в слово повторює Грушевського: «Майте на увазі, що Україна буде вільна, як буде брати свої сили в селянстві. Ще тоді, коли панував старий цар ... і тоді люди, які вірили в народ, казали, що підвалина всього є селяни». («Народня воля» № 26, 4 червня, виступ Шрага).

Тут ми наочно бачимо, як перед загрозою пролетарської революції під серпанком демократії утворюється той блок від феодалів до крайніх «лівих» демократів, який геніяльно передбачав Фрідріх Енгельс.

«Так было во всех революциях, — писал він у листі до Бебеля. — К власти приходит партия самая ручная [из революционных], сохраняющая еще способность управлять в духе имущих именно потому, что побежденные только в ней видят последнюю возможность спасения... Весь буржуазный класс, остатки феодального владеющего класса, большая часть мелкой буржуазии и сельского населения группируется тогда вокруг той крайней буржуазной партии, которая тогда на словах выставлет себя крайне революционной». [К. Маркс, Ф. Енгельс «Письма», под редакцией Адоратского, ст. 265].

Але між ними є й різниці.

Коли Липинський чітко висуває основою своєї політики *куркульство* — це обман. На ділі його основою є середнє та дрібне поміщицтво — шляхетство. Він не може в своїй агітації спертися на все селянство, цьому ніхто не повірить.

Коли Грушевський висуває своєю соціальною основою *селянство* взагалі це теж обман, справжньою основною природою є селянська буржуазія. В боротьбі проти пролетарської революції за часів Ц. Ради Липинський і Скоропадський. Чикаленко підтримували Ц. Раду. Це для них було *зло*, але менше, ніж влада пролетаріату.

Коли Липинський, ідеолог і представник українського поміщицтва, піддащувався до українського куркульства, то Грушевський, ідеолог селянської буржуазії та буржуазної інтелігенції, ховається за широку спину селянства.

Відмінно від Липинського, що чітко висуває на перший план куркульське фармарське селянство, Грушевський жодним словом не згадує про існування куркульства. Він, як чорт ладану, боїться навіть натяку на класову диференціацію серед селянства, — тому про хутори він навіть не згадує.

Грушевський історик, знавець української літератури, чомусь ігнорує «забува», що навіть націоналістична українська література протягом двох-трьох десятиків років давала широку картину загострення класової боротьби серед українського селянства. Взяти хоч би твори Винниченка, Коцюбинського та інші.

Нагадаємо «Fata Morgana» Коцюбинського, який глибоко змалював звірячі обличчя куркульства, його нещадну боротьбу з малоземельним селянством ще для 1905 року. Хліба історик Грушевський не читав цього твору, не читав, як що 1905 року українська селянська буржуазія Чернігівщини жадала «твердої влади», «ладу й порядку», і не знає, що репетиції «німецьких езекуцій» 1918 р. можна знайти в історії революції на Україні 1905 — 1907 року.

Річ не в тому, що Грушевський не «розуміє» цієї справи, «не обізнаний» з нею. Зрозуміти цю справу заважають соціальні інтереси тієї класи, тих класових груп, що їх М. С. Грушевський репрезентує. І зовсім не випадково Грушевський, як ми покажемо далі, не «розуміє» цієї справи навіть 1931 року.

ВОРОЖНЕЧА ДО ВЕЛИКОРУСЬКОГО НАРОДУ, ЯК ЗБРОЯ БОРотьБИ З ПРОЛЕТАРСЬКОЮ РЕВОЛЮЦІЄЮ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СИСТЕМИ ПОГЛЯДІВ ГРУШЕВСЬКОГО

Одною з важливих складових частин воявничого українського націоналізму була ворожнеча до великоруського народу.

У січні 1918 року націоналістичну куркульську контрреволюцію розгромило всеукраїнське повстання робітників і селянської бідноти. Ц. Раду на чолі з Грушевським вигнано з Києва і вона помандрувала до Житомира й далі до самого кордону по допомозі від німецького імперіялізму.

Треба відгородитися від пролетарської революції, і Грушевський розгортає цілу концепцію непримиренних суперечностей між великоруським та українським народами.

«Горять між іншим історичні, культурні, економічні і всякі інші зв'язки народу українського з народом великоруським... Тепер ми самим очевидним способом маємо боротьбу самих народів великоруського та українського» *.

* М. С. Грушевський. «На порозі Нової України», стор. 74.

Війну робітників і селян України проти поміщиків, укр. буржуазії та куркульства Грушевський навмисне перетворює в національну війну. Грушевський розгортає в статтях, в брошурі, що за його власним визнанням була політичним заповітом, цілу концепцію історичної непримиренності, суперечностей між великоруським та українським народами.

1917 року в брошурі «На порозі Нової України» М. С. Грушевський писав:

«український нарід належить до західно-європейського... не тільки силою історичних зв'язків, які протягом століть зв'язали українське життя з західним, а й самим складом народнього характеру. Є з того погляду глибока ріжниця між характером українським і великоросійським, глибоко відмінним від європейського».

На думку Грушевського, для великоросів характерні такі прикмети:

«брак власної людської гідності і непошановання гідності іншої людини; брак смаку до вигідного доброго, урегульованого життя для себе і непошановання чужих інтересів і потреб в такому житті та чужих здобутків на сім полі; брак волі до організованого громадського і політичного життя, нахил до анархізму і навіть руйнівства соціального і культурного; легковаження культурних і громадських вартостей і величання своєю некультурністю й неорганізованістю супроти цих вартостей, вічне хитання між громадським і моральним максималізмом і повним нігілізмом, яке спадас часто до повної затрати моральних критеріїв — все це мало гарного має в собі і перед сими хибами соціального характеру на другий план відступають різні добрі, навіть дуже добрі прикмети індивідуального характеру — оскільки й вони теж не заслонюються, не затроюються грубістю й індиферентизмом» (стор. 19 — 20).

«Сі прикмети — продовжує Грушевський — глибоко протилежні всьому європейському організованому індивідуі... Вони не являються повною антитезою народнім прикметам українським з їх високим розвитком гідності своєї, пошанованням гідності чужої, любов'ю до певних установлених зверхніх форм, «закоханих» річей етикету й добрих манер, любов'ю до чистоти, порядку, краси життя, прив'язанням до культурних і громадських вартостей життя» і т. ін.

Потребу німецької орієнтації, виправдання окупації України, М. С. Грушевський почина доводити ще з Ярослава Мудрого.

«Полишаючи на боці ті факти і дані, які вказують на тісні зв'язки нашої України з германською і кельтською культурою. Подунавай же в часах передісторичних, ми маємо в добі Ярослава і за його синів і внуків надзвичайно широкі династичні зв'язки з німецькими князівствами і всякими іншими державами і державами, які стояли в сфері німецької культури» (стор. 13).

«В її головніших містах з'являються великі західні колонії, особливо німецькі, які служать живими посередниками з Заходом, провідниками західних впливів... З кінцем XIV віку Львів, наприклад, це суто німецьке місто і таким був «він»... XV і навіть частину XVI в., а тим часом він в сім часі — культурний центр України»...

«Таким чином зв'язана тісно і безпосередньо з Західною Європою — Німеччиною в першу голову, а далі з Італією також, Україна перейшла з деяким тільки запізненням добу італійсько-німецького відродження, німецької реформації...» (стор. 14).

«Брацлав і Ідаськ, два історичні ринки українського експорту (зруйнованого тільки силеміть російським правительством тільки в XVIII в.), були головними посередниками й джерелами сих західних німецьких впливів... Починаючи від заграничних головних німецьких університетів, куди так ачашали наші спудеї до ініція гетьманщини, і кінчаючи тими ярмарками, куди йшли гурти українських волів, транспорту спирту, конопль, льону і т. інш. і звідки вивозилося все, почавши від бакалій і антик і кінчаючи книжкою, гравіюрою, малюнком» (ст. 15).

Отже, щоб довести потребу німецької орієнтації та окупації, Грушевський шкодує фарб, залазить аж до Ярослава, й навпаки доводить, що з великоросами українцям не по дорозі, з ними каші не зварить. «Український нарід належить до західно-європейського кола», а Великоросія — це азіатчина. Правда, Грушевський почав цю теорію розводити, коли «азіяти» почали віднімати землю своїх «азіатських» і «європейських» поміщиків, забирати фабрики у буржуазії, порушувати «західно-європейську демократію» і т. інш., коли «західно-європейські» українські селяни «по азійськи» пішли за прикладом своїх великоросійських братів, коли робітники України почали трошити буржуазію, віднімати фабрики, заводи. — При такому «пасажі» як же тут не згадати про Ярослава!

«Реальні факти — пише Грушевський — на кожному кроці говорять про глибоку антитезу тих двох близьких по крові, а відмінних духом народів». Перед «духом» святим нічого не зробиш! Після пролетарської революції на сході українська буржуазія сунулась на захід, і Грушевський утворює свою «Західню орієнтацію»¹

«ВЕЛИКА УКРАЇНА» ТА «ЧОРНОМОРСЬКА КООПЕРАЦІЯ» — ФОРПОСТ НІМЕЦЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ НА ЧОРНОМУ МОРІ ТА СХОДІ ЄВРОПИ

«Західня» орієнтація Грушевського — це по суті німецька орієнтація.

«Відчужена від Західнього світу взагалі штучними насильними заходами московськими, Україна зможе тепер вернутися з новою силою до свого близького її духом і вдачею світу. В першу чергу — до світу германського, німецького, з котрим і в минувшні в неї було найбільше зв'язків».

«Історичні умови життя, — пише він, — орієнтували Україну на Захід, географічні — орієнтували її орієнтують на полудне, на Чорне море».

Чорне море здавна грало дуже велику роль. Чорноморські степи служили від незапам'ятних часів битим шляхом з Подунав'я, а Серетньої Європи, з Балканських країв до Туркестану, Серетньої Азії і відті — до Індії через Афганістан і до Китаю... Україна йшла до того, щоб широко заволодіти чорноморськими берегами і стати тут міцною ногою. На перешкоді стояло суперництво з іншими державами — Візантією, Турцією, а головні ті удари кочових орд, що від часу до часу спадали страшною силою на Чорномор'я. Нарешті в XVIII в. ослабла остання з тугешних орд, Кримська... Але скоро виявилось, що політична й економічна енергія України паралізована Московською політикою.

Коли народність наша, дух нашого народу тягне нас на Захід, край за-вертає нашу енергію, нашу працю на Схід і полудне в сферу нашого моря, на-шого комунікаційного центру, до котрого ведуть нас наші ріки і повинні б повести всі наші дороги»...

Чорне море за допомогою України повинне було стати «Німецьким» озером. Коли ви пригадаєте, що весною 1918 р. німецьке військо перебувало в Туреччині, Болгарії, Румунії, Україні, на Кавказі, то зрозумієте, що ці плани були зовсім не ілюзорні.

У світлі цих фактів можна бачити, що чорноморські «мрії» М. С. Грушевського зовсім не випадкові. «Чорноморська орієнтація» не суперечить німецькій орієнтації, а навпаки — є її органічною складовою частиною.

М. С. Грушевський докладно уґрунтовує право України на Чорне море.

Історично уґрунтовувши вагу Чорноморської орієнтації, давши західньому «духові» роботу на «Сході», коло Чорного моря, Грушевський вишуває «кооперацію народів Чорного моря».

«Се співробітництво може бути надзвичайно корисне. Чорне море об'єднує й зв'язує до купи краї з дуже відмінними фізичними й господарськими умовами, які незвичайно добре можуть себе доповняти... Тісно зв'язавшись між собою, ці чорноморські краї можуть створити незвичайно багату, велику й многосторонню економічну базу...»²

Гегемонія в цій «кооперації» народів «Чорного Моря» повинна належати Україні.

Правда, Грушевський спеціально зазначає, що він не хоче українського імперіалізму.

«Я боюсь, що в моїх словах хтонебудь схоче побачити те, чого в них зовсім нема — імперіалістичних забаганок до захоплення чужих ринків, до експлуатації культурно-відсталих країв, як своїх колоній, взагалі до політики економічної експансії. Я не хочу цього. Я не бажаю своему народові панування, бо вважаю, що панування деморалізує, вироджує самого пануючого й не може бути поєднаним з правдиво-демократичним устроєм».

З тих же мотивів я навіть не вважаю корисною для нашого народу СІЛЬНО ВИРАЖЕНУ ГЕГЕМОНІЮ. Я не хочу українського імперіалізму».

Це спеціальне кілька разів повторене застереження явно підозріле. Грушевський не вважає корисною «сильно виражену гегемонію», а проти гегемонії зви-

¹ Між іншим, тут можна бачити, що 1926 року Хвильовий своїм гаслом «даєш Європу» своєю західньою орієнтацією відкривав стару Америку, повторював «зоди» Грушевського.

² М. Грушевський «На Порозі Нової України», стор. 20 — 24.

ної, не «сильно вираженої» він, мабуть, не заперечує. Імперіялізму чи колоні-
ялізму захоплень він не хоче. Натурально 1918 року, коли Україна сама була
пована, було не до колоніяльних захоплень.

«Не до жиру, быть бы живу», але в інший час, — Алах його знає, — може й у ушевського охота з'явилася б.

З'явилася ж вона у Слабченка, Єфремова й інших соціальних істориків. Справа ж не у власних базисних Грушевського. *)

Грушевський має рацію в одному, що дійсна гегемонія, дійсна перша скрипка не належить справжньому господареві чорноморського кооперативу — ніякому імперіялізмові. «Чорноморська кооперація» Грушевського мала б тільки українську вивіску, так само як і «влада» центральної Ради. Прогнозована «кооперація народів Чорного моря» об'єднувала б країни відсталі, аграрні, ними фактично керувала б індустріально розвинута імперіялістична Німеччина. «Велика Україна», «Держава трудового народу» була б тільки її напівколоніальним форпостом.

ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ ПІД МАШКАРОЮ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ — ДЕРЖАВІ

Але треба було чим хоч прикрити заглиб німецьких імперіалістів та продаж тересів селянства. Історичні довідки, починаючи від кельтської культури та Яре-ва Мудрого, були недостатні. Треба чимось ідеологічно посолодити гірку правду німецької окупації, німецьких ревізій та карних експедицій.

І ось Грушевський розгортає широкий мажорний тиск архаїчної демократичної «народної» республіки «трудового» народу, яку під захистом «німецьких багнетів» передбачається будувати. На авансцену виступають «психологічні» та «моральні» цінності, виступає «Велика Україна».

«Обставини так зложилися, — пише весною 1918 року М. С. Грушевський, — що великі завдання стали для нас можливі, що ми можемо тепер творити не тільки свободну й незалежну Україну, а й Україну Велику».

Грушевський знову спеціально застерігає, що він хоче Україну «велику не територією чи багатством, чи пануванням над іншими, а велику отими соціально-моральними цінностями, про котрі я сказав». «Коли хочу для України її економічної сили й мілітарної і культурно-інтелектуальної, то для того тільки, щоб вона вповні досягнена й забезпечена можливістю того морально-соціального розвитку, про котрий я говорив».

«Для того, щоб дати з України світові ще одну мізансцену республіки, хоч би й демократичну, по правді, не варто було стійки труду й захолю. Для того тільки, щоб підняти добробут нашого народу й дати йому кращу матеріальну культуру, щоб підняти добробут нашого народу й дати йому кращу матеріальну культуру, щоб підняти добробут нашого народу й дати йому кращу матеріальну культуру...» (стор. 32).

Про землю, про діб не доводиться розмовляти. Це дя Грушевського «мішанство», що там «підняти добробут народу, дати йому кращу матеріальну культуру». Куркульницькі юнкери забрали хліб, селянське добро, повертали поміщикам та куркульству землю. В цей час Грушевському непідходящою темою було питання про «добробут народу». І тут дуже цікаво, як ідеолог буржуазії і куркульства, рикривав й заховує штаю соціально-моральних вартостей будову звичайної уржуазної держави. Щоб повести за собою маси в добу великої революції, треба було висунути якесь гасло, щоб приманити ці маси.

«І от почуття тих великих, я скажу — моральних вартостей, не чисто інтелектуальних, тим менше виключно матеріяльних, а моральних чи морально-соціальних, які має здійснити Україна в своєму житті, щоб вести їх у життя

* Між іншим у березні 1918 року під час урядування Грушевського до Криму провадилась типова імперіалістично-колоніальна політика; український уряд П.П. Скоропадського не визнав права на існування в риму самостійної татарської республіки, надіслав до Євпаторії, Феодосії та інших районів Криму своїх комісарів для управління Кримом.

людства, повинне бути провідною ідеєю, яка мусить запанувати розумом, чуттями і уявою нашого громадянства, щоб воно стало його релігією, його найвищим добром для которого він живе і існує»¹.

«У нас повинно тепер стати негарним тоном, прикметою невихованості людини все, що різко розминається з демократизмом і ідеєю соціальної несправедливості... нахил до розкішного життя, імпонування зверхнім багатством, пишання, виставність дорогими уборами, дорогішими прикрасами, кидання гроши. Гуляще життя пов'язане до грубих сексуальних утіх, повинно вважатися за не згідне з поняттями громадських чеснот — перевагою в життю людини інтересів колективу, громади, держави над істинками грубої особистості насолоди»².

Для безземельного чи малоземельного селянства, для робітників ці застереження Грушевського, в умовах голоду і економічної руїни 1917-18 років, прямі такі анекдотичні.

Страшенна небезпека загрожувала трудящим масам. Селяни та робітники візьмуть тай одягнуться в «дорогі» убори з дорогішими прикрасами і т. інше. Це тільки це раз характеризує, який далекий був Грушевський від робітничо-селянських мас.

Але одночасно представник переважно української селянської буржуазії яку тиснув монополістичний фінансовий капітал, яка була незадовільна з панування великої буржуазії, виступає, звичайно, проти панування синдикатів, монополій диктатури фінансового капіталу. Він за рівність і свободу: «нашій же народній республіці ставимо завдання якраз відмінні. Хочемо боронити прав, інтересів і вплив в економічно слабших, регуляцій, економічних і політичних прав на їх користь, створення можливо сприятливих інтересів для праці активної, а не для економічних впливів, рентерів, капіталістів». Грушевський навіть добалакується до потреби наближення до соціалістичного ладу. Після Жовтневої революції без соціалістичної вивіски мало було надії обдурити трудящі маси, і тому він пише:

«Нашій народній державі ставим грандіозні завдання: переведення і поглиблення правдивого, послідовного, розвинутого демократизму й можливе наближення до соціалістичного ладу, оскільки воно можливе в реальних обставинах кожного даного моменту, на кожнім новім щаблі нашого життя»³.

Як видно з цієї цитати, Грушевський дуже обережно формулює потребу наближення до соціалізму.

Так, років через сто, мирно, еволюційно, без класової боротьби, без кривавих революцій, — Грушевський теж за соціалізм. А поки що до соціалізму Україна ще не доросла, поки що треба будувати «селянську державу».

Соціалістичність Ц. Ради та її уряду, соціалістичність Грушевського можна чудово уявити собі з відповідей голови уряду Ц. Ради та її міністрів делегатам представників промисловості, торгівлі та фінансів, що репрезентуючи «епікому неіснуючій буржуазії», звернулися з спеціальною декларацією до «правительства української народної республіки», запитуючи про перспективи її політики.

«Я хочу дати вам очерк керівних ідей кабінету — відповідас представників уряду Ц. Ради, міністер торгівлі та промисловості 20 квітня 1918 року — наш кабінет, як вам известно, по своему составу социалистический, но мы раз навсегда покончили со всеми экспериментами большевистского типа, и я категорически заявляю, что в сфере промышленности и торговли все декреты о социализации и национализации отменяются и этого рода экспериментов мы более не допустим. Частная собственность на фабрично-заводские предприятия сохраняется в полном объеме. Мы считаем, что задачи государственного производства совершенно не осуществимы и что социализм, являющийся нашим идеалом, должен

¹ Веселий чоловік Грушевський, хоч не веселі ціла він робив, але для України він радий.

«Сей моральний чи громадський ригоризм не повинен, розуміється, виявитися до кінця в формах понурих, ворожих радості і красі, як виявляє себе, скажемо, англійський пуританізм, життя має своє право. Щодня люди родяться, умирають, закохуються, женяться, шлюб, стихіями людського життя де можна спинити ніякими формулами. Нехай живе радість, ясний погляд на життя!»

² М. С. Грушевський, «На порозі Нової України», стор. 33 — 35.

³ М. С. Грушевський. Там саме, стор. 45.

служить нам лишь конечной целью, которую мы будем осуществлять в порядке эволюционного к ней приближения.

«В основу деятельности правительства будут положены всемерные поддержки частно - хозяйственной инициативы, которой должен быть представлен возможно более широкий простор.

«Мы считаем, что развитие нашего государства должно пойти по пути мирной эволюционной культуры, ибо прихода не знает скачков, и на этот путь мирного культурного строительства мы приглашаем всех, кто хочет работать с нами...»

Але делегація, що репрезентувала світ буржуазії, не заспокоїлася. 21 квітня на другому засіданні «соціалістичний» міністер Ц. Ради дав додаткові роз'яснення:

«К идеалам социализма мы будем подходить исключительно эволюционным путем, то - есть путем укрепления и развития хозяйства капиталистического. Мы сохраняем для капитала полную неприкосновенность его прав, сохраняя за государством право государственного регулирования и контроля промышленности».

Але представники буржуазії так само турбувалися за поміщиків, за аграрну справу. «Как же вы обещаете развивать капитализм, а на селе отбирают землю» и т. п.?

«Земельный вопрос разрешается по универсалу как бы в сторону социализации, но мы употребим все старания сохранить для сахарной промышленности культурные земельные владения... Вообще же мы верим, что будет найдена какая то средняя линия примирения интересов сталкивающихся классов». —

Ця офіційна промова з вичерпною чіткістю характеризує справжній зміст політики Ц. Ради і зокрема її голови — М.С. Грушевського.

У «середню лінію» вірив Грушевський, вірили його «соціалістичні» міністри. Але через десять днів реальне політичне життя замість «середньої лінії», викинуло на смітник історії Грушевського з його «взірцевою державою трудового народу».

Та це було 30 квітня, а в березні 1918 року Грушевський ще кличе всіх підтримувати цю зразкову державу.

«Українська демократія повинна приложити всі старання до того, щоб мати таку державу, яку їй треба й якої вона хоче, а не обертається до неї «спиною», ставитися до неї байдуже... Українське громадянство, українська демократія повинна перейнятися почуттями державності, патріотизму й літнізму для своєї трудової держави, зробити її центром, все будувати на державним фундаменті, а від держави навпаки жадати забезпечення своїх потреб і сповнення своїх жадань, соціалізувати державу, і zarazом удержувати соціальне життя в широкім зазначеному цього слова...»

І далі, маскуючись під соціалізовану державу, Грушевський кличе український нарід залишити класову боротьбу, об'єднатись навколо «Великої Української держави».

«Українська демократія «повинна взяти за свою справу укріплення ідеї української демократичної держави, її поширення в громадянстві, виховання його в почуттях обов'язку перед нею, як найвищого стимулу громадянського життя, який повинен об'єднати всю людність, увесь нарід її в однім пориві, перемагаючи партійні різниці й розбіжності там, де починаються основні інтереси держави» *.

Отак маскував Грушевський «свою трудову» державу під соціалізм, але 1920 року, після того, як сам Грушевський опинився в еміграції, після того, як в громадянській війні пролетаріат розтрощив буржуазну поміщицьку та дрібнобуржуазну контрреволюцію, він зі своїми однодумцями Чечелем, Шрагом, Жуковським і іншими есерами центральної течії, примушені були заявити в спеціальній декларації:

«в липні 1917 р. УПСР прийняла керуючим для себе погляд на східно - європейську революцію, як на буржуазно - демократичну, котра має повалити феодальну - аристократичний устрій Росії і перетворити її в Російської імперії на демократичну федеративну Республіку, в котрій політична влада спочиватиме в руках буржуазно - капіталістичної класи... Майже два роки погляд на буржуазний характер революції був пануючим і офіційним поглядом УПСР («Боротися — поборете», 1920 р., № 6, стор. 2).

Отже «соціалізована трудова держава», що повинна була «бути взірцем, зразком для інших демократій світу», які навіть будуть посилати своїх дітей учитися, «як керувати державою в інтересах трудячого народу», була «республікою», в котрій політична влада спочиватиме в руках буржуазно-капіталістичної класи».

Тут ми наочно бачимо пряме ошуканство, фальш писань Грушевського 1917-18 років. Це ошуканство не *персональна* властивість Грушевського, це ошуканство — соціальна потреба буржуазії, що керує масами не тільки насильством, але й обманом.

Німецький імперіялізм терпів Грушевського й українських есерів, владу куркульської дрібнобуржуазної демократії до кінця квітня, до того моменту, поки окупаційне військо не зайняло всієї України, зокрема Донбасу, поки не підійшли до Таганрогу та Ростова.

Центральна Рада на цей час «розгубила» свою соціальну базу. Той самий куркуль, який рішуче підтримував влітку 1917 року Ц. Раду, яка обіцяла у другому та третьому універсалах боротися проти анархії та «творити лад», пішов *вправо*, від селянської спілки до «хліборобів — власників», селянські маси вже давно відійшли від Ц. Ради вліво до більшовиків. Ц. Рада повисла в повітрі.

Для буржуазії та куркульства, при наявності нового оборонця — окупаційного війська, Центральна Рада стала «лівою», революційною, «напівбільшовицькою». Для селянських мас вона була правою, контрреволюційною.

«Середня лінія» стала містом.

«Мавр зробив свою роботу, мавр може піти». 30 квітня на вимогу «неіснуючої» української буржуазії, куркульства, українського поміщицтва, що були в тісному зв'язку з російською буржуазією, загін німецького війська розігнав Ц. Раду.

Замість «взірцевої демократичної народної республіки», утворюється гетьманська українська держава.

* * *

Сім місяців робітники й селяни України провадять вперту боротьбу з гетьманським режимом. Котяться хвилі робітничих страйків, селянських повстань. Де ж М. С. Грушевський? Де «борець» за трудовий парад?

Не чути його голосу, не видно його боротьби з гетьманщиною.

«Після гетьманського перевороту, — знаходимо ми в його автобіографії, — жив у Києві інкогніто, часто міняючи місце проживання і шукаючи спочинку від тяжких переживань в літературно-науковій праці»². (курсив наш — М. Р.)

До цих рядків мабуть коментарі непотрібні. «Інкогніто» Грушевського для німецької дефензиви було дуже слабим секретом. Ідеолог німецької орієнтації не був ворогом німецького імперіялізму. Треба було підкоритися «хазяїну». «Вачили очі, що купували, йкте, хоч повидайте».

Але чи навчила гетьманщина Грушевського? Чи змінилася його політична позиція?

За цей час пройшло багато змін. Розкололася есерівська партія. Відокремилася в окрему партію «боротьбістів» її ліве крило, що дійсно репрезентувало певні шари середняцьких селянських мас. Розкололася на Україні низка інших дрібнобуржуазних партій. Грушевський в основному залишився на старих позиціях разом з «центральною» течією українських есерів, що брали активну участь в Директорії й її урядах, що підтримувала петлюрівщину, що продовжувала збройну боротьбу з пролетарською революцією.

Розходження в цей час Грушевського з Петлюрою, з його політикою мало не соціальне, класове коріння, а було розходженням двох орієнтацій: антантівської і німецької.

Поразка Німеччини в світовій війні ще більше, ніж перемога гетьманщини підрізала політичну роль М. Грушевського. Директорія, що нею фактично керував Симон Петлюра, була в тісному зв'язку з агентами Антанти. Грушевський, ідеолог німецької орієнтації, опинився «не у дел».

² М. Грушевський, «Автобіографія», стор. 30, друкується як рукопис.

«Що приїзді Директорії до Києва при кінці 1918 року, — визнає сам Грушевський, — вийшло зовсім виразно, що в даних обставинах на Україні для мене не можлива не тільки якась політична робота (співробітничати з директорією я й сам не вважав для себе можливим після того, як стали вияснитися усі непевності взятого нею правого курсу, *образованого на порозуміння з антантськими агентами*), але так само й всяка робота культурно-організаційна; аби зробити мене не шкідливим для Директорії на Україні... далеко зручніше було поблизити мене з України... я довідався, що на виїзд мій і моєї сім'ї за кордон Рада міністрів спеціально асигнувала тоді Ц. Комітетові один мільйон гривень»¹.

Отже сам Грушевський вважає, що основна причина його розходжень — не *антантська орієнтація Директорії*. Щодо «правого» курсу Директорії, то й сам Грушевський не був «лівіший».

Грушевський поїхав закордон, як офіційний представник УПСР для «зовнішнього» зв'язку. Які були його функції? Про це доповідає сам Грушевський так:

«Щодо своїх завдань закордоном від членів ЦК, які передали мені в березні гроші й мандат, я дістав тільки загальні директиви... Як перше конкретне завдання, мені поставлено — можливо скорше зв'язатися з Інтернаціоналом, що тоді заходжувався коло свого відродження після війни, та вести до нього УПСР; зав'язати зв'язки з соціалістичними та демократичними організаціями й групами і особливу увагу при тому звернути на Чехію, як важку посередницю між світом слов'янським і західним»².

Я не маю часу вам розказувати, як Грушевський їздив до Праги, звідти до Парижу, потім до Люцерну, Женеви, Берліну, Відня тощо, як він крутився у приїзних Лиги Націй, як він збивав антирадянський бльок з емігрантів Кубані, Білорусі, Грузії, Вірменії. Грушевський був непоганий політичний агент УПСР. Але справа партії та директорії була безнадійна і нічого Грушевський допомогти серйозно не має змоги. Але цікаво тут, як Грушевський виступає — ходатаєм перед ЦІ Інтернаціоналом в «українських справах». Він зв'язується з президентом Чехословацької республіки Масариком, вступає в тісний контакт з низкою емігрантів грузинських, кубанських — Чхеїдзе, Чхенкелі й інші вороги більшовиків, радянської влади, — це його політичні друзі 1919 року.

Майже весь 1919 рік Грушевський підтримує тісні зв'язки з есерівськими міністрами Директорії, зокрема з міністром закордонних справ, з паном Темницьким, одержує від нього гроші.

Тільки тоді, коли стан дрібнобуржуазної контрреволюції став безнадійний, коли пролетарська революція здобула рішучу перемогу над Денікіном, коли петлюрівщина розпалася й перейшла до ласки Пілсудського, запродавши польським панам Галичину, — тільки тоді, в січні 1920 року, Грушевський починає відходити від петлюрівщини.

«Утеча Петлюри від армії до Варшави, — пише Грушевський, — й декларації пороблені його представниками на користь Польщі в першій хвилі були відкриті українським громадянством, як позва й безпозвогнана смерть Директорії. Наші товариші, які зісталися ще в складі кабінету або на різних офіційних становищах, рішили вийти від уряду УНР.

«Становище було незвичайно тяжке, бо в той момент і останнє прибіжище наше, на яке ми покладали якісь надії — ЦІ Інтернаціонал умирив уже очевидно... Я почував себе дуже прикро в сих обставинах».

В цих «прикрих» обставинах на кінці 1919 року починається певний «поворот» Грушевського, який починає переговори в Берліні з нашим послом т. Коппом про політичну угоду УПСР з радянською владою. Тоді ж надруковано відомий лист Грушевського про розходження з політикою петлюрівського уряду.

На початку 1920 року Грушевський визнає політичне банкрутство «нового» уряду своєї політики, політики своєї партії на прогрязі кінця 1918 й всього 1919 р.

«Середній шлях ЦІ Інтернаціоналу, котрим пустились українські соціалістичні партії в надії знайти тут вихід, завів нас. Трагедія світового соціалізму (?) взагалі стала й нашою трагедією. З тим треба було шукати інших доріг».

Які ж це були «інші дороги», якими пішов Грушевський 1920 р.?

(Далі буде)

¹ М. Грушевський «В першій делегації УПСР», журнал «Борітеся — поборете».

² М. Грушевський, «В першій делегації УПСР (квітень 1919 — лютий 1920 р.)», журнал «Борітеся — поборете» № 3, стор. 48.

Г. КОВАЛЕНКО - КОЛОМАЦЬКИЙ

Геолог - поет

(На свіжій могилу академіка В. В. Різниченка)

Поточного року зійшов з кону життя, а разом і з кону української геологічної науки, Володимир Різниченко, академік призову 1929 - го року ВУАН — геолог - поет, як ми його назвали, геолог з глибоким синтетичним умом і поет, що безмірно любив красу в природі, знаходячи ту красу навіть у предметах свого наукового дослідження, що належить до геологічної історії з - перед багатьох мільйонів років...

Біографічні відомості про померлого академіка такі:

Народився Володимир Васильович Різниченко року 1870, 6 жовтня, за старим стилем) на хуторі Велентівському на Ніженщині (звідки його псевдонім у красному письменстві та образотворчому мистецтві — «Велентій»). Середню освіту дістав у Ніженській клясичній гімназії, скінчивши її року 1891, а вищу — в Харківському університеті на природничому відділі фізико - математичного факультету р. 1896. Державного іспиту не складав, бо, як він казав, диплом — річ зайва. Цей принциповий погляд — до речі згадати, вельми характеристичний для небіжчика в його ставленні до абсолютистичної держави — він зафіксував у своєму житті ще й тим, що ніколи не служив на державній службі, а тільки, як вільно-найманий.

За часів студентського життя є він член нелегальної союзової ради об'єднаних студентських організацій міста Харкова.

Скінчивши університет, заробляв на прожиток то приватними лекціями, то малюванням (з цього фаху мав не абиякий хист) діапозитивів для приватних підприємств у Москві, а року 1898 - го розпочав мандрівки по далеких степах Казанстану та півпустелях Середньої Азії в складі партії геологів (Семипалатинський край).

За тих недоброї пам'яті часів чиновницького обскурантизму та самодурства по державних установах, де людину обертали на бездушну машину, де сковували всяку творчу думку й ініціативу бюрократизм та формалізм, єдиною автономною (теж до певної міри) організацією були земські самоврядування; тут дихалось дещо вільніше й людина з ініціативою мала деяку можливість виявляти її та просувувати в життя.

До таких земських організацій (ліберальних, мовляв), належало й Херсонське земство; тут давніше, на становищі «третього елементу» працювали й такі відомі на ті часи культурні українські діячі, як Русов О.О., Грінченко Б.Д., Грабенко А.М. (псевдонім Конощенко), статистик Падалка, поет М. Ф. Чернявський тощо.

І ось року 1901 об'являється в Херсоні й В. В. Різниченка й починає працювати як статистик херсонського повітового земства. Тут, у Херсоні, й випало авторові цих рядків спізнатися з майбутнім радянським академіком і заприятелювати з ним, бо я тоді працював у статистичному бюрі губерніального земства, повернувши з Кавказу на Україну.

Проте небіжчика В. Різниченка не задовольняла статистична робота, особливо, коли йому довелося стати на чолі статистичного відділу й через це ввірвалося йому мандрувати по повіту й мати безпосередній зв'язок із землею¹. Вже року

¹ Тут у Херсоні вийшла його друга дослідницька праця — «Огороды в области нижнего течения реки Ингульда», надрукована в «Сборниках Херсонского Земства». Г.К. — Б.



Володимир Різниченко



1902 він кидає земство, а року 1903 поновлює свої мандрівки до Середньої Азії в складі гідротехнічних та гідро-геологічних дослідницьких партій від «Отдела земельных улучшений» знов таки як вільно найнятий.

Такі його мандрівки до цих далеких від України країн тривали аж до 1915 року включно. Його незмінним товаришем у мандрах, починаючи від 1907 до 1911 року, була А. М. Хойнацька, що допомагала йому в роботі — збиранні гербарію, відбиранні зразків природи, різних вимірюваннях тощо. Довготривале мандрування в парі спричинилося й до подружжя цих двох людей. Та ось, імперіялістична війна перетяла шлях до мандрівного життя В. Різниченка й скерувала роботу вченого в інший бік — у бік дослідів української землі.

Мандрівки й дослідження — гори Тарбагатаю на Зайсанщині, на Алтаї, в Центральному Тянь-Шані (остання його мандрівка з року 1915) дала багатий матеріал для науки всесоюзного значення і в галузі загальної геології (самих тільки нових невідомих у літературі, чинних льодовиків у горах Полудневого Алтаю В. Різниченко відкрив 90 і подав їх на триверстовій мапі, констатувавши давнє зледеніння цієї країни), і гідрогеології, і геоботаніки. За праці вивчення даних про сучасні зледеніння в Полудневому Алтаї рада «Русского Географического Общества» вшанувала небіжчика В. Різниченка найбільшою науковою нагородою — золотою медаллю імені Пржевальського.

Освіти остаточно в Києві, вчений віддає свій час і хист розробленню зібраного матеріалу для друку та видається дослідницькій роботі на терені України, тут він досліджує природу канівських дисльокацій і *перший* доводить їхнє динамічне походження за часів четвертинного періоду (праці: «Природа канівських дисльокацій»; «До четвертинної історії району канівських дисльокацій»; «На скраїнах канівської дисльокації»; «Канівські гори, їх геологічна будова, вік походження»).

Учений дуже влучно й переконливо парирує заперечення своїх супротивників, що намагаються збити наукові твердження Різниченка щодо динамічних рухів земної кори на Канівщині («Про канівську морену натиску» та її аналоги в Польщі»); дає перший докладний «Геологічний нарис околиць Шевченкової могили під Каневом» а серед 23 виготовлених уже до друку праць здибаємо таку важливу працю, що стосується могили великого поета України, як «Природні мовини й охорона природи району Шевченкового Заповідника під Каневом».

Ми не маємо можливості з технічних і з формальних причин докладніше сказати про дослідницьку працю померлого вченого в межах України — про викриття ним (теж уперше) колишню пустельність на Поділлі та на Канівщині; про дослідження ярів, що становитиме основу для їх меліорації, геологічні та гідрогеологічні досліді в районі Державного степового заповідника «Чаплі» та заповідника «Канча - Заспа». Праці в цій галузі мусять бути зазначені в спеціальному органі, присвяченому природничим наукам. Згадуємо ж тут хоч побіжно і за цю галузь роботи Різниченка через те, що він не тільки зв'язаний з українським письменством у минулому, а ще й видатний учений у *сучасному*.

Обминаючи з зазначених нижче причин і цілу низку наукових установ, де академік В. Різниченко посідав відповідальні посади вже за радянської влади, зазначимо, що останніми часами він керував катедрою динамічної геології ВУАН, був головою комісії комплексових експедицій і займав посаду директора українського науково-дослідного інституту, керуючи разом з цим численною аспірантурою з нього, готуючи таким чином кадри геологів-дослідників. За цією відповідальною роботою його й спіткала передчасна смерть: заслабши на грип і не пересидівши її вдома, він поїхав у нагальній урядовій справі до Харкова, а повернувся з складанням грипи, що обернулася на запалення легенів, а першого квітня наступної години ранку багатоплідного життя, розмаїтого таланту не стало.

Я гадаю, що таких людей, як померлий академік В. Різниченко повинне знати наше радянське суспільство; такі люди повинні цікавити не тільки наших істориків літератури і критиків, коли ці люди залишили по собі слід у письмен-

¹ У гербаріях об'явилася між іншим ціла низка нових, невідомих доти рослин; з них деякі фахівець з азійської флори акад. Д. І. Літвінов позначив іменем Різниченка.

стві, їхнє минуле, та ще пов'язане з революційним рухом мусить знати й широкий загал. А тому перше, ніж характеризувати розмаїтість таланту Різниченка поза його роботою з геології — красне письменство та образотворче мистецтво, я спільнось на своєму першому знайомстві з ним.

Це знайомство сталося року 1901 в Херсоні і, хоч як це звучатиме анахронічно для нашої сучасности, мушу зазначити, що знайомство, а потім і зближення, товаришування сталося на ґрунті ідеї українства — на ґрунті приналежності обох нас до однієї безпавної тоді української нації, що боралася в тенетах царського абсолютизму та централізму.

На час приїзду В. Різниченка до Херсону, тут був український гурток, за нього я згадую у спогадах про Дніпрову Чайку (Ч. III. 1928 р. № 2), а до гуртка належав і агроном Яблоневський В. О. Він, по скінченні кол. Петровсько-Розумовської академії прибув до Херсону одним роком раніше В. Різниченка (1900р.) й працював у повітовому земстві.

Як людину добре обізану й глибокоперейняту ідеєю революційного марксизму, його не задовольняла культурницька робота тодішніх українських діячів і він не раз говорив про неминучу потребу негальної революційної роботи, «бо, як казав він, — тільки революція розіб'є кайдани царського абсолютизму». Революційна робота російських есеїстів та есерів на Україні його теж не задовольняла. Перше партійне угруповання не прийняло було для нього завдяки своєму централізмові та ігноруванню (чи попросту невизнаванню) українців на націю. Звідси й нехтування української мови навіть як засобу прищеплювання масам України революційних ідей; а друге партійне угруповання (есери) самою суттю своєї програми суперечило світоглядів В. Р.-ка.

Отже, можна собі уявити його задоволення і вітку, коли народилася українська революційна організація РУП, що своєю програмою, правда, не стояла цілком на ґрунті Марксо-Енгелівського «Комуністичного Маніфесту», але жваво працювала і незабаром придбала популярність в широких селянських масах.

Пригадую, з яким тріомфом і піднесенням приніс додому мій співмешканець В. Р.-ко одержані вперше через когось із Києва чи Ніжина кілька примірників брошури «Дядько Дмитро» (переробка з російської мови «Хитрая механика»)... А брошуру справді надиво було популярно складено.

Поява в Херсоні невдовзі по приїзді сюди В. Р.-ка революційної літератури, українською мовою друкованої — «Дядько Дмитро», «Солдатики», «Чи є тепер панщина», «Павуки та мухи», «8 годин праці» тощо, часописів «Селянин» та «Гасло» — розбуркала наші сонні уми і влила свіжий струмінь повітря в стоячу атмосферу нашого херсонського життя. В Р.-ко, завваживши мою небайдужість до новонародженої партійної організації, каже:

— Треба, Андрієвичу, допомагати, як можемо, цій справі... Що ви на це?

— Чому ні, — кажу. — Тільки як же тоді буде, Васильовичу, з чистотою марксистської ідеї? Самі ж кажете, що програма у них — каша...

— То нічого. З часом викристалізується.

Таким чином і утворився осередок РУП - а в Херсоні, «ліва фракція», з двоох раптом осіб, української громади. Робота наша складалася з збирання коштів на партію, на червоний хрест (політ'в'язням), з приставки й розповсюдження літератури РУП - па. Небіжчик В. Р.-ко був шедрим жертвodawцем на організацію і коли від'їздив з Херсону у свої мандри, залишивши працю в земстві (від'їздив він звідти, здається, двічі), то давав мені на руки 100 — 150 карб. для партії; це була колосальна сума порівняльно до тих карбованців, а то й кошинок, що доводилося збирати з «громадян», а то й просто з надійних земських робітників.

Бувши переконаним марксистом, небіжчик самою своєю організацією, психічним складом не міг бути активним революційним діячем, хоча б у галузі, скажемо, організації «масовою», виступати перед робітниками з промовою, інформаціями тощо. Це був, я б сказав, кабинетний революціонер, що міг працювати на користь революції тільки у себе в хаті. І це, як побачимо далі, він робив, живучи вже у Києві, знов разом з мною.

У Херсоні ж він захожувався, наприклад (ще до РУП - а), коло укладання каталогу книжок для читання широким масам з української літератури; вболі-

зав, що такий видатний талант, як Дніпрова Чайка, марнується і не раз намагався зрушити її заядовіле перо. Тут він досяг таки свого, бо ще до революції з'явився друком такі перли з - під її пера, вісники майбутньої революції, як «Плавні горять» та «Шпаки»; за його ініціативою ми бралися переглядати критично грубий зшиток поезій Дніпрові Чайки («Ч. Ш» *ibid.*).

Десять років 1904 В. В. Різниченко залишався остаточно Херсон, забирає матір до Києва і вже звідти щорічно мандрує до Середньої Азії.

Ми сказали вище, що небіжчик посідав розмаїтий талант. Цей талант виявився, окрім наукової роботи, що потребує і пильної уваги, і обережності у висновках, і вміння синтезувати деякі спостережені геологічні явища та події — виявився його талант і в мистецтві: в царині красивого письменства та в галузі мистецтва образотворчого.

Цей бік його таланту поза безпосереднім його виявленням в художній літературі та в малюванні, що за них у нас буде мова далі, проривався навіть в описові спостережень від нього геологічних явищ.

Для прикладу ми дозволимо собі подати тут деякі зразки.

Ось він викривав копальню, пустельність на Україні, що її попередні дослідники обминули, не зважали, і опис цієї пустельності починає колоритним поетичним фрагментом.

Виклад про духу, скучну своїм змістом у дальшому викладі копальню пустельність Наддністрянщини насичений поетичними образами сучасної Наддністрянщини. Така передача спостережень фактів показує, що автор глибоко відчуває красу природи і зміє її відобразити, змалювати.

Такі ж насичені відчужаннями краси природи фрагменти здибасмо у В. Різниченка й по інших науково - дослідницьких працях — наприклад у праці «Документи пустелі в районі канівських дислокацій» (Київ, 1926).

Дозволимо собі навести тут один уривок з дослідницької праці геолога - поета, що стосується могили великого поета - революціонера.

«Коли раннім - рано вийдем на одинокий вершок могили й крізь весняний цвіт садків дивимся з високости на задніпровські розлогі простори, спостерігаєш, як хмари в далені ніби увічнюють Бучацькі висоти; мидуєшся тим, як живе мінливими фарбами наступного дня Дніпро, то якось непомітно вкликується та пекуча туга, що постає в наслідок незрозумілої в людській сучасності дисгармонії життя та смерті... І перетворюється тут тихий сум за віковичною красою у прагнення органічного злиття з цією красою і гармонією, перетворюється в ті елементи живої матерії, що панують на всьому безмірі комососу»¹)

На дільниці красивого письменства та в рисівництві В. Р. - ко вважає себе за дилетанта, за аматора, а це й пояснює спорадичність його виступів у літературі в минулому та нерівність написаних творів. Але те, що вийшло з - під його пера, свідчить за безперечної природний талант автора.

Що правда, мало не всі його писання з погляду нашої сучасності застаріли і своєю формою, і тематикою; вони насичені індивідуалістичними відчужаннями та переживаннями автора, а манера письма наближається до манери імпресіоністичної, що на неї була тоді мода. Він тут творив безперечно під впливом творчості Дніпрові Чайки (її «Морські малюнки» тощо); але Різниченкові писання не позбавлені своєрідної оригінальності, вона йому властива і сліпого наслідування тут годі шукати.

Дебютує В. Р. - ко в галузі українського письменства в «Літ. - Наук. Віснику» за рік 1901 - й мініатюрами: «З азіатських малюнків», «На чужині долонь» та «Зірки на землі» (Зі східних легенд).

Коли я пишу ці рядки перед мною уявою вимальовується херсонська пристань, виряджасмо дорогого Товариша в далеку путь до Середньої Азії. Ці проводи й прощання надхнули Р. - ка написати мініатюру «Сум розставання» та інших

¹ «Геологічний нарис околиць Шевченкової могили під Каневом» Київ, 1924 р.

два малюнки, уміщені в альманахові поета Чернявського М.Ф. — «Перша ластівка» (Херсон, 1905).

Мініатюра складається з п'яти фрагментів, що їх той «сум розставання» в різних варіаціях супроводить.

Останній фрагмент такий:

«Довгі часи пропливли...

Й замірили далекі гірські шпилі в сяйві яскравім співів вікових.
Вітер там буйний з орлами гуляв та вільні заводив пісні; в них поклик
завзятий мені відчувався.

А сум розставання все стиха квивив свою пісню болючу».

Коли в цій мініатюрі авторові вчувалась пісня революційної кривавої боротьби; коли він відчував тут тільки «поклик завзятий» до цієї боротьби, то в наступному, другому малюнку — «Захід» він уже бачить, як «чиясь дужа рука високо вгору піднесла огненно - червоний стяг, і замавав той стяг боротьби — за волю, за щастя, за рай наш чудовий...»

У новеллці «Веснянка» (Л. Наук. Вісн., 1907, кн. 4) так само становить лийт-мотив поривання «бороти - ламати ненависного ворога» — паризм, що він його тут символізує як «зимові тягарі - кайдани», що ось - ось мусять упасти і «спадуть і ринуть у хмуру безодню минувшини... Вороття їм не буде? — Не буде вороття». — закінчує автор таким покликом «Веснянку».

Першому травня, — робітничому святу — Різниченко Велентій віддав належну данину, написавши до цього свята дві речі: одна з них надрукована в збірнику «Терновий Вінок» р. 1908 - го («Перше мая») і передрукована р. 1925 - го у збірнику «Бібліотека Молодого Ленінця», а друга «Майове свято» — в «Робітничій Газеті» за рік 1917 - й.

Коли згадаємо ще за прекрасний нарис «В Полудневому Алтаї» (Гірські Казки); за ескіз в сатиричному тижневику «Шершень» № 9 за 1906 р. з мотом: «І мене в сем'ї великій» (на Шевченкові дні) та за «Пісню про Буровісника» з М. Горького («Розвага», 1906), що своїм артистичним викиненням не поступиться перед оригіналом, то це мабуть буде й увесь літературно - мистецький доробок Різниченка Велентія.

Мало, надзвичайно мало? Можна б сподіватися на більше за наявності в автора незаперечного таланту до такого роду невеличких новелок. Але що ж? Любов до науки, потяг до виявлення і з'ясування тасмниць з історії землі превалювала, очевидно, над усіма іншими здібностями небіжчика. Та й діалектика життя промовисто вимагала від нього скерувати свій хист у цей бік, бо який skutok за цих часів мав український письменник навіть такого калібру, як М. М. Коцюбинський або В. К. Винниченко, від своїх писань?...

Нам залишилось згадати ще за один хист небіжчика, що межує з геніяльністю — за його здібність орудувати рисівничим пером та олівцем — малювати карикатури на політичні, соціальні і взагалі громадські теми: Тут в одній особі знайшли собі щасливе з'єднання — і тонке та гостре перо чи олівець, і убійче - гострий задум, і трактування того чи того обраного для сатири сюжету.

Карикатури Велентія друкувалися по таких виданнях: «Шершень», газети «Рада» та «Київський Вестник» та в нелегальному органі російської соціал - демократії «Іскра» з підписом «Гайд»; друкувалися його карикатури ще й листівками закордоном, одну з них я пригадую з підписом: «Геть з царатом! Хай живе революція!»

Мені дуже недосконала характеристика дорогого приятеля, учителя й товариша буза б неповною, коли б я не згадав ще й за одну рису його надзвичайно - людяної, високої інтелігенції натури: він ніяк не переносив насильства, звідки б воно не походило, над людиною, а тим паче над цілим колективом — нацією. Обмеження в правах євреїв, «процентна норма» до університету, утворення для них «гетто» його завжди страшенно обурювало, а єврейські погроми, що широкою хвилею покотилися по Україні року 1906 - го, перевертали все його єство. Це він зафіксував і в своїх карикатурах.

Одного разу В. Різниченко каже до мене:

— Чом би вам, Андрієвичу, не написати популярної книжки за євреїв... Ви маєте добрий популяризаторський хист. Це ж дуже важливо... А назву можна дати «Чим шкодять нам євреї», назва інтригуватиме читача.

Так зародилася моя брошура «Чим шкодять нам євреї» — перша такого роду книжка українською мовою писана, що їй цього року збігло 25 літ (вийшла року 1907).

В. Різниченко був ініціатором і другої брошури моєї — «Яка нам користь од чорної сотні» (р. 1907), що була конфіскована й її мені пощастило врятувати з друкарні тільки 10 примірників.¹

Праця академіка В.В. Різниченка (преміюваного, до речі сказати, ударника) як митця, стосується до минулих років, хоч дещо надається й для сучасности; але як учений, як геолог-діалектик² (щоправда початкуючий у своїх працях) він увесь у сучасному й живий жаль бере, що він зійшов з кону життя саме тоді, коли так потрібні для пролетарської науки, що ґрунтується і в геології на історичному матеріалізмі такі віддані цій науці талановиті вчені, він бо працював і признавався до революційного марксизму не за страх а за совість.

Смерть, каже один з великих пролетарських економістів - соціологів і філософів — є один з важливих моментів життя, що заперечує його, і завжди мусить розумітися як неминучий наслідок життя; вона (смерть) «завжди заложена в ньому в зародку. Жити—значить умерти³», каже цей філософ.— Ти, дорогий товаришу і вчителю, вмер... Але вмираючи ти був свідомий того, що «зимові тягарі-кайдани впали» й «вороття їм не буде!».

¹ Щоб сучасний молодий читач мав собі уявлення, оскільки тоді була потрібна такого роду лектура для широких мас, подаємо тут з цієї брошурки, що переховується у Всенародній бібліотеці України в Києві застережливий реєстр погромницьких організацій: «Русское Собрание», «Монархическая партия», «Союз русских людей», «Союз русских рабочих», «Кружок дворян», «Общество русских патриотов», «Кружок императора Александра III», «Союз Архангела Михаила», «Общество активной борьбы с революцией и анархией», «Комора народной расправы». Недалеко відійшли від них і «Союз 17-го октября» та «Партия правового порядка».

² До речі буде згадати, що він перший на Великій Україні почав писати наукові праці з геології укровою; за це на нього довгий час дивилися вчені «общероссы», як на дивака, а нині й вони на Україні пишуть по-українському.

Г. К—К.

Г. К—К.

³ Фрідріх Енгельс — Діалектика природи.

Ленінськими національними шляхами

Управа Української Радянської Енциклопедії, складаючи план видання словників 1932 року (акад., термінологічних, мовних та ін.), вирішила також видати східні словники: тюрсько - (Азербайджан) - український, грузинсько - український і вірмено - український.

Про це було повідомлено Народній Комісаріат Освіти Республік Зах. Федерації. Наркомоси зазначених республік, вітаючи ініціативу України щодо видання словників, визнаючи потребу і своєчасність видання таких словників, запросили до себе представників УРЕ для обговорення і практичного остаточного вирішення цієї справи.

Для цього були відправлені до Баку, Тифлісу й Єривані т.т. проф. Фалькєвський І., проф. Ковалівський А., академ. Тичина П.

Делегації, крім того, доручено інформувати республіки Зах. Федерації про стан складової роботи в УССР, про перекладну роботу й видання українською мовою літератури народів Зак. Федерації, інформувати про стан всієї словникової роботи на Україні і взяти участь в обговоренні питання проведення декадника культури народів Зак. Федерації на Україні.

Делегацію палко по - братньому привітали представники преси, наукові робітники, літорганізації та культурні установи.

Ініціативу УССР у виданні словників тюрською, грузинською, вірмено - українською мовами визнали й оцінювали, як справу великої політичної і культурної ваги, що поглиблює братерські взаємини народів Радянського Союзу та продовжує роботу органів УССР, зокрема в галузі культури, що поглиблює братні взаємини між УССР і республіками ЗОФРР. Низка доповідів членів делегації на різних зборах та нарадах у питанні поставлених завдань, що були метою приїзду делегації, викликали до себе велику увагу всіх присутніх. Наркомоси і організації поставились до здійснення роботи навколо підготовки і видання словників, як до ударного завдання і взяли на себе зобов'язання не пізніше 1 - го липня подати до УРЕ остаточну відбрану, підготовлену та відраховану картотеку, кількістю до 30.000 слів, з потрібною для того фразеологією тюрською, вірменською і грузинською мовами для кожного словника. Азербайджан викликав Грузію та Вірменію на спільне виконання цієї роботи. Грузія і Вірменія цей виклик прийняли і всі три республіки обрали своїм арбітром газету Зак. Райкома ВКП(б) та ЦИК ЗОСРР «Зоря Востока». Роботу цю вже розпочали організованими колективами і бригадами спеціалістів. Наркомоси республік віддали потрібні на це кошти. Між УРЕ і Наркомосами складено договори, в яких перераховано зобов'язання кожної сторони, порядок умови і терміни виконання роботи.

За час перебування в республіках Зак. Федерації делегація мала можливість широко ознайомитися з велетенським господарчим і культурним будівництвом, велетенськими досягненнями трудящих цих республік. Розгорнуте соціалістичне будівництво, нечуваний зріст культури вряжає і захоплює. Велика кількість вищих учбових закладів з багатотисячним студентством народів Азербайджану, велика кількість науково - дослідних установ в Азербайджані, що серед них почесне місце у розвитку пролетарської тюрської культури та наукової роботи посідає Азербайджанський державний наук. дослідн. Інститут (АЗГНІ), особливо з його великою словниковою роботою, велика театральна культура — тюрська опера, що набуває особливого значення ще й тому, що в Тюречині опери немає зовсім, а також тюрський художній драмтеатр і особливо тюрський робітничий театр з міцним акторським і художнім колективом та великою театральною культурою, загально - державний музей з відділами: економічним, історико - етнографічним, біологічним і містечким, розгорнуті шкільної роботи, що забезпечує викладання тюрською мовою і мовами національних меншостей — все це стало можливим в наслідок Великого Жовтня, на її міцній пролетарській базі, велетенського зросту промисловості, зокрема і особливо нафтової, що виконала першу п'ятирічку за 2½ роки, виявила Радянський Союз у нафтовидобутку на друге місце в світі, показавши тим пролетарятові цілого Союзу краший зразок будівництва соціалізму. Велика робота в різних галузях науки, видання творів Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна тюрською мовою, видання словників, видання численної літератури з питань марксизму - ленінізму, особливо характеризує глибину й відповідну потребам роботу Держ. Вид. на АССР. Великий розвиток тюрської літератури на базі безупинного зросту тюрського пролетаріату, а також розвиток перекладної літератури свідчить про зріст тюрської культури.

Вряжає велетенське міське і колгоспне будівництво, що цілковито змінив вигляд Баку, перетворивши його на соціалістичне місто.

Так само делегація широко ознайомилась з господарським та культурним будівництвом Грузії. Тут, поперше, можна бачити будівництво цілого нового міста, де розташовано багато

нових учбових і науково-дослідчих закладів, інститутів, як от: зоотехнічний, сільсько-господарчий, хімічний, інститут раціоналізації й інші. Тут розплановано великий зоопарк. Розгорнення промисловості нова, збудована 1927 року електростанція ЗАГЕС вже не забезпечує електроенергією. Тепер поширюється що електростанція, що збільшить її сили на 24 тис. кіловат. Пікаву й велику роботу провадити музеї, розташований тепер в новому і хоршому приміщенні з відділами історико-етнографічним, біологічним, літературно-мистецьким і інш.— збирання цінностей грузинської культури, так, наприклад, там зібрано близько 40 тис. рукописів та книг з початку VII сторіччя і ксений з тих примірників становить унікалу або їх рідкість. Немазу кількість цінних рукописів вивезли за кордон меншовики, де й розпродали їх. Велика театральна култура і широкі розвиток театру. Але, ня жалі, найбагатіший театральний культурною і силами драматичний театр ім. Руставелі віпстає від потреб сьогоднішнього дня і стоїть на формальних позиціях. Його вистави блискучі формою, ідеологічно не відповідають вимогам пролетарського глядача, тимчасом, як цей театр має можливість перебудуватися: його акторський колектив міцний, має визначні режисерські сили і користується він увагою всіх органів і організацій.

Але найбільше захоплення викликає соціалістичне будівництво у Вірменії. У Вірменії до революції був тільки один завод, що виробляв товчак; заводом цього заводу був відомий російський напівфабрикат — чорносотенець Шустов. Виробництво цього заводу 1916 року становило 1.400 тис. крб. Цей завод цілковито перебудовано: він має багато нового, на базі останньої техніки, устаткування, його профінанс 1932 року становить 10.800 тис. крб., його продукція експортна, що дає валюту. Жовтнева революція цілком переродила Вірменію. Маємо в Ерівані цілком нове промислове місто з великим механічним, карбовим заводом, великим шкарпним заводом, устаткованим останніми досягненнями техніки, заводи очистки бавовни, маслосибний завод, миловарний завод і багато інших. Старе місто Ерівань до революції мало 23 тис. людности — тепер Ерівань має 110 тис. Цудовий план перебудови Ерівані (ухвалення і затвердження проект плану перебудови міста академіка Туманяна) є по суті створення цілком нового міста. Здійснення цього плану розраховано на дві п'ятиріччя, але вже за два роки здійснено більш, ніж 20% цього плану і бачимо в Ерівані сотні нових будинків. Розгортається розвиток шляхів сполучення. Будуться трамвай. Великим цікаве явище в Ерівані — це будинок культури: тут розташовано державний музей з відділами: економічним, історико-етнографічним, літературі і мистецтва. В музеї економічного відділу показує ті величезні ресурси і ту величезну роботу навколо соціалістичного будівництва, що її провадити Вірменія. Звертає на себе особливу увагу відділ мистецтва, де почесне місце посідає малярство, багато художніх творів високої якості молодих вірменських митців. В будинку культури розташовано бібліотеку на 1 міл. томів. До революції в Ерівані не було зовсім державної бібліотеки. Тут же розташовано книжкову палату і пизку інших різних культурних установ і закладів. В Ерівані будуться великий новий театр, провадиться робота навколо будівництва парку культури й відпочинку. Серед величезної кількості нових будівель особливо вражає око будинок ветеринарного інституту, де вчиться понад тисячу студентів. Цей Інститут своїми умовами для роботи студентів і викладавчого персоналу, своїм устаткуванням, лабораторіями, приладами, тещо, може бути зразком для краших учбових закладів Європи. Так само треба відзначити роботу коло збирання старих рукописів, книг, картин, мелюнків і різних культурних цінностей, починаючи з VI сторіччя. Всі ці матеріали прекрасно систематизовані і становлять чудовий музей в Ечміядзіні, і приміщенні кол. монастиря, заснованого на початку IV-го сторіччя (коп. резиденція папалікосу).

Є у Вірменії напемкисть *курди*. Цей наріб має кілька років тому був на рівні побуту часів родового періоду. Цей наріб був увесь неписемний. Тепер створено азбуку латинкою, сотні курдів вчаться по школах рідною мовою, є курдський технікум, є курди студенти в вет. інституті. Курди знають вже, що таке школа, кіно, театр, лікарня. Курди, які найбільше зазнали експлуатації від своїх багатіїв, ведуть розгорнуте колективне будівництво, міцніють господарські й культурно. Ми бачимо завзяту роботу, що провадять на всіх ділянках курдської комсомольці. НКО Вірменії в АЗГНІ Азербайджану готують курдсько-вірменський та курдсько-тюркський словник.

Делегация була запрошена зробити інформацію про завдання її приїзду на сесі ЦК'у Вірменії, що відбувалася на той час.

Брак місця не має можливості подати більшші відомості про все господарське й культурно-соціалістичне будівництво, що провадиться і що ми його бачили в республіках Закавказької Федерації. Приїзд української делегації потягнув республіки на складання договорів поміж собою на видання в плановому порядку словників і літературі народів Закавказзя. Всі організації, установи, преса і інституції, вітаючи приїзд української делегації і її роботу, свідчили про велику політичну й культурну вагу ініціативи України в тих завданнях, що їх мала виконати делегація. Майбутній декадник культури народів Закавказької Федерації на Україні цього року дасть можливість трудящим України побачити досягнення братерських республік. Щодо зобов'язань, які на себе взяло Видавництво УРЕ в справі видання трьох словників, то ці зобов'язання будуть найкраще і своєчасно виконані, а це ще більше поглибить братерські взаємини України з Азербайджаном, Грузією та Вірменією.

Проф. І. ФАЛЬКЕВИЧ

Акад. П. ТИЧІНА

Проф. А. КОВАЛІВСЬКИЙ

Хроніка

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

♦ **Постанова Комуністичної Фракції ВУСПП** від 3/IV—32 р. на доповідь тов. Ів. Кириленка про постанову ЦК ВКП(б) від 23—IV—32 р.

* Комуністична фракція ВУСПП одностайно вітає постанову ЦК ВКП(б) від 23/IV—32 р. «Про перебудову літературно-художніх організацій», вважає цю постанову за документ історичної ваги та приєднується до неї цілком і повністю.

Як наслідок переможного будівництва соціалізму в нашій країні, значно зросли сили пролетарської літератури. Саме це уможливило ліквідацію окремих організацій пролетарської літератури, «рямці яких зараз стають вже вузькі гальмують серйозний розмах художньої творчості», та створення єдиної спілки радянських письменників.

2. Під проводом ЦК КП(б)У величезну боротьбу за лінію партії в літературі перевела Всеукраїнська спілка пролетарських письменників — ВУСПП. Ліквідуючи нині цю організацію, письменники-комуністи в лавах майбутньої спілки радянських письменників будуть і далі вперто боротись за партійність мистецтва, за Магнетобудів літератури, проти класового ворога, його агентури — опортунізму різних гатунків.

3. Комуністична фракція доручає секретаріатові ВУСПП негайно скликати ліквідаційні збори членів ВУСПП, перевести ліквідацію секцій ВУСПП, периферійних організацій, друкованих органів ВУСПП та творчих вуспівських угруповань.

Для розроблення проекту резолюції, яку від імені фракції запропонувати загальним зборам ВУСПП, обрати комісію в складі т. т. Ів. Микитенка, Ів. Кириленка, Я. Городського.

♦ **Ліквідційні збори ВУСПП 7-го травня** в будинку літератури ім. Благитного відбулися велелюдні збори Харківської організації ВУСПП разом з Всеукраїнським секретаріатом ВУСПП.

На збори прийшли майже всі радянські письменники, чимало працівників мистецтва, видавництва, студентів, літгуртківців.

В президії — члени Харківського і Всеукраїнського секретаріатів ВУСПП. Під бурхливі оплески до президії обирають політбюро ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У та персонально т. т. Поштішева, Рудзутака, Затонського.

З розгортаною доповіддю про реалізацію постанови ЦК ВКП(б) з 23/IV виступив тов. Ів. Микитенко. Доповідач щільно поєднав розгляд цієї постанови з аналізом успіхів будівництва соціалізму в СРСР, докладно зупинившись на

тій величезній роботі, що її перевели під проводом партії ВОАПП, РАПП, ВУСПП, «Молодняк». Доповідач скритикував також усі помилки і прогалини, що були в практиці цих організацій. В другій частині доповіді тов. Микитенко, виходячи з постанови ЦК ВКП(б) з 23/IV, висвітлює нові завдання, що стоять тепер перед радянськими і пролетарськими письменниками які утворюють тепер свою єдину спілку радянських письменників.

В дебатах виступили т. т. Ол. Копиленко, Ол. Полторацький, М. Тарлов, Гольдес, Ауслендер, Галушка, Я. Городської, С. Шупак, Є. Гірчак, М. Новицький.

Після прикінцевого слова тов. Микитенка, збори одностайно ухвалили резолюцію, в якій вітають постанову ЦК ВКП(б), обіцяють докласти всіх сил, щоб перебудувати літературний фронт, закликати письменників радянської України під проводом ЦК КП(б)У, зокрема, майбутню Харківську організацію під проводом ХМПК стати до впертої роботи над створенням Магнетобудів літератури.

♦ **Постанова секретаріату «Молодтарка».** Секретаріат Всеукраїнської спілки пролетарських комсомольських письменників «Молодняк», ознайомившись з постановою ЦК ВКП(б) від 23/IV—32 р., палко вітає це історичне в справі рішення перебудови літературно-мистецьких організацій.

Секретаріат «Молодняка» вважає, що це рішення відіграє величезну роль і стане за вирішальний етап в справі створення Магнетобудів літератури.

Всі товариші, які в лавах спілки «Молодняк» під проводом партії борились за створення пролетарської літератури, зобов'язуються з усією енергією запроваджувати в життя постанову партії і бути активними творцями нових літературних цінностей в лавах нової організації радянських письменників.

Всеукр. секретаріат «Молодняка».

Харківська група «Молодняка».

♦ **Постанова загальних зборів «Молодняка».**

1. Загальні збори спілки комсомольських пролетарських письменників «Молодняк» палко вітають історично важливу постанову ЦК ВКП(б) від 23/IV—32 р. про перебудову літературно-художніх організацій.

Велетенські досягнення соціалістичного будівництва, здобуті робітничою класою в спілці з трудящим селянством, на основі здійснення генеральної лінії партії під керівництвом Ленінського ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У, дали можливість зростати щороку пролетарській літературі, зрости новим кадрам цієї

літератури та забезпечили поворот письменників - попутиків до соціалістичного будівництва.

2. Ті набання, що за весь перейдений етап здобула пролетарська література, а також досвід боротьби з усіма проявами правого та лівого опортунізму, з різними ворожими пролетарській ідеології течіями (хвильовізм, воронщина, переворзівщина, літфронтівщина тощо) є наслідком впертої боротьби за генеральну лінію партії, за глибоку партійність в літературі, за оволодіння теорій Маркса - Леніна - Сталіна.

3. За проводом партії при активній допомозі ленінського комсомолу пролетарська література поповнилася новими творчими кадрами з ударників фабрик, заводів, радгоспів, колгоспів, делалі все більше зміцнюючи зв'язок зі всім фронтом радянської літератури.

4. В той же час рямці пролетарських літературних організацій стають на перешкоді до подальшого могутнього зросту всієї радянської літератури, до виконання історичних постанов XVII партійної конференції ВКП(б), стають на перешкоді створенню Магнетобудів літератури.

Постанова ЦК дає величезну базу для буйного розвитку радянського мистецтва і літератури, викликає великий творчий ентузіазм радянських письменників, дає могутній стимул для розгортання соціалістичного змагання творчої дискусії.

5. Ілучи до спілки радянських письменників, ми закликаємо всіх письменників, які входили до ліквідованого тепер «Молодняка», бути активними учасниками міцної, ідейно злитованої на основі генеральної лінії партії, спілки радянських письменників, борючись в ній за партійні високо-художні твори, творити велику соціалістичну літературу, даючи жорстоку відсіч всіляким вооруженим антипролетарським ухилам й впливам в літературно-творчій роботі.

◇ З Резолюції поширеного секретаріату «Плугу». Поширений секретаріат Всеукраїнської спілки пролетарсько-колгоспних письменників «Плуг» вкупі з активом Харківської організації, заслухавши постанову ЦК ВКП(б) від 23/IV — 32 р. ухвалив:

1. Вітати цю постанову, як політичний документ великої історичної ваги, що знаменує потребу рішучої перебудови всього літературного фронту на засадах XVII-ої партконференції і попередніх вказівок партії в галузі літературно-мистецького руху.

2. Визнати що спілка пролетарсько-колгоспних письменників «Плуг» протягом своєї десятирічної діяльності під керівництвом комуністичної партії проробила величезну роботу коло збирання радянських письменницьких сил, їх виховання й перевиховання на засадах марксо-ленінської науки, борючись з усілякими виявами ворожої ідеології і посильно допомагаючи пролетарській літературі здобути гегемонію на літературному фронті. Внесок у радянську літературу від плужан особливо посилюється останнім часом і кількісно і якісно з призовом ударницьких сил МТС, радгоспів і колгоспів.

3. Визнати, що цей потужний розвиток радянських письменницьких сил, що невинно зростає на основі блискучого виконання плянів п'ятирічки, не міститься в сучасні рямці літературно-громадських організацій, які, бувши свого часу потрібними і корисними в боротьбі з опором капіталістичних елементів у країні рад, тепер, на новому етапі соцбудівництва і

в світлі історичних постанов XVII партконференції про побудову безкласового суспільства, гальмують дальше могутнє зростання радянської літератури, що рівною мірою стосується так організації пролетарських як і пролетарсько-колгоспних письменників, у тому числі і «Плугу». Заходи, що їх уживали ці організації на своїх останніх перебудовних пленумах, намагаючись пристосовувати методи своєї праці до нових вимог, — недостатні, і лише постанови ЦК ВКП(б) кардинально розв'язує питання, дає найсприятливіші умови для створення нових мистецьких цінностей, гідних нашої великої доби, та підносить на вищий шабель комуністичне керівництво всім літературним процесом, покладаючи це на єдину фракцію єдиної спілки радянських письменників керовану партійними органами на чолі з ЦК.

4. Визнати, що всякі спроби ворожих елементів тлумачити постанову, як послаблення ідеологічної боротьби з буржуазно-куркульськими недобитками та дискредитувати попередні заходи щодо підтримки пролетарських і пролетарсько-колгоспних письменницьких організацій в їх боротьбі за гегемонію пролетарської літератури, повинні зустріти рішучу відсіч. Непримиренна боротьба з правим небезпекою, як головною, і «лівими» закрутками, що є зворотня сторона правого опортунізму і, надалі лішатиметься основою переведення на практиці в теорії генеральної лінії комуністичної партії в усіх ділянках соціалістичного будівництва і в художній літературі, як невід'ємної частини його.

5. Виходячи з вищезазначеного, секретаріат «Плугу» вкупі з активом Харківської організації ухвалив:

Всеукраїнську спілку пролетарсько-колгоспних письменників «Плуг» з усіма її філіялами гуртками й творчими угрупованнями ліквідувати.

Всіх членів «Плугу» секретаріат закликає, вступивши в новоутворювану єдину спілку радянських письменників, бути її активними членами, сумлінно виконуючи партійні директиви і активно беручи участь своєю творчістю в потужному розгортанні соціалістичного будівництва, в переможній боротьбі пролетаріату за створення безкласового суспільства, за світову революцію, за перемогу комунізму в усьому світі.

◇ Оргкомітет спілки радянських письменників України. Народа представників літературних організацій УСРР палко вітає постанову ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 р. про перебудову літературно-художніх організацій — постанову, що створить найкращі умови для розвитку радянської літератури, умови для роботи всіх письменників Радянської України, які «підтримують платформу радянської влади і прагнуть брати участь у соціалістичному будівництві».

Всеукраїнська спілка пролетарських письменників — ВУСПП, створена 5 років тому, для зміцнення позицій пролетарської літератури коли ще були незначні кадри пролетарської літератури — перелає за допомогою та керівництвом ЦК КП(б)У значну роботу на літературному терені, перелає боротьбу з класово-ворожими націоналістичними впливами на українську радянську літературу та з націоналістичними збоченнями серед окремих радянських письменників. Але останнім часом у цій організації виявилась небезпека групової замкненості, адміністрування,

відразу від основних завдань, що їх ставить партія перед радянською літературою, відразу «від значних груп письменників, що співчують соціалістичному будівництву».

Загальні збори літературної організації — ВУСПП, «Молодіжя», «Плуг», ЛОЧАФ — одностайно привітали постанову ЦК ВКП(б) і заклали всіх радянських письменників України за керівництвом ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У об'єднати навколо вирішення завдань, визначених XVII партійною конференцією, завдань, що їх поставив ЦК ВКП(б) перед усією радянською літературою нашої країни.

Літературні організації України постановили для виконання постанови ЦК ВКП(б) на Україні створити єдину спілку радянських письменників України.

Для реалізації постанови ЦК ВКП(б) про літературні організації, для створення спілки радянських письменників України, для підготування її переведення з'їзду радянських письменників України утворити організаційний комітет у такому складі:

1) І. Кулик (голова оргкомітету), 2) І. Микитенко, 3) І. Фефер, 4) І. Кириленко, 5) С. Шулак, 6) Шинюв, 7) Я. Городської, 8) М. Хвалюк, 9) Арк. Любченко, 10) П. Панч, 11) П. Тичина, 12) Іван Ле, 13) Корнійчук, 14) А. Головако, 15) Дм. Грудина, 16) Остап Вишня, 17) М. Байхан, 18) М. Семенко, 19) М. Ірчан, 20) Р. Кушнарів, 21) М. Терешенко.

З доручення ВУСПП: Микитенко, Кириленко, Кушнарів — Прмер, Шулак, Фефер, Усенко, Іван Ле, Городської.

З доручення «Плугу»: Грудина, Сторчак, Солодченко, Кнор, Пилюшенко, Гікші, Вільховий.

З доручення «Молодіжя»: Усенко, Гончаренко, Милош, Крижанівська.

З доручення ЛОЧАФ: Щербина, Галушка, Паляк, Дубинський.

Опостанова секретаріату ВУСПП'у. Секретаріат Всукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП) оголошує спілку за лік відвоювати і ухвалює — передати організаційному комітетові свої журнали, фінанси і майно.

Микитенко, Кириленко, Кушнарів — Прмер, Шулак, Фефер, Іван Ле, Усенко, Городської, Шинюв.

ТЕАТР

О Театр Кривбасу. Державний драматичний театр Кривбасу, злотувавшись підчас роботи в м'єсті Кривому - Розі, вийшов загаторованим колективом на рудні басейну. Театр вже відвідав гірників Держкинської рудні, де, під мистецьким керівництвом тов. Даврика, ставлено п'єси: «Сирва чести», «Комуна в степах», «Невідомі салдати», «Робітниця Юля». Всі ці постанови з особливим піднесенням зустрічає гірницька маса. Театр так само вже обслуговує робітників ст. Довгиндиче. Поряд з практичною роботою, колектив готує нові постанови, серед них «Кадри» — Микитенка, «Містечко Ладено» Л. Первомайського тощо.

О Нові фільми. Українфільм закінчив постанову низки фільмів, саме: *дипчі* — «Перевозка сільського господарства», «Піонери за кролика», «Піонери за птицю»; *шкільно-інструкційні* — «Транспорт», «Паливо», «Металь».

На Київській фабриці закінчено зйомання повнометражного документального фільму «Тран-

О Наслідки літературного конкурсу. На літературному конкурсі, що його оголосив секретаріат НКО УСРР в галузі оповідання, нарисів, романів і повістей першу премію доставив В. Зоріна під назвою «Ром». Твір цей вклав під псевдонімом автора ЛІМ, а так само його видрукував у № 6 — 1931 р. журналі «Гарт» під девізом. В оповіданні подано художче виображення помилування, безправного становища, соціального й національного гноблення житанів у Басарабії, окупованій румунськими бо-ярями, перехід підпільного загону до УСРР та праця на землі — комуно.

Другою премією нагороджено оповідання М. Козориса — «Юра».

Третьою премією нагороджено нарис Кудрицької Антонини з Гумані «Риб'язь колиська» на тему колективного будівництва, а саме організації рибного господарства в колгоспі.

Конкурсні твори, що друкувалися без привілею авторів, належать таким авторам: оповідання «На заводі» («Гарт», № 5 — 31 р.) автор Саміленко С.; оповідання «Опіврий Кудь», що вийшло окремою книжкою накладом видавництва «Рух», та що його видрукував журнал «Плуг» № 5 — 6 — 31 р. — автор П. Вячченко; оповідання «Перша ударниця», («Гарт», № 11 — 31 р.) — автор П. Нод (Стахович); оповідання «На рейках» («Гарт» — 32 р.) автор Д. Фабієвський, оповідання «Муховці» («Західна Україна» № 7 — 8 — 31 р.) автор Калитчук-Пасинто.

О Протест світових письменників. Міжнародна спілка Пен-Клобін, до якої належать 4 тисячі письменників 55 країн, звернулася до урядів усіх держав з закликом проти знущань над політичними в'язнями.

Підписали заяву: Моріс Метерлінк, Джильберт Черстон, Джон Гелсворсі, Бернард Шоу, Герберт Велз, Ромея Роллан, Поль Валері, Жорж Дюгамель, Андре Моруа, Андре Жілі, Гергарт Гавтман, Томас Манн, Робіндранат Тагор, Кнут Гамсун і інші.

На Держкинській рудні театр організував кілька культурних заходів до касарень.

О Державний єврейський театр в Одесі. Рік тому театральна майстерня при Гезкулті в Одесі, що мала в своєму складі виключно робітничу молодь, перетворилася на державний єврейський театр.

Зріст вимог трудячих євреїв Одеси до свого театру поставив перед керівництвом завдання поширити авторський склад та загалом підготувати кадри. Для цього при театрі організовано студію, куди приймають робітничу молодь з усіх міст України. Слухачів студії забезпечують стипендією та турботою житком.

КІНО

Оспорт. Основне завдання фільму — пропагувати п'ятилітку на транспорті і методи більшовицької перебування транспорту.

О Кінофільм з історії заводу ім. Петровського. Управління тресту «Українфільм» у погодженні з ЦК КП(б)У та НКО УСРР має протягом 1932 року виготовити фільм на

матеріалах заводів, в тому числі один повнометражний художній фільм на матеріалах заводів ім. Петровського. Фільм має виготовляти Київська кінофабрика.

Революційне минуле й сучасне заводу ім. Пет-

НАУКОВА ХРОНІКА

◇ Інститут польської пролетарської культури. У той час, коли на Заході у фашистській Польщі трудящі маси національних меншостей стогнуть під ярмом польського фашизму, колістам кожний порин до національного визволення польської фашизм намагається придушити: огнем та мечем, у нас в СРСР, на підставі ленінської політики нашої партії, трудящі маси різних національностей пліч-о-пліч під керівництвом комуністичної партії будують соціалізм та творять свою національну культуру змістом пролетарському. Трудящі маси фашистської Польщі щораз то більше перемагають на прикладі СРСР, що тільки пролетаріят, який узяв владу до своїх рук, може розв'язати національні питання.

Радваля утворила Інститут польської пролетарської культури при ВУАН. Відкриття Інституту має величезне значення не тільки в СРСР, це є факт міжнародного значення.

Інститут польської пролетарської культури є барикади революційної теорії на польській ділянці — барикади боротьби за соціалістичну культуру. Якщо Краківська Академія Наук як наукова установа при диктатурі буржуазії служить справі експлуатації трудящих мас та національного пригноблення, справі одурювання мас, то Інститут польської пролетарської культури при ВУАН ставить собі завдання борючись за збудування соціалізму в СРСР, за братерську співпрацю пролетаріату та трудящих селян усіх національностей, ставить собі завдання борючись з усіма релігійними забобонами, та шляхетськими буржуазними традиціями, борючись за зміцнення обороноспроможності СРСР.

Найголовніше завдання, що стоїть перед Інститутом, це справа наукового опрацювання практичних шляхів будівництва польської, пролетарської культури в УСРР. Тут, як це сказав тов. Сталін, «теоретична робота не тільки повинна йти за практикою, а й випереджувати її, озброюючи наших практиків у боротьбі за перемогу соціалізму». У зв'язку з цим виникає питання про більшовицькі теми у науковій роботі Інституту.

Центральне питання в роботі Інституту — це мобілізація трудящих мас назовто небезпечні війни проти СРСР, яку готує польський фашизм.

розв'язку відтворене у фільмі, повинно стати могутнім засобом пропагування у мільйонних масах Радянського Союзу славного бойового минулого та сучасного, що його має робітництво заводу.

Ця проблема є комплекс усієї науково-дослідної роботи ІППК, складаючи частину якого є всі наукові проблеми, передбачені в плані Інституту. До цього комплексу що має назву «польський імперіалізм та УСРР», входить питання: польський імперіалізм на Україні, імперіалізм у польській літературі та філософії, питання історії господарського розвитку та капіталізму в Польщі тощо.

Практичні питання соціалістичного будівництва на польській ділянці в УСРР вимагають від Інституту докладних наукових дослідів господарного будівництва, індустріалізації крайніх колективізації села, дослідів у галузі історії, літератури, праці та побуту польської трудящої людності в УСРР, особливо там, де вона живе компактними масами. Тому то Інститут визначив у плані своєї роботи видати монографії про польський район Мархлевщини, що є зразком польської радянської державності, опрацювання демографії польської людності в УСРР тощо. Для допомоги господарному та культурному розвитку Мархлевщини Інститут виділив спеціальну комісію, яка, базуючись на широких масах польської — радянської суспільності, безперечно допоможе соціалістичному будівництву на Мархлевщині.

Досі наука не має опрацьованої марксистської схеми історії Польщі. Це теж належить до завдань ІППК, в зв'язку з чим виникає важливе завдання борючись із шляхетсько-буржуазними концепціями у польській історіографії (Тимішевський, Домбровський, Кутшеба, Лукашівський, Левицький, Смоленський, Ашкінді, тощо).

У боротьбі з ідеологією куркульства та його агентури ІППК опрацьовує антирелігійні проблеми з антикатолицьким ухилом, демаскуючи контрреволюційну роль польського костелу як агентури куркульства та польського фашизму.

Згадані роботи Інституту ще раз підкреслюють міжнародне його значення; його наукові досліді та праці, і практичні і теоретичні зміцняють не тільки позицію соціалізму в СРСР, а й дають могутню зброю в руки пролетарським масам фашистської Польщі, які боряться за диктатуру пролетаріату в Польщі.

ПРЕСА

◇ Преса СРСР. День більшовицької преси 1932 р. зустріло новими досягненнями і перемогами. Загальна сітка газет, видаваних у СРСР, збільшилася майже вдвоє проти початку 1931 р. і дійшла 5,560 назов з разовим тиражем до 35 мільйонів примірників.

Разові тиражі газет, починаючи з 1928 р. зростають так: 1928 р. — 8,8 млн. примірників, 1929 р. — 12,5 млн., 1930 р. — 22 млн., 1931 р. — 43,5 млн., і 1932 р. — разовий тираж усіх газет має дійти 40 мільйонів примірників.

Річний тираж газет збільшився з 2 млрд. примірників 1928 р. до 6 млрд. примірників 1931 р.

і має ще збільшитись 1932 р. до 6,5 мільярдів примірників.

Газетна сітка розподіляється так: видається понад 360 республіканських і краєвих газет з разовим тиражем понад 20 млн. примірників, до 1.800 районних газет з тиражем 6,5 млн. примірників, 130 міських газет з тиражем понад 1,5 млн. прим., близько 1600 фабрично-заводських газет з тиражем до 3,5 млн. прим. і понад 600 кооперативно-радгоспних газет з тиражем щось 350 тисяч примірників.

З загального числа газет трохи не 4 тисячі видається російською мовою і понад 1500 більш

як 60 національними мовами народів, що залюднюють СРСР.

З тиражу — понад 2 млн. примірників разового тиражу має одна газета, понад 1,5 млн. прим. — 2 газети, понад 500 тис. прим. — 3 газети, і понад 100 тис. прим. — 35 газет.

Число аркушів книжкової продукції за ланними книжковими палат становило 1931 р. шось 3,5 млрд. аркушів відбитків, що дає збільшення проти 1903 р. на 16%. Сітка журналів зменшилась проти 1930 р., але число аркушів становило 1,2 млрд. аркушів, що дає збільшення проти 1930 р. на 15,2%.

Друга п'ятирічка має дати ще вищі темпи зростання нашої більшовицької преси.

♦ Преса на Україні. Відзначаючи лень преси, партія і вся пролетарська громадськість підбила підсумки своєї роботи на цій важливій ділянці. Шікаво порівняти показники нашої роботи за три роки першої більшовицької п'ятирічки. Коли «за часів пролетарської революції на Україні українських книжок видано майже в 4 рази більше, ніж за 120 років всієї попередньої доби української літератури» (з резолюції X з'їзду КП(б)У), то за три роки першої п'ятирічки ми дійшли таких величезних темпів дальшого зростання друкованого слова на Україні:

	1927 - 28 р.	1929 р.	1930 р.	1931 р.
Книги в млн. примірників	34,1	62,5	124,0	123,0
Книги в млн. відбитків	197,2	309,0	535,0	586,0
Журнали в млн. відбитків	48,2	53,5	83,3	103,0
Газети (без багатотиражок) в тис. прим. разовий тираж	1.370	1.751	3.087	6.150
Газети в млн. примірників за рік	285	327	515	809

Як бачимо, за три роки п'ятирічки книжкова продукція УСРР зросла в 3,6 рази за кількістю примірників і втрое за кількістю аркушів відбитків. Газетна продукція за разовим тиражем в 3,8 рази, за загальним річним тиражем в 2,8 рази.

Продукція журналів збільшилася більш ніж удвоє. Це ми мали навіть за тих умов, коли паперова промисловість СРСР не виконала свого плану і ми не мали, у зв'язку з цим накреслених за планом паперових ресурсів на 1931 рік. До цього треба ще додати тисячі газет багатотиражних на заводах, в окремих цехах, в бригадах, в радгоспах, те, що майже всі райони УСРР мають свої газети.

Яскравим показником більшовицького здійснення лєнінської національної політики партії є також зростання української книжки (періодички та неперіодички) і книжки мовами національних меншостей. Коли 1926 — 27 р. видано українською мовою — 2.445 назов книжок — 16.313 тис. примірників, мовами національних меншостей відповідно — 156 та 651 тис. то 1931 р. видано українською мовою — 6.252 назов книжок — 107.615 тис. примірників, а мовами на-

ціональних меншостей видано відповідно — 728 та 3.894 тис. Ці цифри показують величезне зростання української книжки і за назвами, і особливо за тиражем, а так само величезне збільшення темпів у зростанні книжкової продукції мовами національних меншостей. Треба тут зазначити, що за цей час вперше на Україні почали видавати літературу молдавською мовою.

1931 року видано 52 млн. в тиражах масової літератури, 34 млн. підручників, 5 млн. дитячої літератури (не підручників), 3 млн. юнацької та 1,2 млн. наукової літератури. За питомою вагою в продукції 1931 р. послідають: класики марксизму, соціально-економічна та політична література — 37,3%, техніка (разом з агротехнікою) — 14%, точні знання — 7,9%, красне псьменство — 11,3%. Цього таки року широко розгорнули видання українською мовою творів В. Лєніна, тов. Сталіна, постанов партійних з'їздів. За ці 3 роки розгорнуто видання основної технічної літератури.

Коли 1927 р. видано технічної літератури 322 назви, із них українською мовою 82, то 1929 р. 460 назов, в тому числі українською мовою — 227; року 1930 видано 785 назов, з них українською мовою — 493, а за перше півріччя 1931 р. — 524 назви, з них українською мовою — 331. Пересічний тираж технічної книжки українською мовою — 10 тис. примірників. Проте, треба відзначити, що ці темпи є цілком недостатні. Досі не виконано директив партії донести питому вагу технічної книжки до 30%.

Друга п'ятирічка ставить перед видавництвами нові, величезні вимоги. Отже далі мають розгортати рішучу боротьбу за піднесення видавничої справи, яка «відстає від швидкого зростання потреб на книгу» (з постанови ЦК ВКП(б) від 15 - VII 31.), щоб це піднесення йшло на рівні з темпами соціалістичного будівництва другої п'ятирічки.

♦ «Архів Радянської України». Вийшов з друку історично-архівознавчий журнал «Архів Радянської України» № 1 — 2 (обсягом 20 друк. аркушів).

Зміст: Матеріали й документи: Н. Александров і Г. Слободський. — До історії I-го всеукраїнського з'їзду рад; І. Премислер. — До історії зовнішньої політики Центральної Ради; Пташинський. — До історії німецько-австрійської інтервенції; В. Барвинський. — До історії польського повстання 1830 — 31 р. р. на Україні.

Теорія і практика архівного будівництва (основні): Проф. Оглоблін. — До історії металургійної промисловості на Правобережній Україні; К. Шиян. — Завдання архівознавчої факультету; А. Козаченко. — Куркульська вилазка вархеографічному виданні та інші.

Друкється № 3 журналу.

В цьому числі серед іншого матеріалу буде видруковано:

Документи: Г. Терезанська. — Протоколи Одеської ради робітничих депутатів (Жовтень 1917 р.); М. Коган. — До пролетарського проводу на селі в революції 1905 р.; П. Пташинський. — Російські церковники і українська контрреволюція; та ряд інших статей і матеріалів з теорії й практики архівного будівництва.

(Адреса редакції журналу: Харків, вул. Вільної Академії, 6, Центральна Архівна Управа УСРР)

ЗАХІДНЯ УКРАЇНА

◇ Європейські письменники про страшний голод на Закарпатській Україні. Відомий чеський письменник Іван Ольбрахт, добре обізнаний з тим розпачливим станом, до якого призвело Закарпатську Україну панування чехословацьких загарбників виступив в Ужгороді з читанням своєї нової повісті з життя Закарпаття. Ольбрахт шаркавтеризував Закарпатську Україну, як «країну перманентного голоду», країну, де трудяща людність зазнає величезного виснаження, перебуває в темряві та злиднях.

Нещодавно Закарпатську Україну відвідав німецький письменник Людвіг Рен. Описуючи становище в цій позволеній голодній країні, він зазначає, що багато трудящих тут живуть у хлівах, діти зимою ходять босі і голі. Рен підкреслює, що, захопивши побачити, який же їсть хліб людність, він мусів обійти багато хат, щоб знайти шматочок хліба...

— Цим людям треба негайно допомогти, бо вони вже не в силі сами боротися з злиднями в цій країні, де нема жадної праці», закінчує Рен. Англійський буржуазний журналіст Гамільтон, який так само оце недавно був на Закарпатській Україні, не може затаїти жадливого враження від голоду й злиднів, що тут панують.

— «Я був у голодних місцевостях Китаю й Індії,— пише він.— Я був під час голодної блокади 1918 р. в Німеччині. Але ніколи й ніде я не бачив такого великого голоду, таких злиднів, як на Закарпатській Україні». До того ж мушу сказати, що ніякої допомоги — ні громадянської, ні урядової — голодні не дістають».

— Такі наслідки грабіжницького господарювання загарбників на Закарпатті. Пограбована, обдерта й голодна трудяща людність залишена на призволяще.

◇ Підсумки малярського конкурсу. Розписаний у минулому році маляр-

ський конкурс «Вікон» дав змогу зв'язатися з «Вікнами» молодим початку ючим малярам, що в більшій, або в меншій мірі виявили свої здібності в низці карикатур, рисунків, ілюстрацій. Малюнки ці відбивали життя робітників і селян, здебільшого відгукуючись на його найактуальніші питання. Через те малюнки були переважно нецензурні й не могли появлятися у журналі. Інші малюнки початківців хоча помислами і сюжетами виявили правильні й корисні настановлення, не надавалися до вміщення через їхні технічні недоліки.

Праці давніших співробітників «Вікон» (Краяна, Дашевського) були переважно конфісковані, тому редакції доводилося обмежуватися до вміщування малюнків Кете Кольвіц і Гайнріха Цілле, а також малюнків американських пролетарських митців, які в своїх творах відбивали не тутешню дійсність.

Цензурні причини і матеріальні спроможності «Вікон» склалися на те, що в останніх числах «Вікон» не вміщувано ніяких малюнків. Все такий конкурс дав практичні наслідки, відбувшись з праці трудящих має молоді хоча й невироблені ще сили, які після відповідної праці над собою в напрямку підвищення своєї мистецької кваліфікації зможуть стати корисними робітниками в ділянці образотворчого мистецтва.

З речей помічених у «Вікнах» треба відзначити монтаж і карикатури Крайна й Дашевського. Заслужують на відмітку різьбярські проекти пам'ятника Шевченка, які хоча й не підходять до вимог малярського конкурсу та проте мають вартість як зразки монументальної різьби.

Щоб дати змогу молодим малярам краще виявити себе редакція продовжила малярський конкурс і на цей рік. В кожному числі «Вікон» репродукується по кілька надісланих творів.

ПО РЕСПУБЛІКАХ СРСР

АЗЕРБАЙДЖАН

◇ Ювілей поета В. Ланте. Цього року вийшло десять літ літературної діяльності вірменського поета Азербайджану В. Ланте.

В. Ланте — одна з видатніших і художньо виключних постатей серед письменників вірмен Азербайджану.

Переклади його віршів друкувались (в перекладі на російську) в газеті «Бакинський Робочий», журналі «На рубежі Востока», «Темпы», «Ударник» тощо. Окремим виданням — «Схід багрянці» і «Поєма про бавовну».

Окремими виданнями вийшло всього 5 назв.

В своїх віршах В. Ланте виявив себе значним майстром щодо оволодіння і викладу матеріалу. Поет написав також ряд п'єс, яких ставлять в робітничих клубах. Коли на початку свого творчого шляху В. Ланте захоплювався екзотикою Сходу, («Схід багрянці»), то в останній часі він дав блискучу поему про радянську бавовну.

За 10 років своєї літературної діяльності поет значно зріс і художньо зміцнів.

БІЛОРУСЬ

◇ Премія ім. Н. Н. Покровського. Білоруська академія наук встановила щорічну премію ім. Н. Н. Покровського в 5 тисяч карбованців за кращу науково-дослідницьку роботу з суспільствознавства, написану робітниками Білорусії.

Першу премію видадуть у травні 1933 року за роботу, написану 1932 року.

◇ З поля образотворчого мистецтва. 1. Відбулися при Народньому комі-

саріяті освіти збори художників, на яких стояло питання про готування до V-ї Всебілоруської художньої виставки.

2. По лінії наркомосу вжито заходів до висування художників яких будуть замовлені спеціальні картини.

3. В зв'язку з цим РОМБ (Револуц. Об'єд. Художників Білорусії) відряджає своїх членів художників до індустріальних і колгоспівських центрів БСРР і СРСР.

4. Товариство «Мастак» організовує майстерні скульптури і дитячих цвячок, аби сприяти просуненню у маси мистецьких творів для оформлення робітничого і колгоспського побуту.

◇ Новий склад директорату ІЛМ. Президія Білоруської Академії Наук затвердила директорат Інституту Літератури і Мистецтва в такому складі:

ЗАХІДНЯ БІЛОРУСЬ

◇ Літературний фронт. Економічна криза в капіталістичних державах з кожним днем поширюється і поглиблюється. Особливо катастрофічних форм ця криза набрала в фашистській Польщі і в уярмлених — Західній Білорусі, Західній Україні.

Західню Білорусь криза привела до цілковитої руїни. Найменший прояв революційного і національно-визвольного руху, культури прагнучих — нещадно придушується.

Перед тим, як говорити про літературу Західньої Білорусі, треба сказати, що на даному відтинку часу там немає легального білоруського опікунства, його ліквідовано, окрім тих мізерних манул для білоруських націонал-фашистів, що мають під своїм впливом і керівництвом Віленську білоруську гімназію.

Товариство Білоруської Школи зруйновано, організаторів ув'язнено.

Ув'язнено представників Польського клубу «Зматаніце».

З ласки й допомоги націонал-фашистів зрадницьки схоплено й посаджено до в'язниці т. Тарашкевича — проводиря національно-визвольного руху на Західній Білорусі.

Література не стоїть осторонь класової боротьби на Західній Білорусі. Література — це зброя в руках таборів, що змагаються.

Літературу Західньої Білорусі треба поліляти на два основних напрямки, струмени. Напрямок послідовно-революційний, що висвітлює боротьбу пролетаріату й працюючого селянства під керівництвом пролетаріату й його авангарду КПЗБ — це напрямок активних борців з польським фашизмом, з окупацією, за Радянську Білорусь, за диктатуру пролетаріату в Польщі і Західній Білорусі.

Жоден з представників цього напрямку не ухилявся від утисків і ув'язнення, кожен з них відсидів у в'язниці по кілька років, а де хто, як от т. Світкі і на сьогодні в фашистських казематах. Тому на тематичній творчості їхній масово відбиток в'язниці.

Соціальні і національні утиски — ось що знаходить своє відзеркалення в творчості цього напрямку.

Твори їхні, діякувати цензури, не могли побачити світу у вигляді друкованих збірок. Це здебільшого відбитки на шапірографі і рукописні видання, як, напр. «Палітвязень» — орган комуні в Корнові (на трьох мовах: білоруській, українській, польській), «Лукіські сьцяг» — орган комуні політв'язнів у Вільно. «Палітзак» — орган комуні в Гародзеньській в'язниці, руко-

А. Сянкевич — директор Інституту; т. Душень — заступник директора і т. Бенде — вчений секретар.

Перед ІЛМ поставлено, як бойове завдання, упорядкування підручника з історії білоруської літератури.

писна поема «Не переможная», «Чырвоная Звезда» видання КОМЗБ на шапірографі тощо.

Треба відзначити, що є лише один збірник надрукований — це «На паднявельных Гонях» А. Родзевіча.

До групи революційних письменників треба залічити Л. Радзевіча, Ал. Салагуба, Чырвоная Звезда, Янку Чабара, Звезда, Сьвітку, Дубову.

Ці товариші у своїх творах — віршах, поемах, прозових творах — подають малюнок класової боротьби протиставляючи і працюючого селянства з буржуазією, політично загострені, актуальні.

Цілком одмінні настрої і скерування в творчості націонал-фашистів — представників ідеології білоруської буржуазії і куркулі, агентів польського фашизму.

Їхня праця, їхня творчість, їхні ідеологічні спрямування, світогляд ставлять їх на правий бік барикад.

До цієї групи належать Наталя Арсеньява, Ауген Бартуль, Х. Ільшисевич, М. Машара, Марвіч — це актив білоруської контрреволюції в літературі, співці буржуазної державності, реакційні письменники — активні вороги Радянської Білорусі.

Друкуються вони переважно в органах Лушкєвіча — Астровского, Станкевича («Наперод», «Беларусь зьво», «Беларуська криница», «Христьянская думка» тощо).

Їхня тематика — ідеалізація білоруської самотності «душі» білоруса, оспівування «славної (буржуазної) минувшини» Білорусі, оспівування «Позаклясовости» білоруської нації, вихвалювання реакційного боку «нашеніства».

І на останку треба сказати, що на Західній Білорусі є письменники, поети, які посідають не виразні позиції. Найвидатіша постать у цій групі — це Міхась Васільок.

Міхась Васільок захоплювався свого часу лозунгами «Мистецтво для мистецтва», який часом злучав поета з класовим ворогом, білоруським націонал-фашизмом.

На сьогодні Міхась Васільок — видатний поет національно-визвольного руху Західньої Білорусі, але в його творчості маємо й негативне. Він не цілком визволює з під впливу «нашеніських» ідей, він поряд з закликком до боротьби несе у своїй творчості розматігненість, непослідовність, обмеженість і тому і творчість його не має того впливу на працюючу масу Західньої Білорусі яку вона мала б коли б він до кінця усвідомив своє місце в класовій боротьбі Західньої Білорусі.

ГАЯСТАН

◇ Відкриття першої державної опери. До п'ятнадцятих роковин жовтня відіснено відкриття в Еривані першої в Гаястані державної опери.

Уроцисте відкриття опери відбудеться в день святкування п'ятнадцятиліття Жовтня. Поставлено буде оперу «Алмат» Спендіарова.

◇ Ювілей тюркського театру. Цього року в Тіпнісі відбулося свято з нагоди 60-літнього ювілею тюркського театру в Грузії та 10-ти літнього його ювілею, як державного радянського театру. З доповіддю про національну політику радянської влади і ролі національного

театру виступив голова ЦВК Грузії т. Махарадзе. Театру преподнесено червоного прапора. На святі були присутні представники народних комісаріатів освіти Гаястану (Вірменії) і Азербайджану, партійних, радянських та професійних організацій.

МОРДОВСЬКА АВТОНОМНА КРАЇНА

◇ Зростання пролетарської культури в країні. Теперішня Мордовська автономна країна до революції мала п'ятнадцять монастирів на чолі з Саровською пустелею, мала більш як понад дві тисячі попів і ченців. 1926 року серед чоловіків письменних налічували 18%, а серед жінок тільки 5%. І треба сказати, що в основному % письменних становили попи, куркулі і ченці та черниці. Основна ж маса мордвин була неписьменна.

На сьогодні маємо цілком відмінне. В країні виходє дві газети: «Ерзянь комуна» (мовою ерзя), «Олвеле» (мовою мокші) і «Красная Мордовия» (мовою російською).

У країні маємо — тридцять радгоспів (зернових, тваринницьких і технічних культур). Країна має близько 1000 — тракторів. Село колективізовано на 75 — 80%. Цього року в основному закінчили суцільну колективізацію.

Одночасно з політичним і культурним зростанням мордовської людності зростає і мордовська література. Організація колгоспно-пролетарських письменників, що існує в країні, об'єднує разом з ударниками пошканими до літератури близько 200 письменників. Крім літературних сторінок, що входять додатками до газет, мовами ерзя,

мокші і російською, у видавництві центровидаву виходить ряд збірок.

Мордовська організація розгортає роботу в царині показу ударників соціалістичного будівництва кращих радгоспів і колгоспів; вперто змагається з правими, «лівими» і націонал-шовіністичними тенденціями в літературі, прагнє над створенням мордовської літературної мови.

До першого свого з'їзду, що відбувся минулого року в столиці країни Саранському, Мордовське об'єднання колгоспно-пролетарських письменників прийшло вже з певними здобутками і перемогами. Організація визволилася від русифікаторських тенденцій, які свого часу виявилися в тому, що мордовські письменники існували в Мордовській автономній країні на правах секції при російській організації. На сьогодні провід в літературному житті М. Авт. К. забезпечено за мордовськими письменниками.

Мордовська література пройшла перший етап свого розвитку. Тепер перед нею завдання надалі — неухильна боротьба за творчі і правильні літературно-політичні позиції, рідуща відсіч правій куркульській небезпеці і «бівачьким» закутам на фронті літератури.

РСФРР

◇ До ХV-тих років ювілей Жовтня. Видавництво «Федерация» випускає літографований збірник «Сто портретів радянських письменників». У збірнику фоті і художні портрети письменників, перелік книг, виданих у СРСР і закордоном та автобіографії.

Автобіографії будуть написані не в плані «сухих довідок», а в плані підсумовання творчого шляху письменника.

Поряд з цим кожний письменник подасть оцінку сучасного етапу літературного розвитку і оцінку перспектив радянської літератури.

Особливу увагу буде приділено художньому оформленню збірника. Портрети письменників будуть на вкладках аркушах.

Це ж видавництво до ХV-тих років ювілей Жовтня випустить у світ у художньому оформленні книги вибраних віршів: Д. Бедного, В. Маяковського, Ед. Багрицького, І. Сельвинського, Б. Пастернака, М. Светлова, Н. Тихонова, А. Безіменського, Н. Асєєва, В. Луговського.

Скрім того буде видано країні творчі радянських письменників.

В художньому оформленні книг візьмуть участь художники С. Герасімов, А. Кравченко, В. Фаворський, К. Юон, В. Яковлев, А. Соєвський, К. Ротов, А. Дєйнека і інші.

◇ Альманах української секції ЛАПП. Нещодавно накладом державного видавництва РСФРР ПІХЛ вийшов у світ альманах української секції Ленінградської асоціації пролетарських письменників.

В цьому невеличкому старанно виданому альманасі маємо поезії — Я. Олесіча, Юх. Литовченка, К. Болдарєнка; проза — Г. Литвинова «Із заводських мотивів» П. Ляєнко «Було»; статті — Юх. Литовченко «До питання про творчу методу про легітератури»; Т. Шуб та Ол. Савченко «За культуру української мови» В. Чорноморець «З минулого української колонії в Ленінграді», Укр. театр на терені РСФРР, Ів. Яловенко «Українська театральна справа в Москві».

В основному альманах української секції ЛАПП репрезентує творчість активу секції.

Вийшов альманах п'ятитисячним тиражем 80, на 96 стор. Ціна 70 к.

◇ Державний український театр РСФРР. Державний український театр — студія і державний театр «Гарт» злиті в єдиний державний український театр РСФРР.

◇ Берт Брехт відвідав РСФРР. Німецький революційний письменник Берт Брехт у травні відвідав Москву і Ленінград.

За час перебування Брехта в Москві переписав фільм «Куле Вампе», зробленого Брехтом разом з сценаристом Дудовим, що був разом з письменником до Москви.

Фільм показує життя безробітних у дерев'яних халупах; німецька цензура заборонила його до демонстрування в Німеччині.

Брехт пробув у СРСР кілька днів, відвідавши Москву і Ленінград.

СЕРЕДНЯ АЗІЯ

◇ Спілки радянських письменників Середньої Азії. Середньо-азійське бюро ЦК ВКП(б) в ухваленій постанові відзначило, що на основі піднесення соціалістичного будівництва республік Середньої Азії значно зросла радянська література — могутня підйома культурної революції серед відсталих раніше національностей Середньої Азії.

«Проте — зазначено в постанові, — стан літературного руху і художньої продукції свідчить про відставання національної літератури в республіках Середньої Азії від тих завдань, що поставлені сучасним етапом соціалістичного будівництва. Середньо-Азійська асоціація пролетарських письменників і республіканські асоціації пролетарських письменників не забезпечили керівництвом творчою роботою пролетарського і колгоспівського молодяка зокрема тубільних національностей, не спромоглися охопити своїм впливом усіх радянських письменників національних республік, виявили тенденції до перетворення в замкнуті організації з елементами гуртківщини, груповщини, відірва від політичних завдань сучасності. З боку низки партійних, комсомольських, професійних і радянських організацій масою недооцінювання літературного руху як одного з важливіших відтінків ідеологічного

фронту Середньої Азії, як однієї з підйом соціалістичного перебудовування трудящих мас Радянського Союзу».

Виходячи з цього і згідно до постанови ЦК ВКП(б) від 23 квітня Середньо-азійське бюро ухвалило:

Ліквідувати середньо-азійську асоціацію пролетарських письменників і республіканські асоціації пролетарських письменників, об'єднати всіх письменників Середньої Азії, що стоять на платформі радянської влади і прагнуть брати участь у соціалістичному будівництві, в республіканські спілки радянських письменників, утворивши в них комуністичні фракції.

ЦК національних комуністичних партій доручено негайно перевести перебудову організацій літературних і інших видів мистецтва на засадах постанови ЦК ВКП(б), утворивши організаційний комітет для керівництва літературним рухом і скликання республіканських з'їздів радянських письменників.

ЦК національних комуністичних партій мусять посилити партійне керівництво літературним рухом, утворивши в складі культурців сектора художньої літератури і мови, зміцнивши останні кваліфікованими партійними робітниками.

ТАТАРСТАН

◇ Перший пересувний театр. Організовано Перший постійний пересувний татарський театр. Театр обслуговуватиме колгоспи, переважно по лінії кампаній. В розпорядженні театру спеціальний колгоспівський репертуар.

◇ Центральний ТРОМ. З м. р. в приміщенні Будинку Інтернаціональної культури працює Казанський Центральний театр молоді (мають два сектори: татарський і російський).

При театрі працює методичний кабінет ТРОМ'у з типами самодіяльного мистецтва.

В плані роботи театру крім стаціонару плянів виступи до районів, заводів, фабрик тощо.

◇ Новий фільм з життя Татарстану. Нещодавно московська фабрика «Востоккіно» випустила фільм — «Боротьба за національні кадри в промисловості». Фільм знято в Татарстані в Зельоном Доме на тлі фанерної виробні № 3.

◇ Економічні довідники. Держплан розпочав видання економічних довідників кожного зокрема району Татарстану. В довідниках буде подано повні дані економічного характеру.

Крім того Держплан укладає великого довідника Татарстану.

ЯКУТІЯ

◇ Десятиліття Якутської республіки. 28-го квітня пройшло десять років Якутської автономної республіки.

В Ленінграді було утворено спеціальну комісію, до складу якої входили представники Ленінградської Ради, Академії наук і Якутського земляцтва.

До ювілею відкрито при Академії Наук СРСР велику виставку, присвячену господарству Якутії, видано праці Якутських експедицій, випущено в світ спеціальний науковий збірник — «Якутія».

◇ Фільм про Якутію. Експедиція «Востоккіно» в Якутії засняла цього літа повнометражний фільм про Якутію.

ЗАКОРДОННА ХРОНІКА

АВСТРІЯ

◇ Вспільціпролетарських письменників. Спілка пролетарських письменників Австрії шло кількості членів нечисленна, але вона — одна з найактивніших секцій Міжнародного Об'єднання Рев. Письменників (МОПР) на дільниці громадсько-масової роботи.

Спілка систематично переводить політичні кампанії: мітинги протесту проти знущань над політв'язнями в країнах великого терору, збори з доповідями про СРСР тощо.

Члени спілки колективно пишуть, впорядковують масові брошури (намістастейного, напів-

нарисного характеру) на теми: фашизм, Радянський союз, соціал - фашизм, небезпека імперіалістичної війни тощо.

Літературні сторінки пролетарської преси Австрії («Rote Fahne» та інші) укладається майже тільки силами членів спілки.

На ближчі три місяці спілка опрацювала «Sturm - plan» політично-масової і творчої роботи.

Спілка викликала на соціалістичне змагання пролетарських письменників Болгарії і Республіки німців Надвожжя.

ГРЕЦІЯ

◇ Журнал «Протопторі». Грецький журнал «Протопторі» (Авангард), що виходив в Атеніях з 1928 року, відкриває одне з останніх своїх чисел відзивом харківської конференції МОРП до всіх революційних митців світу. За цим містить свою відзиву до передової інтелігенції, закликаючи її об'єднатися з масами для спільної боротьби з фашизмом.

Журнал «Протопторі» друкує твори початківців письменників - робітників, подаючи їм всіляку допомогу в літературній учбі. Так, на сто-

рінках «Протопторі» вміщено оповідання робітника т. Георгіу, в якому він змальовує жах салонських в'язниць, тортури, знущання над політичними в'язнями.

В журналі вміщено також інтерв'ю з т. Луначарським, переклади з російських поетів, письменників.

В основному - ж оригінальні оповідання і поезії з життя грецьких робітників і селян - незаможників.

ЕСПАНІЯ

◇ Союз революційних і пролетарських письменників. Недавно в Іспанії організувався Союз революційних і пролетарських письменників, що прийняв за свою програму платформу харківської конференції МОРП.

Спілка оформилася як іберо-американська секція МОРП.

До спілки вступило понад сорок лівих письменників Іспанії і Латинської Америки.

Спілка заходжується біля видавання свого друкованого органа; звернулася до секретаріату МОРП з проханням організувати видавання журналу «Література Мировой Революції еспанською мовою».

З ініціативи Спілки утворено комітет робітничого контролю, що складеться з робітників з виробництва, активних учасників революційного руху. Комітет покликано слідкувати за всією діяльністю Спілки.

КОРЕЯ

◇ З літературного фронту. Близько п'яти років тому в Японії була організована перша корейська асоціація пролетарських письменників. Асоціація випустила три номери журналу «Пролетарій» японською мовою.

Японська поліція закрила журнал. Асоціація змушена була припинити своє існування. Об'єднувала вона передових революційних корейських письменників.

Друга асоціація корейських революційних письменників утворилася вже в самій Кореї. Але й тут вона не змогла розвинути і зміцнити.

На сьогодні асоціація об'єднує невелику кількість письменників; з ідеологічного боку мало чим різниться від своєї попередниці.

Асоціація не має навіть можливості видавати свій власний журнал.

Ці письменники друкуються в різних буржуазних виданнях, в кращому разі — у псевдо-революційних радикальних і ліберальних органах.

Грубе перекручення ідей марксизму - лєнінізму в творах закордонних корейських революційних письменників — постійне явище. Марксистської критики, яка викривала б клясбову суть, не існує.

КОРЕЯ РАДЯНЬСЬКА

◇ До організації і об'єднання корейців-письменників.

Корейська людність радянського Союзу потребує художню літературу. У СРСР літературу на корейській мові не видається. Людність змушена користуватися з літератури «імпортною» себ-то з літератури ворожої пролетарській ідеології, літератури, що перекручує ідеї марксизму - лєнінізму.

І коли зв'язати на те, що в межах Союзу на Далекому Сході живе до 200.000 корейців, що

в самій Москві 600 корейців, та коли ще взяти до уваги великий культурний зріст людности корейців радянського Союзу і дуже зростаючу потребу в читанні, то вивисок цілком ясний: треба об'єднати і організувати цілий ряд письменників - корейців, що живуть у радянському Союзі. Біля цього і заходжується МОРП.

За правильного керівництва письменники - корейці зможуть створити те ядро, що стане за підвалину широкого розвитку корейської пролетарської літератури.

ХІНА

◇ Білий терор і репресії проти революційного культурного руху. 17-го січня шанхайська поліція англійських імперіалістів заарештувала двадцять чотирьох митодих революціонерів, серед яких було п'ять членів Ліги лівих письменників. Англіїці передали своїх бранців гомінданівській військовій владі. Їх перевели на хінську територію до головного штабу шанхай - усуньської залоги, де їх допитували в жорсткий спосіб, з надією, що вони викажуть своїх однодумців. Вони відмовилися це зробити, тому 7-го лютого вночі їх стратили.

П'ять товаришів, що загинули, — члени Ліги лівих письменників Хіни, що мали за собою вже кількарічну письменницьку славу.

Лі Вей - Сен — молодий, талановитий лівий літератор, писав на соціальні теми, прекрасний перекладач: Ю - Ші і Ху Ші - піні відомі, як автори новел на соціальні теми; Йін - Фу — здібний молодий поет; Фенч - Кенг — одна з талановитіших письменниць Хіни.

Всі страчені — гордість хінської творчої молоді — завжди були в перших шерегах літературного фронту

За останніми відомостями заарештовано ще

одного лівого письменника - новеліста Ванг Йін - іско; за з'ясування цих обставин арешт майже завжди визначає страту, смерть.

Подібні утиски маємо не тільки в Шанхаї. З наказу імперіалістів і з метою розправ з усіма прогресивними мислителями і митцями, незвичайний карний кодекс, якого опублікував нанкінський уряд 31-го лютого м. р., має такі постанови: II ст. 2 пункт. «Кожний, що користується з письма, усної мови або малюнка з метою пропаганди проти нації, буде покараний на горло, або ув'язнений довічно»; III ст. «Кожний намовлений проти 2 пункту II ст. і що не повідомить про намовника, і що сам агітуватиме проти 2 пункту II ст. підлягатиме довічному ув'язненню»; VI ст.: «Кожний, що пропагує будь-яку науку, крім Сань Мін-чжуї, підлягатиме ув'язненню на п'ятнадцять років».

На підставі цих постанов всі передові мислителі і митці, що повстають проти панування Гоміндану й імперіалістів, ризикують потрапити до в'язниці щонайменше на п'ять років або навіть бути покараними на горло.

Видання лівих книг і періодики заборонено. Десять книгарень у Шанхаї розгромлено і закрито з наказу гомінданівської влади тільки за те, що книгарні були представниками книжкової комори Хуа - Сін і тримали книги з лівізму.

Багато книгарень закрито по інших містах. Перекази на хінську багатьох книг світової слави також заборонено. Під суворі репресії підпадають і журнали, газети та інші періодичні видання. Згідно з законом про пресу, ухваленим законодавчою палатою нанкінського уряду 29 листопада м. р., не дозволяється публікація саме такого характеру: що поперше скеровані на шкоду Хіні, Гомінданові і Сень Мін-чжуї, подруге, що мають за мету повалення національного уряду...» (розділ IV, ст. 12).

Отже цілком ясно, що за таких обставин існування марксистської періодики не можливо. Управління поліції французьких імперіалістів у Шанхаї заборонило понад сорок газет.

Військовий штаб в Ухані, вважаючи що, закон про пресу нанкінського уряду не досить таки суворий, вимагає, щоб видавці газет проходили іспити в комітеті цензури.

Гоміндан примушує видавництва, що раніше видавали ліві журнали, видавати так звану націоналістичну літературу.

Керівників шкіл примушують підписувати зобов'язання, що в школах вони ніколи не вислатимуть революційної науки. Гомінданівська влада всяляко намагається сприяти читанню серед шкільної молоді старої філософії, старої класичної літератури, підієсти серед студентства віру в конфуційство. Нанкінський уряд останнім часом асигнував сто тисяч доларів на реконструкцію Храму Конфуція в Шаньдуні; Дай Цзі - та голова екзаменаційної палати нанкінського уряду, недавно особисто підписався на 100 тисяч доларів на будівництво «Храму Баохуа» в Нанкіні. Все це — доказ того, що Гоміндан намагається всіма способами затямити свідомість хінської молоді релігійно-феодалістичними ідеями.

Імперіалісти і Гоміндан не бездіяльно проводять боротьбу з лівим культурним рухом. Швидкий зріст революційного руху знаходить собі відображення в надзвичайному поширенні лівого культурного руху. За останні роки саме революційний рух дав Лігу лівих письменників, Соціалістичну лігу, Драматичну лігу, Лігу артистів, Товариство дослідження громадських писань, Літературне товариство, що зосередилося в Шанхаї.

Всі ці організації об'єдналися в Центральний лізі лівої культури Хіні. Організація видала п'ятнадцять різних періодичних видань («Культурний похід», «Піонер», «Нова думка» тощо), що мають за мету закорінювання марксизму - лівізму в широких колах Хіні.

Практична і теретична робота цих організацій була скерована проти панівної класи і його Сань Мін-чжуї, буржуазних мислителів - чендусютів. Ці організації мали підтримку від широкої робітничої маси і шкільної молоді.

Імперіалісти з Гоміндану, придушуючи революційний рух, вдаються до жорстоких заходів. І на сьогодні лівий культурний рух загнано в зацілля.

□ Ювілей Ло-Гсуна. Цього року (в березні) вийшло 50-т років життя славного хінського письменника Ло-Гсуна.

Ло-Гсун — член Союзу Лівих письменників Хіні.

UKRAINICA

□ Арк. Любченко білоруською мовою. Накладом державного видавництва Білорусі вийшло в світ у перекладі на білоруську оповідання Аркадія Любченка — Гайдар (Арк. Любченко — Пастух. апавяданьне. Стар. 36. Чана 20 к.).

□ Анотація на книжку Петра Панча в Аргентинському журналі. Офіційний орган Аргентинської асоціації есперантистів (АПА), що виходить в Буенос-Айресі в № 60 — 64 за квітень - серпень м. р. вмістив в розділі «Рецензії» анотацію на книжку Петра Панча «Смерть Януляса», що вийшла в перекладі на есперанто накладом видавця EKKRELO в Лейпцигу 1931 року.

□ Головка Андрій білоруською мовою. Накладом державного видавництва Білорусі вийшов роман Андрія Головка — «Буртня».

□ Музкомедію «Запорожець за Дунаєм» (текст Остапа Вишні) перекладено на російську мову. Її намічають до постанови кілька російських музкомедій.

□ Англійський журнал «Праця» про Західно-український журнал «Вікна». Англійський місячник «The Labour» за квітень 1932 року помістив замітку про «Вікна».

«The Labour» — виходить у Лондоні (London, 7, John street W. G. I) під редакцією Р. Паллі. Даття. Місячник уважно слідкує за розвитком міжнародних подій, подає змістовні статті про політичне, економічне й соціальне життя всіх країн; рішуче стає в обороні колоніальних народів, визискуваних імперіалістичними жохаками, найважливіше на сьогодні так це — викриває огидні плани капіталістичних жохаків в їх готуванні до нової світової війни.

У короткій та прихильній статті про «Вікна» «The Labour» подає оцінку журналу. Особливу увагу звернено на білі (сконфісковані) сторінки «Вікон».

◇ «Октябрь» — журнал політики-літератури-публіцистики (орган спілки радянських письменників Молдавії, соціально-літературної секції молдавського наукового товариства і секції «Молодняк») — в № 5 — 6 (Март-Апрель) 1932, вмістив вірш Т. Шевченка — «Коли б ви знали пацанів» (Т. Шевченко, «См. штиці боєрилов», стор. 86 — 88); на молдавську переклав А. Кафтанати.

У відділі «Педагогіка» (Педагогіка) цього ж журналу вміщено статтю народного комісара освіти УСРР Мик. Скрипника — Постановва ЦК ВКП(б) про школи і освітній фронт.

◇ «Die Roite Welt» — політично-громадський та літературно-художній єврейський місячник (виходив в Харкові) в № 11 за м. р. в розділі «На літературно-художньому фронті» видрукував статтю В. Коряка — Сучасна українська література.

◇ Відагуки білоруської преси на гастролі Укр. Червоно-заводського театру в Білорусі. В травні і червні м. ц. р. в Білорусі гастролював Харківський Червонозаводський театр.

Гастролі цього театру в Білорусі — з одного боку відповіддю на відозву ЦК Всебілоруської КП(б) від 3-го вересня 1930 р. про ознайомлення працюючих мас Білорусі з розквітом пролетарської культури братніх національних республік, з другого боку — ці гастролі були відповіддю на гастролі 1-го Державного Білоруського театру на Україні (Харків-Київ) влітку 1931 року.

Білоруська преса (зокрема орган Федерації письменницьких об'єднань і Головинистецтва Білорусі «Література і Мастацтва»), широко відзначила приїзд і гастролі Червонозаводського театру.

У № 9 від 25-го травня ц. р. «Література і Мастацтва» на першій сторінці лавши лозунг «Приезд українського Червонозаводського театру — адзнака яднання національних атрадау мастацтва СССР» видрукував статтю Авг. Рамановича — «Українські Червонозаводські театр у БССР». В статті подано списю історію театру,

його склад, репертуар, відзначено мету та значення його приїзду і гастролів у Білорусі.

◇ Література і Искусство — орган інституту літератури, мистецтва і мови Комкадемії — в № 5 — 6 за м. р. в розділі «Робота Комкадеміи в области искусства и литературы» вмістила статтю «Классовая борьба на Изофронте в УССР» (стор. 147 — 150).

Стаття інформаційного характеру і становить собою аналіз продукції ізофронту з теорії і критики мистецтва України за останні 5 — 6 років.

◇ «Советский музей» про музейну справу на Україні. Орган сектору науки Народного комісаріату освіти «Советский музей» в № 1 (Січень-Лютий) ц. р. в розділі «Обзор деятельности музеев» вмістив статтю К. Кушніриус — «Состояние и ближайшие задачи музейной работы в УССР» (ст. 95 — 100).

В цьому ж номері в розділі «Хроника» знаходимо замітку І. Подольського — «Николаевский Государственный аквариум УССР» (ст. 121).

◇ «The Manchester Guardian» від 20-го вересня м. р. вмістила статтю «Architect in Russia», де списується архітектору СРСР і України за вражіннями групи англіїстів, що подорожувала минулого літа по СРСР.

◇ «Опшнѣ» (Початок) — орган єврейського пролетарського письменства на Західній Україні (виходив у Львові) — в номері 1-му за листопад м. р. вмістив інформаційну статтю про єврейські школи в Києві.

◇ «Пролетарські письменники про есперанто». Орган робітничого союзу есперантистів «Arbeiter-Esperantist» (виходив в німецькій мові і на есперанто в Берліні) в № 6 (червень) м. р. видрукував думки українських пролетарських письменників про есперанто.

Під заголовком «Proletarische Schriftsteller über Esperanto» подано відповіді українських письменників на анкету про значення есперанто для пролетаріату, пролетарської літератури — Петра Панча, Сергія Пилипенка, Остапа Вишні, П. Козицького (композитор), В. Кузьміча, Ол. Досвітнього, Володимира Гжицького, Володимира Сосюри, Андрія Панова.

В цьому ж номері «Arbeiter-Esperantist» відзначено, що накладом державного видавництва України вийшов українською мовою підручник з есперанто І. Волевича і Рубльова.

БІБЛІОГРАФІЯ

- П. ПАНЧ. «Слюсар із депа». «Укр. робітник», 1931, с. 43, тир. 40.000, ц. 14 коп.
 Г. КУТОМАНОВ. «Герої п'ятирічки сталінського металургійного заводу». «Укр. роб», 1931, с. 28, т. 20.000, ц. 12 коп.
 ЗБІРКА. «Донбас ударний». «ЛІМ», 1931, с. 70, т. 10.000, ц. 20 коп.
 П. РАДЧЕНКО. «Чорний хліб». «ЛІМ», 1931, с. 45, т. 20.000, ц. 17 коп.
 О. ОБІДНИЙ. «Кімозка». «Молодий більшовик», 1932, с. 72, т. 7.000, ц. 40 коп.
 В. СОВКО. «Монтажники». «Молодий більшовик», 1931, с. 30, т. 5.000, ц. 20 коп.

Показ героїв є разом і призов героїв п'ятирічки. Це значить, що на показі кращого з кращих ударників нашого великого соціалістичного будівництва пролетарський письменник має виявити тенденцію величезного зростання ударництва, як вищої форми соціалістичної праці, зростання в його дусперечностях, бо інакше письменник неминуче збочить у бік лякування нашої дійсності, що прийнята загостреною класовою боротьбою. Показуючи героя - ударника з моменту його формування в ударника, чи з моменту, коли він починає відштовхуватися від старого, прийнятих нині ставленням до праці, треба подавати його в плані соціальної практики його великої класи. Постає ударника слід показати з того моменту, коли починає народжуватися класова свідомість, і в цьому процесі треба виявити соціальні суперечності суспільного життя. Прийнятий пролетарським світоглядом, ленінською партійністю, показ героя буде разом і призовом героїв, бо на показі кращого з кращих будівників соціалізму на ч читач бачитиме в ударницькому русі — в цьому величезному піднесенні — не стихійну силу, а й свідому, авангардну частину, яка, кінцем - кінцем, стає свідомою провідною вже для ширшої маси, що знов заповняла лави ударництва.

Показу героїв соціалістичного будівництва, як одного з важливіших завдань пролетарської ітератури, багато письменників ще як слід не усвідомило; про це свідчать та обмаль літератури, яку маємо на цю тему. Дехто вважає завдання показати героїв за черговою новинку в творчих гаслах прол. л - ри, яка нічим не зв'язана з попередніми творчими гаслами. Це не вірно.

Гасло показу героїв зв'язане з попередніми гаслами й підготовлене безумовно попереднім етапом розвитку пролетарської і цілої радянської л - ри. Відціля й проблеми, що зв'язані з створенням збірного типу героя - комсомольця, теж підготовлені попереднім розвитком прол. л - ри.

Герой з ордену Леніна Митрофан Юхимович («Слюсар із депа»), герой п'ятирічки сталінського заводу (нариси Г. Кутоманова), шахтар Роман, комсомолець із колгоспу («Чорний хліб»), машиніст зарубіжної з шхти «Кімозка» Ваня Кочеружкін («Кімозка»), комсомолець Касімова з Тракторбуду («Монтажники») — все це герої більшовицьких темпів, але не всіх їх в однаковій ідейно - творчій настановленні показано.

Коли книжка К. Кутоманова складається з п'єси газетних заміток про героїв п'ятирічки сталінського заводу, в яких ніяких образів немає, а рається загальні характеристики - повідомлення, то твор П. Панча становить цікаву спробу намалювати образ живого героя в плані загостреної класової боротьби де робітник - ударник, як центральна фігура соціалістичного будівництва, бореться за генеральну лінію партії. Таким борцем є слюсар депа Митрофан Юхимович, що його біографію автор подає з дигнітства, показуючи процес формування його в робітника з певною кваліфікацією, але ще як «пролетаря в собі», бо він ще не усвідомлює процесу експлуатації, в якому перебуває.

Другий етап біографії — це 1919 рік: коли під час виступу Денікіна, Митрофан Юхимович відмовився лагодити паротяг, обдуривши офіцера тим, що цей паротяг, мовляв, іншої залізниці і в їхньому депі немає потрібного деталу. Офіцер міг його викрити, та машиніст Релька виручив Митрофана Юхимовича. Це є вчинок робітника більш - менш свідомого, але автор цього не розкриває, він не бачить його думок і почуттів, так само як не бачить думок машиніста Рельки, який не зрадив у рішучий момент Митрофана Юхимовича тільки тому, що це підказало йому, очевидно, товариськ співчуття, а не класова свідомість.

Третій етап біографії — це 1924 рік — смерть Леніна, коли Митрофан Юхимович вступив до лав комуністичної партії, але й цей вирішальний крок у житті робітника подається в плані статистичності. Щоправда, автор тут передає не описово від себе, а в формі розмови Митрофана Юхимовича з інженерами: «Пробачте, — питає інженер, — ви вже давно в партії?»

Митрофан Юхимович трохи зніякував.

— Тільки сьомий рік - пені ськ й, і шби виправдуючись пояснив: став помічат увагу до обітника і самі втягся. Без уваг інтересу немає до роботи. А раніше все більше пр слухався до гудка, щоб хв лини зайвої не перепустити. Та й досі ще є такі: терпугом чортає, а сам про кабанчика думає».

Перетворення «пролетаря в собі» на «пролетаря для себе» є не простолінійний розвиток, а складний процес. Свідомість людини розвивається і росте в конкретній багатогранності шаблі і форм. Але не можна сказати, що змальований Панчем рух думок і почуттів Митрофана Юхимовича достатньою мірою

відтворює розвиток і зміну його свідомості відповідно до умов і обставин, в яких він працює, змінюючи їх, і змінюється сам.

Зважаючи на те, що дійсність розвивається і класова боротьба вимагає високих форм класової свідомості, автор не обмежує руху думок свого героя цим етапом, а подає їх у розвитку до вищих шаблів, але цей розвиток він розгортає не в психології Митрофана Юхимовича, а переносить в передовий соціалістичний частині на його сина, комсомольця Колю. Таке змалювання розвитку за принципом роздвоєння могло дати авторові багаті можливості щодо передавання старим досвідченим пролетарем своєї життєвої практики молодому поколінню і одночасно цей старий пролетар мав перейти від молоді зміни юнацьку заповзятливість, енергію і сміливість почину, але цей шлях став автором лише за ліній найменшого опору, звільнявши його від потреби показати живий розвиток свідомості свого героя.

Це говорить за те, що самою проблемою тематики, коли вона не береться в єдності з творчою метою, завдання художньої перебудови й піднесення на вищий художній рівень не вирішується.

Радянський письменник, ліквідуючи відставання художньої літератури від завдань соціалістичного будівництва, повинен брати соціалістичну тематику в єдності з ідейно-творчими, світоглядними принципами, які вимагають не лише об'єктувати явища нашої дійсності, а пізнавати й змінювати їх, прозираючи в їхню суть і глибину. Такої ідейно-творчої вимоти в оповіданні «Слюсар із депа» не цілком подержано. Проте, коли брати постать Митрофа а Юхимовича в світлі ідейно-творчого розвитку П. Панча, як художника, то треба відзначити його новий крок уперед. Одною з характеристичних рис основних персонажів попередніх творчих етапів Панча є принцип зовнішньоописаного показу людини без вивчення її думок, почуттів і настроїв. Лише за деякими винятками (постать Лець-Отаманова), Панчеві персонажі виступають у творі від початку до кінця незмінні, а коли й подастись зміна, то вона стається не в напрямку розвитку, а механічно — через механічно поданий опис або вставну новелу (Свир). Як правило, Панчеві герої, виконуючи певну роль в дії, яка змінюється, не зазнають впливу цієї зміни на собі. Тим часом постать Митрофана Юхимовича такої зміни зазнає, вона (ця постать) через спогади знає себе з дитинства зовсім не такою, якою вона є тепер.

В цілому постать Митрофана Юхимовича можна вважати за типового представника тієї частини нашого робітництва, яка створила Жовтень, але не йшла в передніх лавах білців, і тепер, в період розгорнутого соціалістичного будівництва, ця частина робітництва не становить собою передовиків своєї класи, але своїм багатим виробничим досвідом вона становить могутню частину тієї вирішальної сили, що творить соціалістичне безкласове суспільство.

В цьому є основна позитивна ознака цього твору, який поруч з «Макаром Мухом» та його помілюкою» безперечно ввійде в список основних творів, якими ми виховуємо в школі наше молоде покоління.

Друга рецензована книжка, книжка Г. Кутманова, що вийшла в цій таки серії і з такою ж обкладинкою, ніякою стосуюно не може йти врівень з Панчевію книжкою. Я вже відзначив, що Г. Кутманов дає навіть не нарис, а газетні замітки-характеристики. Це не художні речі, і де-що вони нагадують нарис В. Юрзанського про героїв п'ятирічки краматорського заводу, що вийшла у серії «Масова художня бібліотека» Ліму під назвою «Бійці». В основному у В. Юрзанського після «Діамантових верств» певний поворот накреслюється, хоча б у тому, що він по-іншому в «Бійцях» починає підходити до робітництва, але й тут він показує крапих героїв Краматорівки не як справжніх пролетарів, що свідомі своєї ролі, як будівників соціалізму, а лише як віддану своїй роботі фізичну силу. Подаючи характеристики 17 краматорців, ві говорить, що вони завжи, і до революції, були відданими робітниками на підприємствах. Він зрівняв їх тут з своїми інженерами типу Шевельова з «Діамантових верств» — мовляв, не люди діла.

Таку тезу можна прикласти й до книжки Г. Кутманова. Цього автора мало знає наш читач: досі він видрукував дві маленькі речі в «Забой» й одну в «Красном слове». В розгляданій брошурі є п'ять заміток-характеристик: 1) про батька соцзмагання на сталінському заводі Лосева, відзначеного грамотою від ВУЦВК, 2) про виникнення першого колективу — комуни з ініціативи десятика Безсмертного, 3) про раціоналізатора-практика Алтухова, члена партії, що бореться за опанування техніки, 4) про раціоналізатора-економіста Тенету інженера-комуніста, що працює над вдосконаленням процесів доменних печей 5) про старого винахідника Пшикова — учасника всіх винахідничьих з'їздів і нарад. Цих крапих людей сталізаводу автор не показує а повідомляє про них. Г. Кутманов, як і В. Юрзанський, величезне завдання про показ героїв зрозумів спрощено, як подачу характеристик біографічного порядку в формі повідомлення. Це форма газетного нарису, що читається, як і газета, один день.

Та треба зробити рішучий притиск на тому, що і в створенні цих так званих «газетно-оперативних нарисів» автор повинен виходити з світоглядних, ідейно-творчих настановлень пролетарського письменника. Це значить, що й такий нарис про успіхи й досягнення конкретної ділянки нашого будівництва, де визначається ударник, як бригадир чи з цілою бригадою, має якщо не показати його художніми засобами (що становить уже предмет художньої речі), то розповісти про це в плані класової боротьби, з поглядом пролетарського світогляду, більшовицької партійності.

У нарисі М. Смоленського «Комуна тринадцяти розкоски», як і в нарисі Фарбера «Народження комуни», розповідається, а не показується про народження виробничого колективу — комуни, і як у першого так і в другого комуна народилася з ініціативи позапартійного робітництва, всупереч ієрархії і абсолютній байдужості партійних, комсомольських і професійних органів. Автор це скрізь випинає.

«Осередки — партійний і комсомольський — стоять осторонь: у колективі немає ні одного комсомольця чи комуніста» (стор. 8).

Щодо спілки то автор, просто говорить, що «колектив 13 розкоски краще розуміє, ніж шахт-ком та краснотушка спілка гірників» і значає, що «колектив по-новому організував свою працю, всупереч професійним канонам, оголосив боротьбу старому ладові» (ст. 9). І окуючи й далі проти

«узаконованих профспілкових канонів», автор говорить, що в Донбасі навколо розгортання соціалістичного життя стільки галасу й парадів, що ледве його не придушили і тільки якась інстинктивна відчуженість сама мас утворила виробничі колективи де «зрівненість сприяє продуктивності праці» (ст. 10).

Народження комуні у Фарбера також відбувається «без допомоги ша ткому та партосередку» (ст. 28) і також комуна трактується як «великий зрівноважач» (ст. 38 — підкреслення мос.— І. Тк.). Цей Фарберів нарис і його інші речі а особливо вірш «Очеркист» («Красное слово» 1930 № 3) свідчать, що автор переспівує ліфо-літфронтовські настановлення. Ось як О. Фарбер уявляє завдання марініста.

«Поезда, расписанья, билеты,
Разговору колес и площадок.
Это осень, зима или лето —
Растоянью не будет пощады.
Любопытствовать, чувствовать, верить,
В красноречьи полуношных споров,
В гулком хлопаньи окон и дверей
И в молчаньи опасном, как ворох,
От случайно услышанной фразы
До мелькнувшего мимо ландшафта,
Чтобы позже взглядеться и сразу
Разобраться меж ложью и правдой.
Чтоб как рельсы, стремительный померк
Оставляя за собою отметки
И о крепких шагах пятилетки
И о медленной музыке ночи.
Чтоб вскочив от бессонной подушки
Сквозь вагонную полночь на палке,
Сквозь молчанье сухое удущье,
Сквозь рас вет возмутительно желтый,
Хлынуть буквами, схожими з шифром,
Отдав дань только фактам и цифрам.
Чтоб, вбирая в себя, словно губка,
Впечатленья, от них отвязаться,
В телефонную черную трубку
Разражаясь последним абзацем».

Хай мені читач дарує, що я не обмежився цитатою, а подав цілий вірш, але з нього він побачить О. Фарбера як нарисиста. Виходячи з таких творчих теорій, автор звичайно не може помітити живих людей будівників соціалізму. Для нього це якась безлика маса, що її можна виховувати і перетворювати «протоколами розвішуваннями по всіх закутках шахти на будівлі у шахткомі. Їх читають, ціляються протоколи і вони роблять своє велике діло, реконструюючи мозки шахтарям» (стор. 47).

«Взагалі варто заглянути до протоколів комуністської ради. Це дуже цікаві свідки тих величезних перетворень, що їх чинить соціалістична форма праці та спільного життя» (ст. 40). Фарберів нарисист вважав, що досить «вглядеться в факти і цифри», щоб «разглядеться меж ложью и правдой». Такі він вважав, що досить сісти на поїзд, поїхати в індустріальний центр, у виробничу комуна, заглянути в її протоколи, щоб побачити ті «величезні перетворення ролі художньої праці до протоколів, що може вважатися за відбиток життя, є безперечною хвилюючою настановлення. Виходячи з таких теорій, автор вважав, що героїзм червоного командира зумовляється золотою зброяю, за яку він ніби б'ється. Так і Фарберові комунари, позбавлені класової свідомості, змагаються за чорні кожухи. Відцяла у нього й протиставлення партії і спілки позапартійного робітництва, якому не властиві послання на «об'єктивні причини» (ст. 54).

Розглядаючи збірку має назву «Донбас ударний». Ударництво є соціалістична форма праці, соціалістичний рух. Щож соціалістичне в Донбасі показали автори збірки? Виявляється, що соціалістичне — це позапартійне робітництво, а партія, комсомол і спілки, це те, що гальмує цей рух. Хотіли чи не хотіли цього автори збірки, але об'єктивно їхня книжка викривляє нашу дійсність. Куди дивився редактор Ліму, ухвалюючи до перекладу цю збірку?

«Чорний хліб» П. Радченка підносить проблему вугільних кадрів, що висувують наші колгоспи, і де наслідком механізації й машинізації виробничих процесів зменшується потреба на робітні руки, і їх ми мусимо перекинути в нашу вугільну промисловість. У зв'язку з цим стає проблема виховання цих кадрів, яка в цілому становить складний процес, що його наші художня література повинна відбитти, показавши в живих образах перетворення селянина — одноосібника і колгоспника на класово свідомого пролетаря.

Звичайно, ця проблема не нова в нашій літературі. Чи не перший її порушив на донбасівським матеріалі Гордій Коцюба в оповіданні «Дорогою змагання», що увійшло до збірки «Бронзові люди». У Коцюби комсомолець Секира, який щойно прийшов на шахту з колгоспу далекої Волині, своєю свідомою щирістю до роботи впливає на кадрового вибийника Дудку, який не розуміючи завдань соціалістичної реконструкції, не згоджується перейти від кайла до зарубної машини.

Отже у Коцюби проблема вугільних кадрів поставлена спростно. Питання про те, що тип шахтаря сезонника, який приходив на шахту заробити на конячку, почувачи тут себе тимчасовою людиною, стає замінитися новим типом робітника — колгоспника, що приїхав на шахту стати добрим шахтарем — Коцюба зрозумів не зовсім правильно, не враховуючи шлях цього становлення за складний процес. Коцюбичи колгоспник зразу подається готовим шахтарем і в дійсності тут дається протиставлення колгосп-

тика шахтарів. Це неправильна постава проблеми. Так трактується це питання у російського письменника Василя Жмири (повість «Без ляжки»), у молодого письменника з Донбасу Ф. Байдаченка в повісті «Молоді шахтарі».

У відмину від них П. Радченко ставить проблему про вугільні кадри в площину художнього показу того, як іде процес перетворення колгоспника, що прийшов на шахту з селянським світорозумінням, на свідомого шахтаря, і слід сказати, що автор в основному впорався з поставленим завданням. Читач бачить, що Роман, приїхавши на шахту, як мобілізований колгоспник, сумує за сільським оточенням, а добасівське оточення прибирає в його уяві образів села — пірамідальний терикон уявляється, як ворох зерна (ст. 8), а шахта — як провалля (ст. 10). Перші місяці він перебуває під впливом декларативного башкетника Бубона, що своєю агітацією шкодить справі творення вугільних кадрів із наших колгоспів, але побачивши, що правда на боці бригадира комсомольської бригади Івана, Роман переходить до комсомольської бригади, і до моменту організації комсомольської лави на загальних зборах він виступає уже на свідомого шахтаря, який вирішує визнати, що тут на шахті він не гість постійний, а робітник і прапозитиме ударно, будуючи соціалізм.

«Від сьогодні я ударник. Даю не менше як дві упряжки шодня. І докажу всім невірам, що займаю також умові праці». Закликаю селян отут перед шахтарями, сказати це саме. Коли хто не скаже, значить він приїхав провітритись, прогулятися, а завтра його потягне додому. Сіль я на село вже ніколи не повернусь і об'явлюсь шахтарем. Селянином не хочу бути». (ст. 27). Загальною справою не тім, що Роман не зовсім вірно висловлює свої думки, вважаючи, що як хто з мобілізованих не сидить тут на зборах відповідної заяви, то він не шахтар, а літун, але факт той, що як видає з дальшого розгортання подій, Роман перетворив свої рішення у дійсність, ставши відданим шахтарем.

За основну хлібу в оповіданні треба визнати замовчування ролі партії в боротьбі з проривом на шахті. Ця боротьба розпочинається з ініціативи комсомольців, що організуються в комсомольську лаву, яка натикається на глухий бюрократизм від копальневих організацій, зокрема на шкідницький опір технічного персоналу цілої копальні. Як початок боротьби з проривом автор подає широкі комсомольські збори, де з доповіддю виступає секретар комсомольського осередку Лянька, який всю вагу боротьби з проривом покладає на комсомол, на молодь. Про партію й згадки нема. Не дивно, що коли вже організована після цих зборів комсомольська лава, натикаючись на шкідницькі перешкоди від технічного персоналу, потрібує всілякої підтримки. «Лянька качиною ходою бігав з осередку до шахткому, з шахткому до шахтоуправління і назад» (ст. 30), а щоб звернутись до партії, то й гадки нема. Автор ніби підкреслює що самітність, комсомольської ініціативи.

«Шов Лянька вулицею не знаючи куди, і сплюзував навколо своє звичайне «гади».

І справді, хто захоче поратися з кількома десятками комсомольців, які чомусь записалися бажанням зіп'янувати прорив і звернули на свої плечі стільки морозів? До кого ж кінець-кінцем звертатись? Всім ніколи, всі просять зачекати або відсилають один до одного...

Але цей дикуватий секретар не обмежується «своїм звичайним «гади», а залобки «матюкається й стільці трошчить», «жипає в просторіях лаюку за лайкою, поки хтось догадався встроїти йому в рот цигарку, як малій дитині» (ст. 40). У цей секретар таки додумується, до кого йому звертатись — він звертається не до партосередку, а до безпартійного старого вибійника Сидора Максимовича. Звичайно це добре, що комсомол перш ніж виробити досвід від старих кадрівників, але великої помилки припускається автор, коли його секретар комсомольського осередку навмисне замовчує партію.

Отже помилково обминаючи ролі партії в боротьбі з проривом на шахті, автор припускається неввірного змалювання постаті секретаря комсомольського осередку, а також неправильного підходу до технічної інженерії, висвітлюючи її загальною, як шкідницьку силу.

Ніби виправляючи Радченкову помилку щодо партії, як організатора соціалістичного будівництва О. Обідний у своєму оповіданні «Кімовка» показує, як комсомольський шахтарський колектив під керівництвом партії успішно бореться за виконання проінфіляну, джеремою подолуючи опір класового ворога.

«Кімовка» — це шахта, де комсомольська лава веде перел, але для виконання плану треба напружити сили, треба всіх комсомольців кинути в шахту. На що вимогу не йде Тимошко — конторник, що, мовляв, не має шахтарської кваліфікації, і його виключають із комсомолу. Виявляється, що тиснення класового ворога позначилося на найменше стійкій лавці комсомолу — це Семен Овчарченко, що піддав під вилки Егорки Змія і повернув осередкові свої коніток, приставив до Егорки в літунство. Нічого вже не може його втримати, тільки образ голубокої Лідки не сходить у нього з пам'яті, і це його залишає на шахті. Одначе, Лідка не хоче мати справи з літуню і одбавує бисками інших. Семен не задоволений. Залишившись одного разу в шахті, він задрімав у стайні. Йому щось верзлося, силася й Лідка, і це висело переворот у його життя. Читачеві здається, що причиною зміни — Лідка, а виявилося, що Семен, драматично, чув розмову шкідників, які уєвсь час зживали різних заходів, щоб перешкодити заступуванню комсомольської лави картахіської системи.

Цією любовною лінією автор хотів лише ускладнити процес класової боротьби і цим пожвавити оповідання, але цей засіб йому рішуче не вдався. Надто вже значна штучність його, бо автор не зміг показати, що привабливого бачила в Семенові Лідка і чим саме вона приваблювала до себе Семена, що не міг через неї кинути шахту. Через те неймовірно, фальшивим здається мотив з хусточкою, з ім'ям Лідки. Це від старого. А загальною побутовий плян переплетений соціально-психологічний, де перший відіграє роллю тла, міг би бути цікавий та молодого автора зраджує схематичність і загальність.

Крім постаті Семена, що знає зміни в розгортанні подій, всі інші постаті подаються статично. Особливо такіє є постаті татарка Назарки і китайця Наїфа. Не вважаючи на ці хибні й на інші — мовно-стилістичного характеру, оповідання справляє позитивне враження і має бути відзначено, як одно з кращих оповідань про показ комсомолу, що своєю роботою «ірошо вирішує долю виробничої програми» (Косіор).

В такому ж пляні можна розглядати Собків твір «Монтажники», що за своїми жанровими ознаками є не нарис, а оповідання. Герцем більшовицьких темпів тут також виступає комсомольський колектив.

В особі секретаря осередку Зябренка автор подає організатора ударної комсомольської бригади, що своїм прикладом послужила до розгортання ударницького руху на будівництві ХТЗ в інструментальному цеху. Досі провідну роль тут відігравала виробнича бригада Голубова, що працювала старими методами, що ніяк не могли задовольнити нових вимог. Але ось скликають виробничі комсомольські збори, де Зябренко пропонує організувати ударну бригаду. Голубов починає чинити опір. У боротьбі за темпи виявляється класове обличчя Голубова. Отже боротьба за плідні класова боротьба. У бригаді працює комсомолка - електрик Касімова, що прикладом свого ударницького ставлення до праці вносить живаність в роботу, і кожний з хлопців намагається не відстати.

Як інтересу рису треба відзначити, що в оповіданні відбито зв'язок ХТЗ із Сталінським тракторним заводом.

Новою відмінною рисою в оповіданні письменника - робітника є те, що в відтворюваних подіях почувається участь самого автора, його органічне злиття з тим робітничим колективом, що бореться за виконання промфінплану. Працюючи на Тракторбуді, авторові доводилося зустрічатися з багатьма західньо-європейськими спеціалістами, представниками різних класів і соціальних груп. Віділя у В. Собка відповідна тематика («Два Джони», «Про туризм», «Рот фронт», «Погляд вперед» і т. ін.).

Ів. Ткаченко

НАТАН РИБАК. КРАЇНА РОБОТИ. Поезії. ДВОУ — «Література і мистецтво», 1932, стор. 49, ціна 80 коп.

Тематичний діапазон Рибаківих поезій дуже широкий. У невеликій збірочці ви знайдете і про 518 та 1040, і окремо про Дніпрельстан, Кузбас, Магнетобуд, ХТЗ, будівництво нових цукроварень — знайдете також і про 25-тисячників, що

«Всю свою снагу,
упертість,
батьківність

... віддають
... творчим дням» (стор. 9).

пісні про переможні колгоспи, про степи, нові степи, вже переорані тракторами

«Степи, степи,
тепер вас не впізнати,
Мержі меж
стираєм назавжди» (стор. 8);

не обминув поет і небезпеки нової імперіалістичної війни; одне слово, тут відбито наше буйне зростання, наші творчі будні, роботу ударних бригад, весняну засівну, злам технічної інтелігенції, нове індустріальне та колгоспне будівництво...

Як видно з перерахованого — тематичний діапазон у Н. Рибакі дуже широкий. І це добре, — саме тому, що автор не ставить для своєї поетичної творчості тематичних меж, не замикається, припустимо, в одних тільки колгоспах, не обмежується самими тільки «індустріальними димарями» і «далями»... Широкий тематичний діапазон дає простір поетові шукати нові образи, нові форми, нові засоби висловлювати свої думки, показуючи нашу буйну добу, нашу багатющу дійсність. І в Н. Рибакі ніколи виходить не погано. Стисло, виразно, сконденсовано:

«Скажеш тільки:
Тракторбуд.
Вимовиш гучно:
Кузбас.
І пригадаєш сотні споруд
Баку.

Урал.
Донбас» (стор. 19).

Або ось: автор хоче змалювати творчий ентузіазм робітничої класи — Москви, Харкова, Баку, Урала — цілого Радянського Союзу. І в коротенькому виразі, буквально у кількох рядках автор показав цей ентузіазм, відбив нашу силу, неперемірність і віру в перемогу.

«І всюди напруга
і творчий екстаз.
У грудях клекоче
ентузіазм.
Хоть труднощів безліч
та це не лякає.
Нема нашим силам
ні меж і ні краю» (стор. 5).

Просто й виразно. Хай воно з погляду версифікації не зовсім блискучо, можливо навіть недоладно, але, кажемо, попри все це, написано виразно, просто, яскраво.

Та, на жаль, не тільки загальники, схема. І ці загальники дуже характеристичні, притаманні для поетичної творчості автора. Навіть у, здавалося б, конкретних темах «Пісня про бригаду», «На землі», «Будуємо цукроварню» та інших поет оперує тільки загальними фразами, повторює давно сказане, повторює не оригінально. У «Пісні про бригаду» поет співає, як вони — члени ударної

бригади трактористів, — не знали «ні втоми, ні болю», як «гарчали мотори, шуміли тополі» і як «сім трактористів, один бригадир готові були в боротьбу і на вир» (стор. 32). То добре, що вони «готові були в боротьбу», але от щодо виру, — зовсім не зрозуміло, який це автор має на увазі вир і для чого він тут? Не те, що не конкретно, а kažemo — не зрозуміло, тобто ми догадуємося, що поет просто притягнув його — отой вир — за чуба, щоб веселіше було слову «бригадир». *Лексична збіжність лежить темною плямою на всіх поезіях Н. Рибак.* Гірше того — цей вир поет уживає в пісні двічі, а вся пісня має якихось п'ятдесят рядків.

Але повернімося до суті. Далі у пісні про бригаду поет говорить про те, як трактори ішли «в атаку на межі», як у «серці не було ні краплі вагання», а «у моторах і м'язах кипіло змагання» (стор. 33).

Конкретних людей, отих самих відданих робітників, що «готові були в боротьбу і на вир» не видно. Де показ конкретних борців за нове життя, за нові форми соціалістичної праці? Де вони оті, люди, що атакують дрібновласницькі межі, переробляють їх, нищать, стирають з лиця землі? Мало зазначити — «найкращий ударник сам бригадир» (стор. 33), — треба показати, що бригадир справді найкращий ударник. Голі фрази не переконують, не агітують, до них читач так і ставиться, як до фраз. Кінчається пісня так:

«На ранок закінчила працю бригада.

В колгоспі хвалили

і були раді.

В контору зайшов бригадир

і сказав

— «За ніч

ми вступили

чотирнадцять га» (стор. 34).

Ми дуже хотіли б побачити, як бригада «стругала» оті чотирнадцять га, як люди боролися за високі темпи роботи; ми воліли б побачити боротьбу за кожний крок у збільшенні виробітку, у збільшенні норми ґранки. Адже поезія має організовувати чатгача, практичного робітника, колгоспника на боротьбу за високі темпи і за високу якість роботи. А щоб поезія могла організувати, вона повинна бути насичена конкретним змістом — не в розумінні фактичного матеріалу — а в розумінні показу конкретних людей, ударників, борців і поборників соціалістичних форм праці. У тов. Рибак цього немає. Голо. Схематично...

Ось уривок із «Чотирнадцяти»:

«Жовтень.

В цім слові:

бура,

град.

Б'є —

як крицевий заступ.

Встають подія

сотні бригад,

Ведуть переможний наступ» (стор. 17).

Друга половина уривка ясна. А ось перша — зовсім ні. Хто «б'є — як крицевий заступ»? Жовтень? Тоді такі образи, як «град» «заступ», хоч би й крицевий — слабкі, невизначені.

Поезії, повинні бути зрозумілі, ясні, виразні. Тільки тоді вони зможуть відігравати організовувальну роль; тільки тоді вони зможуть кликати до дальшої боротьби за господарські висоти, за перемогу на фронтах соціалістичної п'ятирічки.

У Рибаківих поезіях отакі «неясності» є. Художнім словом, як могутнім знаряддям організації м'яс, він ще володіє не вміло. Більше того — Н. Рибак перебуває в словесному полоні. Він буквально плаває у матеріалі. Не розпоряджається ним, а плаває в ньому. Це можна довести численними фактами. На стор. 18 він пише:

«Країна героїв.

Країна справ.

Країна — бетонних буднів».

Що значить *справ*? Очевидно автор хотів сказати країна *акції, дії, енергії, сили*? Поет хоче показати — активність, силу, могутність? А раз так — треба відповідно й слів добирати активних.

«А голос у грудях *цупкий і прищипаний*». Як собі хочте, але не в'яжеться щось оте визначення: «цупкий». Мабуть, щось не те хотів сказати поет. Міцні й, сильний, дужий?

Відзначимо ще таку мовну незхайність, як початок із «Листа до дівчини»:

«Читач усміхнеться і дівчина *тожее*;

Знову про кохання пише поет.

А я хвилююсь і мовчати не можу,

І вірш мій, дівчино, не схож на сонет» (стор. 48).

Справді, вірш на сонет не схож...

Так от: на початку рецензії ми відзначили тематичний діпазон Рибаківих поезій. Цей діпазон говорить за те, що поет шукає себе, працює над собою, удосконалюється. А раз так, то ми маємо підставу сподіватися, що поет перебере в собі оці — напочатку немінучі — огріхи і вийде на широкий шлях високої поетичної майстерності... Зупинилися ми на окремих моментах докладно саме через те, що Н. Рибак подає надії.

Л. Леонкович

ФРАНЦ ЮНГ, ЗАВОЮВАННЯ МАШИН. Переклад з німецької Михайла Зерова. «Література і мистецтво». Харків - Київ. 1932, стор. 178. Тираж 5000. Ціна 1 крб. 50 коп.

Франц Юнг, початок літературної діяльності якого майже збігається з початком імперіалістичної війни, під час розпаду цієї війни, пристав до групи літераторів, що називали себе «естерністами» й надалися визначитися як мистецькі анти-націоналістичні угруповання. Але, що, по суті, естерністи являють собою дрібнобуржуазну революційно-інтелігентську організацію, отже не мали чітко-окределі політичної платформи, не дивні були ті абстрактно-метафізичні зриви, яких вони впускали в журналі «Die Aktion», що був органом цього літературного об'єднання. І Франц Юнг у своїх ранніх творах: «Saul» і «Opferung» плутається в містицизмі, символізмі й чистій метафізиці, приправлюючи туманну абстракцію космічною «революційністю».

Франц Юнг наближався до пролетаріату надто ступінно, так само повільно пошукує свій додрібнобуржуазний ухил. Проте, переорієнтовуючись ідеологічно, мінючись своєю творчою методою, Юнг щільно переступав та відмовився і від своїх попередніх навіть суто формальних письменницьких засобів конкретизуючи зміст твору, спрощуючи свою складну символічну стилістику і тим самим найбільш чітко доводив до реалізму.

Роман «Завоювання машин» належить саме до цього періоду письменникової творчості, періоду ідеологічного переорієнтування та рішучого й цілком певно визначеного наближення до творчих заклад пролетарської літератури. Тому цього твору автор узяв із пролетарської дійсності відміни до своїх попередніх повістей та новел, де про робітничу класу не було й згадки. Змальовуючи в «Завоюванні машин» підготування робітничого повстання та саме повстання, Юнг від крайнє напруженого метафізичного експресіонізму знайшов шлях до такого ж напруженого реалізму. Як і в ранніх творах за основний стрижень розвитку дії в романі править психічний настрій. Але коли в Юнгових оповіданнях «естерністичного» періоду абстрактні, «космічні» й «чисті» настрої були за самоті, то в реалізованому романі ці настрої є безпосередніми результатами цілком реальних подій та фактів, в той час як рання творчість письменника характеризувалася якраз «безпримісними» настроями та емоціями.

Отже на карб авторів можна поставити лише завоювання від читача окремих постатей, які він подає надто кінематографічно. Франц Юнг заповнює цю «особову» прогалину масою, юрбою, динамічною натовпу. Проте й маси ці невизначені, страшно плінні й слизкі й вловити їх читачеві дуже важко. Ця особливість Юнгової творчості стане зрозумілою, коли взяти до уваги, що над автором «Завоювання машин» тягла традиція попередньої літературної школи, мистецької течії, на якій Юнг виховувався, та що фактично зробила з нього письменника. Ця невизначеність, недоговореність, схематизм і фрагментарність у художньому відтворенні подій, людей і тих та тих би мовити внутрішніх сил, що спричиняють події і своєю чергою діалектично задекають од сприненого, походить саме від цієї метафізичної символіки, захоплення абстракціями, тікання з реальності в ілюзорний світ — одне слово від усього того, з чого Франц Юнг починав свою літературну діяльність.

У романі «Завоювання машин» ми можемо натрапити на місія характерні своєю політичною, класовою, а тим самим і художньою недоговореністю. Скажім, змальовуючи засідання робітничих повстанків, наради «Aktions komitee'» (тобто дієвих, виконавчих комітетів), Юнг зовсім не дає пошриффарних, соковитих реальних образів, як це можна б і слід було зрешт, а цікавиться тільки фактами тільки в тій мірі, в якій це дає змогу відбити певний настрій, емоцію, наприклад, бойовий настрій пролетаріату, розколюючі середпартійні тенденції тощо. Далі, згадуючи про робітничий конгрес у Москві, про від'їзд туди делегації (очевидно натяк на У всесвітній конгрес Комінтерну), Франц Юнг чомусь боїться назвати речі їхніми власними іменнями він не каже про те, що Москва — це російська столиця, що відбувається комуністичний конгрес в країні будованого соціалізму — СРСР то і т. д. З цього робимо висновок, що Юнгові, йдучи до пролетарської літератури, треба, рішучо й безоглядно поривати з метафізично-абстрактницькою ескілібристикою, послідовно витримано конкретизуючи зміст своїх творів, розгортати реалістичні малюнок на всю широчінь, психологічно поглиблювати образ і остаточно відшукати од недоговореності.

Відмова від колишніх формальних літературних засобів і соціальне наснаження описуваних подій призвели Франца Юнга до стиліст, тагзтно-репортёрської форми викладу, до більш або менш сухої «об'єктивності» в образах. Цей телеграфно-рапортний стиль, заміняє в романі «Завоювання машин» «напіврепортажний» стиль цілком свідомого спостерігача. Крім кількох окремих сцен, де стиль підвищується до певної патетики, всюди впадає на очі та сама свідомо антипатетичність мови — сливе обрехана достотність малюнку.

Надто це помітно в розділі «Свято» (ст. ст. 62 — 66 укр. тексту); холодна та занадто послідовна об'єктивність виявляється тут коштом художньої правди.

Отже, можемо констатувати, що Франц Юнг, колишній містик і метафізик, зрієс своїх абстрактних ідей і взявся змальовувати класову боротьбу пролетаріату, класову боротьбу як теорію, але застосовує цю теорію практично йому не шастить, тому що він не знає людей, які застосовують теорію, — не знає робітничих мас. «Поставлено собі завдання він не виконав, бо підходив до нього по інтелігентському, по дрібнобуржуазному. Для того ж, щоб зрозуміти пролетарську революцію, треба й не тільки знати, а й відчувати».

Спробувавши підсумувати все сказане перед цим, я роблю висновок, що в во ЛІМ припустилося деякої помилки, влючивши роман «Завоювання машин» до серії «Новини світової пролетарської літератури», а то більше давши таку заставку на титуллі книги. «Завоювання машин» безперечно цікавий і цінний твір, але лише як документ ідеологічного переорієнтування дрібнобуржуазного німецького письменника, як певний етап еволюції його творчості, зрештою як свідство про наближення до пролетарської літератури. Але кваліфікувати «Завоювання машин», як твір цілком викінченого й вишарпаного пролетарського письменника — ніяк неможна.

Тепер спійнімося на перекладі Михайла Зерова.

Основне своє завдання — художньо відтворити українськими мовними засобами своєрідність

лістики, навісність безпристрастності, об'єктивізм, сухість і рвучку одрубаних синтаксичної конструкції речень і, підкреслюю, специфічно німецького речення. Тільки це лише було можливо, виконав досить сумлінно. Надто коли взяти до уваги, що роману звертає на виклад трудної економічної розвідки. Але у Михайла Зерова, можна надбати на хвилину потреба глибокої і ґрунтовної праці. Але у Михайла Зерова, можна надбати на хвилину потреба глибокої і ґрунтовної праці. Але у Михайла Зерова, можна надбати на хвилину

...та нечисленні, мінуси, що протє визразно не позначачься на
...анською мовою, тексту «Завоювання машин» перекладач у чотирьох місцях
...нім, німецьке слово «*enstehen*» (поставити, утворюватись) треба чітко одме-
...82, 86 і 94) подає як «поставати», хоча повстання і поставня слід було використати «невелика
...на стор. 9 «незначна колія» — для поняття довжини слід було використати «неважлива»; для дієслова
...немає про ступінь важливості — можна сказати: «неважлива»; перекладач, міститься.

[illegible]

...на без особова пасивна конструкція; отже на мою думку даліше про
...во, вже не кажучи про сумнівне - виправлено»... Das dauerte nicht lange» (це

... «двадцятьох» помилки і вирядили: «...» можна...
На стор. 34 є деяка розбіжність з оригіналом: у Юнга: «Das dauerte nicht länger» («...») можна...
... «дуже довго тривати». На стор. 36 замість «безумної»...
... «коректорськ...» недогляд на...

...чому? Щоб не судилося довго тривати... На стор. 11, рядок 11: «...неділю на...»
...шальної, шаленої, навіженої, безтямної тощо. Мабуть через коректорську... недолугу на...
...змінив був дуже зацікавлений лишиш потім людей на...
...тому щоб залишити...

37 вправся такий абсурд: «прибуток підприємці були дуже заінтересовані в тому, щоб залишити і сказано: «Ради прибутків підприємців з терміном «дуло» (ст. 39). коли є «цвілка» і

В оригіналі сказав: «Гаді пригадати з терміном «дуло» (ст. 110) — «вигадувати час»; українською ж мовою вигадувати час неможливо, бо це означає вигадувати людей на вулиці». Так само неможна погодитися з терміном «дуло» (ст. 110) — «вигадувати час»; українською ж мовою вигадувати час неможливо, бо це означає вигадувати людей на вулиці». Так само неможна погодитися з терміном «дуло» (ст. 110) — «вигадувати час»; українською ж мовою вигадувати час неможливо, бо це означає вигадувати людей на вулиці».

...на ст. 44 маємо: «на... вугіллі вигадував... розумінні російського «видумывать», а для босяків можна вигадувати лише в «мати зиск», «вигравати» тощо. Замість «утаміничений»

...як свід було звинити «заробляти», «мати зиск», «вирішувати за гроші» тощо. Доводиться заперечувати і проти «протекції». Звинувачення в «протекції» й «пропозицію», як це слушно робить партвидав «Pravda», не мають нічого спільного з «Gedind» — ук

[illegible]

«ар». На цій самій сторінці читаємо: «...
сварі. Дівчі (на ст. ст. 59 і 60) зустрічається вже майже скрізь викигає і під не
... що дала б чудес

ено) і «переводиться» в художній літературі нових текстів віддано «політика», що дає можливість

(згідно мовою — Schaffte Wunder) в українському тексті віддано «політика», що дає можливість

(згідно мовою — Schaffte Wunder) в українському тексті віддано «політика», що дає можливість

83). «Задшушливий пах гниття» (ст. 143) — недокончена форма, яку можна було б довести до «Задшушливості паху гниття» (ст. 143). Зрозуміло, що це не єдиний випадок, коли перекладач не доводить до кінця фразеологічний вираз, який він перекладає. Крім того, перекладач не завжди доводить до кінця фразеологічний вираз, який він перекладає. Крім того, перекладач не завжди доводить до кінця фразеологічний вираз, який він перекладає.

ю, слід було уникнути перекладів «Завоювання машини» та інших творів, які могли б сприяти розповсюдженню радянської мовної культури та літературної тенденції. Чого не пови-

... еволюції, як русифікаторські, так і національ-шовіністичні тенденції. Значна частина українських письменників — робітники слова, що мають завдання дати радянське чужомовної літератури.

Віктор Дубровський

...РЕВОЛЮЦІЯ І ШЕВЧЕНКО». «Науково-70 коп.

Є. С. ШАБЛЬОВСЬКИЙ. «ПРОЛЕТАРСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ І ШВЕДІ» (Літературно-художній твір). Харків, 1932. Стор. 192. Ціна 1 крб. 70 коп.

У книзі Є. Шаблювського * подаються й аналізуються вже відомі матеріали. Автор, на осп

[illegible]

...відоміх матеріалів, на основі яких ми маємо можливість відповісти на найважливіше та найактуальніше питання, що цікавить українців сьогодні: «Чи є актуальним на сьогодні?».

«Пролетаріят, — пише Шабельовський, перекладаючи з російської, — це не тільки і не тільки один з класів, що існують у справжньому, класове значення цього слова має тільки той клас, який спалачиває актуальності на сьогодні?».

повуючи Ленінові слова про Толстого, — з'ясує мільйонам трудящих справжню сутність історичної ролі цього гнобительського ладу, яку так геніяльно розгорнув наймити

...лібіко - революційної критики основ існуючого суспільства Шевченка, а для того, щоб ширше розгорнутого більшовицького наступу, для остаточного з'ясує не для того, щоб йти назад до розгортаного Шевченкової творчості т

...виробничий лад». Безперечно, що саме такий підхід до Шевченкової творчості: «...зведення її на рівень загальнолюдського історичного ладу». Зрозуміло, що лише опанува-

протиставити писанням різних «Шевченкознавців» та «Шевченколюбів». Зрозуміти, чому в українській літературній теорії, ведучи напромірену боротьбу з одержаною та прихованою ефр

марксистсько-ленінську теорію, ведучи наприкінці 1980-х років фактолюбством, пролетарське Шевченківське спадщину, наддніпрянську та «об'єктивні» фактолюбством, пролетарське Шевченківське спадщину.

цінність книги Шабльовського в тому, що вона, в основному, стоїть на рівні вищої марксової літератури, багата та цікаво ілюстрована, вона дає оцінку, багатогранну, різноманітну, багату на приклади, на ілюстрації, на цитати з творчості. В ній

[illegible]

ному правильну орієнтацію читачів, що не вистачало в літературі про Шевченка. Завданням було не тільки популяризувати його творчість, а й сприяти розпорощенню в літературі про Шевченка багато розпорощених в літературі про Шевченка. Отже, книжка деякою мірою задовільняє ці потреби. Вона є важливою ланкою в історії української літератури, що свідчить про її значення в сучасній українській літературі.

...критичний нарис про Шевченка, що вийшов у світлі сьогоднішнього дня, сьогоднішньої країни, яка відчуває гостру потребу на марксистський популярно без застережень. В ній є хибні

Але з цього не виходить, що книжку можна рекомендувати без застережень. В ній є багато

Але з цього не видає, — жаль, в найвідповідальніших місцях. Чому ж не виступити з розділу, що висвітлює класову боротьбу навколо Шевченка в старі часи, а вводити читача одразу в суть справи. Чому ж не виступити з розділу, що висвітлює класову боротьбу навколо Шевченка в старі часи, а вводити читача одразу в суть справи.

Книжка починається з розділу, що називається «Вступ», де автор вводить читача в світ української Радикальної партії. Це методологічно правильно, як вступ, що вводить читача в світ української Радикальної партії. Це методологічно правильно, як вступ, що вводить читача в світ української Радикальної партії.

зрозуміло, що повну розгорнуту характеристику людини. Лише тоді ми зрозуміємо суть і
можна дати, з'ясувавши ключову суть самої спадщини. Лише тоді ми зрозуміємо суть і
можна дати, з'ясувавши ключову суть самої спадщини. Лише тоді ми зрозуміємо суть і

можна дати, з усього жорчости Шевченка, її канонізації від його буржуазних су...

Порядком обговаривания. Ред.

100







VN - Kien Giang University



00566853

9